

A BOLSEVIZMUS MAGYARORSZÁGON

A PROLETÁRDIKTATÚRA
OKIRATAIBÓL

ÍRTA

DR. SZABÓ LÁSZLÓ

BUDAPEST, 1919

AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. KIADÁSA

A közelmúltnak eseményeiről történeti munkát írni talán még nehezebb, mint a régmúltakról. A történet nem az összes eseményeknek foglalata, hanem csak a fontosabb dolgoké; a közelmúltnak eseményei pedig csaknem egész összességükben ott lebegnek még szemeink előtt, – összetartozó, egységes nagy szövevényükben alig-alig tudjuk még megkülönböztetni a nagy dolgoktól, melyek a szerkezetet alkotják, a kicsiny jelentőségűeket, melyek csak kitöltik a hézagokat vagy szint adnak az egésznek. Állandó veszedelemben forog maga az értékelés is: nagyon könnyű az eseményeknek és azok szereplőinek -megítélésében tévedni, ha mindent igen közlről látunk. A történeti perspektíva hiánya nagyobb nehézségeket okoz a közelmúlt történetírójának, mint az adathiány a régi idők kutatójának. Fokozza a közelmúlt történetírójának nehézségeit az is, ha oly eseményekről van szó, melyek az ember érzéseire nagy mértékben hatnak. Nehéz elfogulatlanak lenni, oly dolgokról

szólva, melyeknek pusztá emlékezetére is lázadoznak az ember idegei.

Tartsa mindezt szem előtt az olvasó e könyvet lapozgatva s legyen e szempontok szerint szigorú bírója a szerzőnek, ki semmit nem akart inkább, mint igazat mondani, s az eseményeket és embereket pártatlan, objektív megvilágításban mutatni be.

E munka bizonyos aránytalanságainak magyarázata pedig az, hogy azokat az eseményeket, melyek sajtóközlemények révén közismeretések és az olvasónak még élénk emlékezetében lehetnek, bizonyára célszerű rövidebben előadni, hogy több hely jusson a nyilvánosságra még nem jutott adatoknak és eredeti okiratoknak.

I.

A magyar forradalom sikertelensége. – A bolsevizmus szerepe a júniusi sztrájkban. – Károlyi gróf előkészíti a bolsevizmust. – Kun és Samuely moszkvai előkészületei. – Anarchia az országban. – A „Vörös Újság”. – A tanácsrendszer hivatalos előkészítése. – Kun elfogatása és megveretése. – A leszerelt altisztek és katonák akciója. – Stromfeld és Tombor emlékirata a bolsevizmus mellett. – Vix jegyzéke. – A tanácskormány megalakítása. – Az osztrák és német szocialisták magatartása.

Magyarországon a proletár-diktatúra 1919 március 21-én délután 5 órától 1919 augusztus 1-én délután 4 óráig tartott és szerves része volt a forradalomnak, mely 1918 okt. 30-án kezdődött és még ma sem ért véget.

A magyar forradalom különbözött minden más forradalomtól abban, hogy kitörésekor csak egy maroknyi ember tudott róla s a nép óriási nagy többsége sohasem vett részt benne. Hogy a forradalom mégis győzött, sőt diktatúrává fejlődhetett, annak a magyar nép tökéletes szervezetlensége a magyarázata.

A forradalomnak valójában egy célja volt: a háború megbuktatása. Azok, akik a

forradalom előidézésén főként a sajtóban fáradoztak, meg voltak róla győződve, hogy csak forradalommal lehet véget vetni a háborúnak s azt remélték, hogy e „siker” elérése után hamarosan ismét rend és nyugalom lesz az országban. Remélték azt is, hogy a forradalom nem fog megállni egy ország határainál sem, hanem minden ország társadalmi rendje felbomlik, mindenütt a munkásosztály kerül a kormányrúdhhoz s ezen a révén a győztesek és legyőzöttek között sikerülni fog oly békét létrehozni, mely megadja az egészséges gazdasági és nemzeti fejlődés lehetőségét minden népnek.

Ez a számítás azonban semmi tekintetben sem vált be; a forradalommal nem lett vége a háborúnak, a forradalom nem terjedt át az ellenség országaira, s nem sikerült a munkásság akaratát nemzetközi akcióban érvényesíteni elviselhető békefeltételek létrehozása érdekében.

A magyar forradalmat nem a munkásság csinálta, de helyeselte és nagyon hamar átvette benne a vezető szerepet. Október 30-án este, október 31-én és november 1-én még tisztára katonai jellegű volt a forradalom, sőt még nem volt köztársasági jellege se. November 2-án vette át a vezetést a munkásság, s ettől kezdve a magyar forradalom lényegében már proletárdiktatúra volt. No-

vember 2-án este határozták el a polgári osztályok értekezletén, a kereskedelmi kamarában a „népőrség” megalakítását, szociáldemokrata vezetés alatt. A megriadt fővárosban, hol nemcsak a hadsereg bomlott fel, de a rendőrség is, mindenki fosztogatásoktól tartott s a legtöbb ember megnyugvással fogadta azt, hogy „népőrség” címén az egyetlen szervezett osztályt, a munkásságot felfegyverzik. A polgári elemek nem voltak kifejezetten kizárva a népőrségből, de tényleg igen, mert csak munkások kaptak fegyvert a frontról visszaözönlő katonaság felszereléséből. Nyolcvanezer munkást sikerült ily módon felfegyverezni egy oly városban, ahol nem volt többé katonaság és nem volt többé megbízható rendőrség.

E perctől kezdve a szociáldemokrata párt, más szóval: a proletárság diktált a magyar politikában, most már fegyveres erejére támaszkodva. A szétrobbantott nagy hadsereg helyébe megalakították csakhamar az új hadsereget, kifejezetten szociáldemokrata jelleggel és azzal a rendeltetéssel, hogy a párt céljait szolgálja.

Magyarországon ekkor még nem beszéltek a bolsevizmusról, de már volt bolsevizmus és a bolsevizmus alapjára helyezkedett már a kormány feje, gróf Károlyi Mihály is.

Az 1918 júniusi nagy sztrájk, melynek

célját és értelmét senki sem tudta, már a bolsevizmus próbája volt. Helfgott mérnök, a főrendező, fél év múlva a magyar bolsevizmus egyik főszervezőjének bizonyult. A júniusi sztrájk alatt már meg volt alakítva az első „katona- és munkástanács”, a tanácskormányrendszer első alapköve, és már irányította a sztrájkot, a magyarországi szociáldemokrata párt vezetőinek tudtával és helyeslésével. Az első katona- és munkástanács óvatosságból még nem a fővárosban, hanem a Budapest közelében levő Gyömrő községben tartotta üléseit. A sztrájk általános kudarca azonban háttérbe szorította a bolsevista irányt – egyelőre.

Gróf Károlyi Mihálynak a számításaiiban azonban már kezdettől fogva szerepelt a bolsevizmus. Mikor Belgrádban átvette Franchet d'Esperay tábornoktól a rettentő fegyverszüneti feltételeket, visszajövet a hajón számos tanú előtt úgy nyilatkozott, hogy minden feltételt elfogad és minden feltétellel békét köt, mert „egy kis bolsevizmussal” ügyis szabadulni lehet a feltételek teljesítéséitől. Károlyi külügyi államtitkárának Diner-Dénes Józsefet választotta, aki nyíltan a bolsevizmus alapjára helyezkedett: Marx könyvéből magyarázta, hogy proletárdiktatúrának kell következnie az egész világon s a magyar állam egész kül-

politikáját arra a feltevésre alapította, hogy hat hét alatt kitör a világ-forradalom. Ezt ígérte gróf Károlynak jó magyar pénzzel Svájcba küldött megbízottja, Kéri Pál is, aki meggyőzően ecsetelte jelentéseiben, hogy a francia kormány és a francia hadsereg-összeomlás előtt áll és már szoros összeköttetést tartott fenn Plattennel, aki Lenin megbízásából akkoriban bolsevista forradalmak előkészítésével foglalkozott. Kéri jelentései, melyeknek adatait teljesen megcáfolták később az események, megerősítették Diner-Dénes pozícióját s ettől kezdve valójában a bolsevizmus volt a Károlyi-kormány külpolitikájának egyetlen állandó alapja.

Itthon, Magyarországon, november közepe táján indult meg a bolsevisták erőteljes agitációja. Az orosz bolsevista-párt agitatori iskolájából kikerült magyar hadifoglyok közül már május-júniusban sokan jöttek haza, de ezeknek még nem volt se gyakorlatuk, se bátorságuk. Kun Béla, a legtehetségesebb agitátor még Moszkvában volt s a magyarországi mozgalomra egyelőre csak irodalmi befolyást gyakorolt. A „magyar kommunista csoport” név alatt megszervezett magyar hadifoglyok számára Moszkvában nagy újságot adtak ki, melynek igen nagy hatása volt a csekély műveltségű tömegre. Semmiféle nemzetiség nem volt oly fogékony a

bolsevizmus iránt, mint a magyar: az orosz vörös gárda leghírhedtebb csapatait a magyar hadifoglyokból toborozták. A jóléten kívül, mely a legnagyobb ínséggel küzdő Oroszországban is kijutott a vörös gárdának, az is sarkalt sok embert, hogy aki mint hadapród jutott hadifogságba, a vörös gárdában magasabb parancsnok is lehetett. Kun Béla mielőtt Oroszországból hazajött, oda-künn dandárparancsnoki állást töltött be.

1918 őszén készültek Moszkvában az első agitáló iratok, melyek arra voltak szánva, hogy Magyarországra küldjék azokat. A „magyar kommunista csoport” két kis vállalatot alapított: az egyiknek „*Kommunista Könyvtár*”, a másíknak „*Forradalmi írások*” volt a címe; mindkettőben 1-2 ívre terjedő röpiratok jelentek meg, melyeket a hazatérő hadifoglyok nagy mennyiségben csempészték be Magyarországba. A füzeteken ugyan „Leipzig” volt a kiadás helyéül megnevezve, de egy pillantás a szövegre elég, hogy az orosz eredetre ráismerjen az ember. A volt osztrák-magyar hadsereg vesztegzárat rendelt el az orosz fogságból visszaözönlők számára, de az agitátorok természetesen elkerülték a vesztegzárat; különben is a vesztegzár-helyeken is éppen úgy, mint a volt osztrák-magyar hadsereg legtöbb intéznie-

nyénél, a lelkiismeretlen hanyagság és a korrupció uralkodott s a „lelki quarantaine” a legkevésbé sem volt alkalmas a bolsevista izgatás feltartóztatására.

Pedig az izgatás módszere és eszköze igen gyenge volt; a Kommunista Könyvtár és a Forradalmi írások piros födelei sok zöldséget takartak; íróik egyáltalán nem tudtak a néphez beszélni, pedig keresték a legnépszerűbb témákat. (Szamuely Tibor: „Milyen mély a papok zsebe?” című füzeté nem kommunista, hanem katolikus-ellenes röpirat volt; Kun Béla „Ki fizet a háborúért?” című röpiratának írásakor pedig helyesen ismerte fel az antimilitarizmus nagy népszerűségét.) Nem volt szerencsénk a fordított művekkel sem: pl. „A harc útja” címmel kiadták Lenin levelét a taktikáról, melyet csak jól iskolázott szocialisták értenek meg s a tanácsok III. kongresszusán mondott beszédét, mely igazán csak azokat érdekelhette, kik benne voltak az említett kongresszus vitáiban.

Kun Béla, aki Leninnek ajánlatot tett, hogy Magyarországot megfelelő agitáció után megszerzezi tanácsköztársasággá, 33 éves fiatal ember volt, – a háború előtt munkásbiztosítási tisztviselő, aki nem lelkiismeretesen bánt a gondjára bízott munkás-

pénzekkel. (1919 március elején a budapesti munkástanács ülésén egyik szónok nyíltan előadta azt a köztudomású dolgot, hogy Kun „beteg munkástársainak pénzét meglopta”.) A háború előtt mint újságíró is próbálkozott negyedrangú lapoknál, de siker nélkül. Hamis útlevéllal, mint „dr. Sebestyén ezredorvos” került haza Magyarországra. Lenin 300.000 márkát adott vele, – a Magyarországon tervezett agitáció költségeinek fedezéséről a Budapesten székelő orosz „hadifogolygyámolító” irodának kellett gondoskodnia. Kunnal együtt érkezett haza Szamuely Tibor is, egy nála még fiatalabb újságíró, ki a háború elején a budapesti „Magyar Távirati Iroda, még előbb pedig a klerikális „Magyar Kurír” című laptudósító vállalat jelentéktelen munkatársa volt. A „Kommunista Könyvtár” és a „Forradalmi írások” harmadik szerzője, Rudnyánszky Endre, (szintén fiatal, vidéki újságíró,) künn maradt Moszkvában, a hol mint Kun Béla megbízottja külügyi hivatalba Csicserin népbiztos mellé van beosztva. Kun és Szamuely után csakhamar hazajött Rabinovics József is, aki a Times egyik cikke szerint a háború előtt leánykereskedő volt Moszkvában. Ván-tus Károly ácsmester szintén azzal a céllal jött haza az orosz fogságból, hogy itt Kun

Bélával együtt a kommunista agitáció élére áll.

A kommunista agitáció megindításának nem volt semmi akadály: az egész ország az anarchia állapotában volt; a főváros rendőrsége nem a közbiztonság, hanem a „forradalmi vívmányok” szolgálatában állt, a vidék közbiztonságának megvédésére hivatott csendőrséget szétrobbantották, a szocialista „hadsereg” pedig tökéletesen fegyelmetlen és megbízhatatlan volt, – olyan, aminőnek a forradalmi kormány kívánta. A munkás-társadalomnak csak a söpredéke jelentkezett katonai szolgálatra; a tiszteket kiüldözték, a parancsnokokat választották, a bíraskodást még az apró fegyelmi ügyekben is a legénységi „esküdtszékekre” bízták, s gyakorlatok helyett mozi- és színházi előadásokat rendeztek. Tengert soha nem látott emberekből egyre-másra alakultak a tengerészcsapatok: „tengerész-népőr” és „tengerész-nemzetőr” név alatt, s ha valahol gárázdálkodtak és fosztogattak, a büntetteket a „népőrök” és „nemzetőrök” egymásra hárították. Ezek voltak az első terrorcsapatok Magyarországon; a kormánynak volt tudomása közveszélyességükről, de nem volt annyi becsülete, hogy igyekezett volna megfékezni őket. A forradalomban nem találta helyét a hivatásos katonai tisztikar sem:

a szocialista hadseregben nem volt mit keresniük; a hadsereg mellett „védőrséget” szerveztek, mely a rendőrséget és csendőrséget helyettesítette volna, – de ennek megerősítése nem illett bele Károlyi Mihály gróf terveibe. Mikor 1919 február elején az „ellenforradalmárok” utáni hajsza megindult, a gyanús védőrségnek halálos ítélete is alá volt már írva.

Kun Béla a vidéken kezdett nyílt agitációt a kommunizmus mellett, elsősorban a szénbányavidéken, Tatán és Salgótarjában; ez utóbbi helyen, ahol rokonsága is volt, nagy sikert aratott; beszédeivel, melyeknek az volt a csattanója, hogy „nemcsak megölni, de darabokra is kell tépni a burzsoát”, véres zavargásokat idézett elő, melyeknek során a városka jelentékeny részét kifosztották.

A fővárosban nehezen indult a mozgalom, mert itt a szakszervezetek 1918 végén hivatatosan mind a bolsevizmus ellen voltak. Némi erőre csak akkor kapott a mozgalom, mikor Vágó Béla, *Az Est* kiadóhivatalának egyik tisztviselője és dr. László Jenő ügyvéd egyéb állásait elhagyva december 1-én teljesen a kommunista propaganda szolgálatába szegődött. A párt megvásárolta 140.000 koronáért a Józsefváros egyik kis nyomdáját, a Seidler-főle nyomdát. (Seidler később a budapesti rendőrség népbiztosa, majd a

magyar tanácsköztársaság müncheni követe lett.) Eleinte e kis nyomdában állították elő a *Vörös Újság* című kommunista lapot igen gyatra tartalommal. Hetenkint, majd szabálytalan időközökben jelent meg a lap; néhány számát vidéken nyomatták. Azon közleményei, melyekben azt hirdette, hogy „fütyül minden törvényre”, nem igen keltettek figyelmet; s a mikor egy vezércikkében azt írta, hogy minden jó kommunistának minden nap agyon kell ütnie egy burzsoát, – a Károlyi-kormány még ebben is a sajtószabadság megnyilvánulását tisztelte, de ugyanakkor már a miniszterelnökség sajtóosztályának főnöke nagy rombolást végeztetett egy lap helyiségeiben, mert a lap egyik cikke sokalta a munkátlanok segélyezésének mértékét. A *Vörös Újság*-ot Budapesten senki nem tartotta komoly újságnak.

A munkásszervezetekben a propagandának nagy akadályai voltak; csak a vas- és fémmunkások egy részénél s a famunkásoknál akadtak a mozgalomnak hívei, s igen csekély számban a nyomdászoknál. Az a hétnyolc kommunista, ki a munkástanácsba bejutott, nem egyszer még tetteleges inzultusoknak is ki volt téve.

A beírni szocialista kongresszus február elején a kommunizmus ellen foglalt állást. A magyar szociáldemokrata párt azonban

nem tudta értékelni ezt a határozatot, hanem – bár nyíltan nem foglalt állást ellene – egész agitációjában határozottan a proletár diktatúra felé terelte a magyarországi mozgalmat. Garbai Sándor, a február 10-iki pártgyűlés elnöke már úgy beszélt, hogy „ha a burzsoá össze akar fogni ellenünk, akkor mi nem sajnáljuk majd elvenni a vagyonukat, a gyárukat, a bankjukat, az életüket, – ledorongoljuk őket!” Ugyanazon az ülésen Wagner József (Székesfehérvár) bejelentette, hogy városában és az egész Fejér megyében a munkás- és katonatanács kimondotta a proletárdiktatúrát. Ez a gyűlés helyeslően vette ugyan tudomásul, hogy a vezetőség és a választmány a kommunistákat a pártból kizárta, – de viszont még a „méréselt” irány képviselője, Weltner Jakab is kénytelen volt felszólalásában megígérni, hogy „a párt nagyon rövid időn belül akcióba fog lépni.”

A minisztérium már kereste az átmenetet a tanácsrendszerhez. A február 12-iki miniszter tanács már megállapodott a városok és községek néptanácsairól szóló törvényjavaslat. Szövegére nézve. A kommunisták azonban gyorsítani akarták az akciót és e célból teljes erejükkel rávetették magukat a leszerelt altisztekre, majd a leszerelt köz-katonákra és a munkanélküliekre. Összejöveteleiket nem kommunista gyűléseként,

hanem a munkanélküliek gyűléseiként tartották meg. Egy ilyen gyűlés után, február 20-án estefelé felvonultak a Visegrádi-utcába a Vörös Újság szerkesztősége elé, ahol a szónokok az ablakból felszólították a tömeget, hogy menjen a szociáldemokrata párt lapj a, a kommunistákat kritizáló *Népszava* elé a Conti-utcába. Nyilván az épület megostromlása és elfoglalása volt a tömeg célja (berlini mintára). Útközben, a Népszínház-utcában állítólag rálöttek a kommunistákra, mire ezek lövöldözni kezdtek; négy rendőr és néhány polgári egyén meghalt.

A következő éjszaka a kommunisták vezetőit a rendőrség letartóztatta; fogságba került Kun Béla, Vágó Béla, dr. László Jenő, Rudas László, Garai Sándor, Nánási György, Lókai (Leitner) János, dr. Fanta Róbert, Hajdú Pál, Jancsik Ferenc, Szántó Béla, Karikás Frigyes gépész, Klein Ottó magánhivatalnok (egy kis púpos fiatalember, később Korvin Ottó néven a politikai letartóztatottak kegyetlen hóhéra), Rabinovics József és Andor magánhivatalnokok, Korvini Árpád magánhivatalnok, Seidler Ernő, Hochfelder Lipót, Lengyel József, Szilágyi Tibor, Róth Sándor, Sechtner Ottó, Konta Lajos, Pap István, Balog László jog-hallgató, Süszer Andor géplakatos, Verder Frigyes

címíró, Herzsényák Miklós pincér, Konta Lajos asztalos, Schachtner Ottó géplakatos, Leyer Manó technikus, Schorschik János magánhivatalnok, Sámuel Izsó nyomdász, Hirosik János párttitkár, Rákosi Mátyás, Boros László, Robicsek Pál, Kellner Sándor, Kramer Sándor, Sugár Tivadar, Mosolygó Antal, Somló Dezső, Biermann István, Perl Ignác, Bernhardt István, Zámoni Kálmán, Blau Illés, Puss Mátyás, Oliva Károly, Szilágyi Dezső, Sallai Imre, Börcsényi Pál, Zeisler Árpád, Münnich Ferenc, Korhely Lajos, Szabó Ferenc, Bergmann Géza, Gál József, Dervarics Antal, Kovács János stb.

Letartóztatták továbbá a feministák közül Wilhelm Szidóniát, özv. Komlós Bélánét és Schön Saroltát, kiket azzal vádoltak, hogy revolvért osztogattak a csőcseléknek.

Letartóztatták a leszerelt altisztek szabad szervezetének vezetőit: Tóth Istvánt, Weiler Artúrt, Salgó Gusztávot, Barna Zsigmondot, Silber Izsót, Tiermann Zsigmondot és Luxot is, mert Kun Béla rájuk vallott, hogy ők okozták a népszínház-utcai vérengzést. Február 21-ikén a *Népszava* azt írta a letartóztatott kommunistákról, hogy „a magyar munkásmozgalom kivetettjei, olyan alakok, akik vagy tehetség, vagy becsület, vagy karakter híján nem tudtak beleilleszkedni a magyar proletármozgalom nagy kereteibe”.

Február 21-ikén délelőtt a rendőrök a toloncházban véresre verték Kun Bélát. A szocialista pártnak az a része, mely a kommunistákkal együtt érezett és amelyet a kormányban Kunfi Zsigmond képviselt, határozottan elítélte ezt a barbárságot. Kunfi indítványára a minisztertanács február 22-én ki is mondta, hogy „a jobboldali ellenforradalom ellen is hasonló szigorral lép fel”. A jobboldalt azonban semmiféle provokációval nem sikerült rávenni a legkisebb cselekedetre se. A kormány mégis megkezdte az ellenforradalmárok internálását. Anélkül, hogy valami konkrét vádat kerestek volna, letartóztatták és internálták Szterényi József báró és Szurmay Sándor báró volt minisztereket és Mikes János gróf szombathelyi püspököt. Száznál több „gyanús” polgárnál tartottak házkutatást, de sehol a legkisebb nyomát sem találták semmiféle ellenforradalomnak. A házkutatás, letartóztatás és internálás veszedelme azonban ettől kezdve állandóan ott lebegett mindenkinek a feje fölött, aki nem volt szocialista vagy szélső radikális.

Február 25-én temették azokat a rendőröket, kik a népszínház-utcai harcban életüket vesztették. A kormány rendezte a temetést, de a kormány tagjainak egy része már csak fizikailag vett részt e gyászos de-

monstrációban, – lelkiileg nem. A szocialista párt egyik vezető embere, Biró Dezső nyíltan, Kunfi Zsigmond kultuszminiszter pedig titokban kiment a rabkórházba – Kun Bélával egyezkedni. Landler Jenő, a későbbi népbiztos is künn járt a kommunista foglyok között, Böhm Vilmos hadügyminiszter pedig dr. László Jenőt látogatta meg. Az „előkelő” látogatók természetesen mindent megtettek a foglyok sorának enyhítésére. Károlyi Mihály gróf külön megbízottakat küldött ki a letartóztatottak lehetőleg nagy kényelme érdekében; a gróf február 27-én nyilatkozatot tett közzé, hogy kommunista pártállása miatt senki ellen nem szabad eljárást indítani. Március 3-án a gróf közbelépésére huszonzét kommunistát szabadon bocsájtottak, március 10-én pedig a gróf mint valami bírói fórum oly határozatot hozott, hogy aki kommunista, az csak politikai fogolyként kezelhető a fogházban. Természetes, hogy mindezt jól tudták a letartóztatott kommunisták is; „jogaikkal” élve bizalmi férfiakat választottak, a „bizalmiak” révén minden adminisztratív dologba beleszóltak, sőt valósággal ők igazgatták a gyűjtőfogházat.

Kun Béla vallomásai február 26-án kerültek nyilvánosságra; a kommunista vezér azt vallotta, hogy azt a 300.000 márkát, me-

lyet novemberben hozott Oroszországból, már mind elköltötte agitációra; elmondotta, hogy azóta újabb pénzeket kapott a budapesti orosz kommunista különítmény útján, mely a Royal-szállóban székel; ez a különítmény a bécsi orosz bolsevista missziótól függött, melytől egy Eliazar nevű futár hozta a pénzt Budapestre. A novembertől február végéig Budapestre szállított agitációs pénz körülbelül 12 millió rubel volt. A pénz egy részén fegyvereket vásároltak.

Kun Bélának és társainak vallomásaiból kitűnt, hogy a kommunista pártvezetőség Moszkvából kapott utasítások szerint készítette elő a kommunista forradalmat. Az instrukció azonos volt a Münchenbe és Zürichbe küldött írásbeli utasítással, mely a svájci lapok révén 1919 április havában világszerte ismeretessé vált. Egyik vezető kommunista, kit társai később nyomtalanul eltűntettek, elmondotta azt is, hogy a kommunista forradalmat májusra tervezték: Budapestet két napig a csőcselék prédájául engedték volna át; a szabad garázdálkodásnak és fosztogatásnak az lett volna a célja, hogy a rémületet a végsőkéig fokozzák; a harmadik napon véget vetettek volna a csőcselék garázdálkodásának egy sereg fosztogató lelövésével s megkezdték volna a proletárság diktatúráját.

A vallomásokból kiderült az is, hogy a kommunista mozgalomnak Kun mellett Szamuely Tibor a legjelentékenyebb vezére. *Az Est* február 25-iki számában már így jellemezte Sziamuelyt: „Szamuely Tibor még a kommunisták között is a legszélsői álláspontot képviselte. Ez a szelíd külsejű és csendes hangú hírlapíró még Kun Bélánál is túlzóbb elveket vallott, sőt több esetben erőszakosan befolyásolta Kun Belát energikusabb intézkedések megtétele érdekében.” Amit *Az Est* február 25-én a múltból írt, afét fényesen igazolták az események február 25-ike után is. Szamuely a február 21-iki kommunista üldözés alkalmával nem került kézre: számos elvtársával együtt kommunista érzelmű újságíróknál talált menedéket a fővárosban arra a néhány napra, míg a kormány igazi intencióiról tájékozatlan hatóságok az üldözést be nem szüntették.

Kétségtelen, hogy a 10-12.000 főből álló szocialista „hadsereg” túlnyomó része ekkor már a kommunizmus szolgálatában állott. Pogány József, a katonatanács elnöke, még a kommunisták ellen szónokolt az egyetemen tartott katonagyűlésen, de már a kommunisták érdekében cselekedett. Február 22-én a tiszteket eltávolította a parancsnokságokból s elrendelte, hogy a legénység maga válassza tisztjeit. Ezzel a fegyelemnek utolsó

maradványait is megsemmisítette, – pontosan a moszkvai kommunista recipe szerint. A katonák nagy része ekkor már vörös szalaggal járt, sőt az altiszti kardbojtra is vörös szalagot akasztottak, a sapkákra halálfejes jelvényeket tűztek fel stb. Húsz-harminc katona állandóan a *Vörös Újság* és Kun Béla körül teljesített testőri szolgálatot. Több száz orosz fogoly a kormány tudtával és elnézésével végezett agitátori munkát. E célra olyan katonákat alkalmaztak, akik hosszú fogságuk alatt megtanultak magyarul; ezek haza jutva átmentek a moszkvai agitátori iskola valamely rövid tanfolyamán s azután pénzzel jól ellátva visszatértek Magyarországra, Budapesten az utcákon és a villamosokon a legnyiltabban üzték az oroszok a bolsevik agitációt. Az utcákon a tisztek megtámadása, a rangjelvények és nemzeti színek erőszakos levétele mindennapi dolog volt, – a kormány már annyira vörös volt, hogy egy esetben sem védte a nemzeti színeket és jelvényeket.

A vidéken a leszerelt altisztek és katonák szervezetei, Budapesten pedig a „munkanélküliek” végezték az agitáció legnagyobb részét. Annak a követelésnek, hogy minden leszerelt katona azonnal kapjon 5400 koronát, egyáltalán nem volt nehéz híveket szerezni; hasonló arányokban fejlődtek a mun-

kanélküliek követelései is. Ha egy-egy némileg még józan ember iaszt kérdezte, hogy honnan vegyék e túlzott követelések teljesítésére a milliárdokat, – mindig az volt a válasz, hogy el kell venni a pénzt a burzsoától. Hogy a burzsoá megsemmisítése és a proletárdiktatúra közeleg, azt még a vak is látta Magyarországon.

A kormány maga sem gondolta, hogy mily közel van ez az átalakulás, de tervszerűen és tudatosan dolgozott az érdekében. A katonai résszel március közepén már készen voltak: minden katonai erő szétrombolása be volt fejezve; már csak a terrorista „tengerész”-csapatok képviseltek valamelyes hatalmat, ezek pedig a kommunisták kezében voltak. Hátra volt még a pénzügyi átmenet biztosítása. A kormány nyilatkozatot tett közzé, hogy készül a bankjegyek lebélyegzésére; a valóság az volt, hogy a lebélyegzésre semmi komoly kísérlet nem történt, ellenben előkészítették a bankokban levő pénzkészletek lefoglalását. Hogy a tanácskormány hivatalba lépésekor tele pénztárakat talált, azt Szende Pál pénzügyminiszternek köszönhetette. Március 14-én a kormány *Az Est*-ben még kijelentette, hogy „nem szándékozik kiadni oly rendeletet, mely zárlat alá venné a takarékbetéteket”. A betétek zár alá vételéről szóló rendé-

let pedig ekkor már készen volt. 15-ikére a bankokat becsukatták, 16-án reggel pedig már senki sem rendelkezett betétjével és folyószámla-követeléseivel; már minden az egy hét múlva megalakult tanácskormányé volt.

A márc. 18-iki minisztertanácsban Böhm hadügyminiszter előterjesztette a szocializáló minisztériumra vonatkozó javaslatát; Garbai Sándor, Landler Jenő és Varga Jenő volt erre az állásra a szociáldemokrata párt jelöltje, – titokban mindhárom, vérbeli kommunista, és néhány nap múlva mindhárom – népbiztos. Még a burzsoá Búza Barna földművelési miniszter is fáradozott-a bolsevista programm néhány pontjának megvalósításán: ő dolgozta ki a munkakényszerről és a fizetések maximálásáról szóló javaslatokat. Neki azonban nyilván sejtelve sem volt róla, hogy mit cselekszik. Nála komikusabb földművelési miniszter még nem volt. Az aszódi munkástanács „birtokba vette” és felosztotta a Schossberger-uradalmat, a somogyi „termelőszövetkezet” pedig a birtokba vett uradalmiakhoz még két millió korona üzemi költséget is követelt a minisztertől. A szegény Búza Barna nyilván nem értette még, hogy ez mit jelent. „Ez az állapot tarthatatlan” – mondotta *Az Est*-ben – „s mindent meg fogunk tenni, hogy hasonló esetek

megismétlődését megakadályozzuk.” Szociálista-kommunista miniszter társai bizonyára jót nevettek a kis ember nagy naivságán.

Ma úgy tudja a világ, hogy a bolsevizmus magyarországi érvényesülésére Vix francia alezredesnek egy átírata adta meg a végső lökést, melyben az alezredes közölte a magyar kormánnyal, hogy a novemberi fegyverszüneti szerződésben megállapított vonalról a románok előbbre fognak vonulni Debrecen és Arad közelébe. Ez azonban történeti valótlanosság. Az igazi ok, amely miatt Károlyi Mihály gróf március 21-ikén átadta a kommunistáknak az állami hatalmat, az volt, hogy Károlyi az orosz seregnek a magyar határ felé való közeledését s ezzel együtt a bolsevizmusnak egész Közép-Európában való győzelmét 1919 márciusának közepén igen valószínűnek, sőt csaknem bizonyosnak ítélte.

A döntő lökést a nagy rendszerváltozás-hoz, mely annyi vérbe és annyi milliárdba kenuit, nem Vix alezredesnek, hanem Stromfeld Aurél ezredesnek és Tombor Jenő alezredesnek egy

E két vezérkari tiszt a háborúban nem tűnt ki különösebben; a forradalom kitörésekor a honvédelmi minisztériumban szolgáltak és mindketten a szocialista párthoz csatlakoztak. Tombor igen buzgólkodott,

hogy a tisztikart a szocialista párt számára megnyerje. (Az ellenmozgalomnak a hadügyminisztériumban Julier alezredes volt a vezére, akinek vezérkari főnökségbe alatt az egész vörös hadsereg később csúfosan felbomlott.) Stromfeld és Tombor gróf Károlyi Mihály számára emlékiratot szerkesztett, melyben kifejtette, hogy az orosz vörös hadsereg győzelme kétségtelen, az orosz sereg feltartóztathatatlanul közeleg a Kárpátok felé és hogy Magyarország megmentésére csak egy mód van: ha az ország még idejekorán (azaz: azonnal) a bolsevizmus karjaiba veti magát.*) Ma már tudjuk, hogy Tombor és Stromfeld végzetesen tévedett a katonai helyzet megítélésében; nekik is az volt a nagy hibájuk, mint sok magyar kommunistának: jobban hittek az újságoknak, mint szabad lett volna. Nemi gondoltak sem arra, hogy az újságírók között elég nagy számban vannak minden nemzetnél olyan emberek, kik a bolsevizmus és általában minden radikális felfordulás iráni több-

*) A bolsevizmus uralma alatt Tombort egy ízben gyanúba fogták, hogy Böhm főparancsnokot megfigyeli és ellenőrzi. Tombor e gyanú ellen egy védőiratot szerkesztett, mely a hadügyminisztériumban elég ismeretessé vált; ez iratban kifejti Tombor, hogy az ő és Stromfeld emlékirata bírta rá Károlyit arra, hogy Kun Bélának átadja a hatalmat.

kevesebb szimpátiát éreznek, sem pedig arra, hogy minden bolsevista kormány a burzsoáfogalmakat messze meghaladó pénzbeli áldozatokra kész, hogy reá nézve kedvező közlemények jelenjenek meg a külföldi sajtóban. Tombort és Stromfeldet megtevesztették egyes külföldi lapoknak a bolsevisták óriási győzelmeiről és politikai sikereiről szóló táviratai. Hogy a nagy diadalokról szóló gyakori jelentések és még gyakoribb jóslatok nem okvetetlenül a harctérről, hanem Csicserin külügyi népbiztos kasszájából is eredhetnek, – arra nem gondoltak.

Tombor és Stromfeld emlékiratának elkészültével egybeesik az a tárgyalás, melyet Kunfi Zsigmond, Pogány József, Landler Jenő és még néhány szocialista vezér és újságíró március 10-én kezdett Kun Bélával a proletárdiktatúra és a tanácskormány ügyében. (Lásd Korvin-Klein Ottó valloását a Budapesti Közlöny 1919 aug. 15-iki esti lapjában.) Károlyi Mihály gróf kétségtelenül tudott e tárgyalásról és akarta a meg egyezést: csak még azt a momentumot nem tudta megállapítani, amelyben a tervezett államcsíny a legnagyobb sikerrel kecsegtet. A Berinkei-kormányának a munkanélküliek „küldöttségével” szemben ismételten tanúsított pipogya magatartása (amikor a munkanélküliek „szónokai” egyszerűen félrelök-

dösték a minisztereket a miniszterelnöki palotában) már nyilvánvaló jele volt annak, hogy a proletárságot urának ismeri el a kormány. A munkátlanok lármás felvonulásainak és rakoncátlankodásainak zavartalansága már kétségtelen jele volt annak, hogy Ia proletárdiktatúra el van határozva. Az átmenet biztosítására szolgált a betűszedők sztrájkja: meg kellett akadályozni a hírlapok megjelenését, nehogy a főváros közönsége valami módon tudomást szerezhesen a készülő puccsról. A betűszedőkre már biztosan számítottak a kommunisták, bár egy hónappal előbb a szedők között még csak kevés kommunista volt. Csodálatos változás történt „a szedőknél: ez a szakma, mely előbb nem igen hagyta magát idegenektől vezetni, most néhány kommunista megbízottnak vak eszköze lett. Nincs ipari szakma, mely nagyobb lelkesedéssel és több bizalommal buzgólkodott volna az átalakulás előkészítésén, mint a betűszedők; azt a néhány bizalmi férfiút aki nem értette meg azt, hogy a nagyobb bér követelése ezúttal csak ürügy a sztrájkra, s elfogadta a szakszervezeti vezetőségnek a főnökökkel kötött megállapodását, – munkástársaik inzultálták. (A betűszedők egyik körét a német bolsevista-vezérről Liebknecht-körnek nevezték el.) Gróf Károlyi Mihálynak kapóra jött Vix

alezredes március 20-iki jegyzéke az új demarkációs vonal ügyében. Le kell szögeznünk, hogy a békekonferencia február 22-én határozta el, hogy Vixnek a szóbanforgó jegyzéket át kell adnia; ha a konferencia vagy Vix alezredes nem vár négy hétig a jegyzék átadásával: az események alkalmasint másként fejlődtek volna Magyarországon; ez a négyheti késedelem sok milliórdjába került Magyarországnak, – de még sokkal többbe az ententenak. Vix jegyzéke alkalmat, kitűnő ürügyet szolgáltatott gróf Károlyinak a bolsevizmus érvényesítésére. Magyarország, melyet gróf Károlyi teljesen fölösleges belgrádi szerződés területének kétharmadrésztől megfosztott, területének újabb nagy megnyirbálása előtt állott. „Az entente lehetetlenné akarja tenni, hogy éljünk, – inkább választjuk a bolsevizmust, mint a halált.” Hiába volt a magyar forradalom vezéreinek minden hízelgése: az entente megvető negligálása volt mindenre a válasz. Lovászy Márton elkésett azzal, hogy amikor honfitársai még száz- meg százezren harcoltak a csatatéren az entente-tal szemben, elkiáltotta magát a parlamentben: „Mi entente-pártiak vagyunk!” Ha ennyi szerelemnek csak lenézés és újabb „fenyíték” a viszonzása. (Franchet d'Esperay tábornok használta a „chatiment” kifejezést)

akkor a megsemmisítéssel fenyegetett Magyarország odaveti magát az entente másik, még le nem győzött ellenségének, az oroszoknak karjaiba. „Va banque!” gondolta a gróf és tét gyanánt a békekonferencia nagy játékosainak asztalára odadobta az ezeréves magyar államot s a már annyit szenvedett magyar nemzetnek sorsát.

A minisztertanács március 20-án délután elhatározta a kormány lemondását. Károlyi a lemondást tudomásul vette s a maga részéről elhatározta azt, amit már régóta tervezett, hogy az állami hatalmat átadja a proletárságnak, Kun Bélának. Már csak az volt hátra, hogy a hatalom átadásának módozatait megállapítsák. Mindenki tudta, hogy a miniszterek közül Kunfi Zsigmond a legelszántabb bolsevista; ő ment tehát ki a gyűjtőfogházba Kunnal tárgyalni. A megállapodás igen hamar létrejött arra nézve, hogy a szociáldemokrata párt és a kommunista párt, amelyek között elvekben és célokban a legcsekélyebb ellentét sem fedezhető fel, – egyesül, célszerűségből (azaz könnyebb bizalomkeltés céljából) „szocialista párt” néven, – Magyarország átalakul tanácsköztársasággá, a legszorosabb szövetségre lép az orosz tanácsköztársasággal, a minisztérium helyett orosz mintára tanácskormányt alakítanak s a proletárdiktatúra

életbeléptetésével megsemmisítik Magyarországon a kapitalizmust. Ezt az egyezséget a magyarországi szociáldemokrata párt választmánya elfogadta március 21-én délután, és néhány perc múlva proklamálták a munkás- és katonatanács ülésén a proletariátus diktaturáját Magyarországon.

A gyűjtőfogházból kiszabadították a kommunista foglyokat; Váry Albert főállamügyész-helyettes hódolattal autót adott Kun Bélának, míg ő maga gyalog ment be a nyolc kilométernyire levő gyűjtőfogházból a városba. A főváros utcáin ekkor már száguldottak a „tengerészek” autói s a vitézek mindenütt kikiáltották a nagy átalakulás hírét: „Éljen a Szovjet-Magyarország!” A legokosabb emberek, akik ösztönszerűleg megérezték, hogy gazdaságilag mit jelent a proletárdiktatúra, rögtön megrohanták a boltokat s ami száraz főzelék és konzerv még kapható volt, mind összevásárolták. A nem forradalmár politikusok közül azok, akik még nem menekültek el a Károlyi Mihály gróf népköztársaságából, többen megpróbálták, hogy elutazzanak, de ez csak keveseknek sikerült: a vasúti pénztárnál már szak szervezeti igazolványt kellett felmutatni. Barkóczy Sándor báró, aki családjával szintén el akart utazni, ezt a választ kapta: „Bárók ezentúl vasúton nem utazhatnak, ha-

nem legfőlebb csak gyalog.” A főváros lakossága azonban, igen csekély kivétellel, egyáltalán nem sejtette a változás jelentőségét, sőt még a polgári elemek közül is igen sokan valami egészen természetes, elkerülhetetlen, szükségszerű dolognak tartották a tanácsrendszer proklamálását. Ennek magyarázata, hogy Károlyi Mihály gróf elég szerencsés volt ahhoz, hogy a minden sovínizmussal és minden nemzeti érzéssel homlokegyenest ellenkező tanácsrendszert – sovínizta alapon proklamálhatta. Károlyi Mihály gróf március 21-én este proklamációt adott ki, melyben közli az ententenak Vix alezredes által közvetített követelését, s azt is, hogy „az entente-misszió kijelentette, hogy a demarkációs vonal ezentúl politikai határnak tekintendő”. (Néhány nappal később a misszió nevében Baker alezredes, Pentimalli őrnagy és Pommerol százados nyilatkozatot tett közzé, hogy „soha nem történt említés arról, mintha itt politikai határról volna szó”. Akkorra azonban már megvolt a tanácskormány, s igen kevés embert érdekelt az, hogy Károlyi Mihály gróf nyilvánvaló hazudozással okolta meg a hatalomnak „a proletárdiktatúra kezébe való átjátszását.)

„A termelés rendjét csak úgy lehet biztosítani, ha a hatalmat a proletariátus veszi a

kezébe”, jövendőli proklamációjában Károlyi gróf. „Lemondok tehát és átadom a hatalmat Magyarországnak: népei proletariátusának.”

(A proklamációt Kéri Pál és Kunfi Zsigmond fogalmazta és íratta alá Károlyi gróffal.)

A munkás- és katonatanács március 21-iki ülésén megállapították az új Magyarország két legsürgősebb programpontját:

1. Haladéktalanul megteremtendő a proletárság osatályhadserege.

2. A legteljesebb és legbensőbb fegyveres szövetség kötendő az orosz szovjet-kormány-nyal.

A 21-ikéről 22-ére forduló éjszaka megalakult a tanácskormány a következő módon:

Elnök: Garbai Sándor.

Belügy: Landler Jenő, helyettese: Vágó Béla.

Földművelésügy: Csizmadia Sándor, Vántus Károly, Hamburger Jenő, Nyisztor György.

Pénzügy: Varga Jenő, helyettese: Székely Béla.

Közüoktatásügy: Kunfi Zsigmond, helyettese: Lukács György.

Munkaügy: Bokányi Dezső, helyettese: Fiedler Eeazső.

Külügy: Kun Béla, helyettese: Ágoston Péter.

Kereskedelem: Landler Jenő, helyettesei: Rákosi Mátyás és Haubrich József.

Hadügy: Pogány József, helyettesei: Szántó Béla és Szamuely Tibor.

Igazságügy: Rónai Zoltán, helyettese: Ládái István.

Szocializálás: Böhm Vilmos, helyettesei; Hevesi Gyula és Dovcsák Antal.

Német népbiztos: Kalmár Henrik.

Ruszin népbiztos: Szabó Oreszt.

Közélelmezés: Erdélyi Mór, helyettese: Illés Artúr.

Fővárosi népbiztosok: Vincze Sándor, Preusz Mór, Dienes László.

A rendőrség népbiztosai: Bíró Dezső és Seidler Ernő.

Az osztrák-magyar bank kormányzója: Lengyel Gyula.

Március 22-én szikratáviratok adták tudtul „Mindenkinek!”, hogy az ezeréves Magyarország átalakult tanácsköztársasággá.

E hírnek külföldi visszhangja azonban nem olyan volt, mint aminőnek a veresebb kommunisták remélték. A helyett, hogy követték volna a budapesti példát, Bécsben tartózkodó, Berlinben pedig határozottan visszautasító magatartást tanúsítottak a szocialisták. A bécsi *Arbeiter-*

Zeitung így írt: „Bámuljuk magyar testvéreink bátorságát s ha nem is segíthetjük őket tetteinkkel, legforróbb kívánságaink velük vannak.” A berlini *Vorwärts* „pedig így válaszolt a magyar tanácskormánynak a világ proletárijaihoz intézett felhívására: „Mi szociáldemokraták vagyunk és a gazdasági viszonyoknak hirtelen és teljes felforgatásától csupán a munkásosztály újabb borzalmas nyomorúságát remélhetjük.” Erre az üzenetre a magyar tanácskormány nagy fölényel így válaszolt: „A *Vorwärts* üzenetében nem a forradalmi német proletárság szólt hozzánk, hanem annak néhány elpolgárosodott, a kispolgárok tömegére támaszkodó vezére. A valódi német proletárság újabb nagyszerű forradalmi felkeléssel, tetteikkel fogja megadni a választ”. A magyar népbiztosoknak ez a reménye a legkevésbé sem teljesebbé be.

II.

A tanácsrendszer és a polgárság. – Az üzletek bezárása és kiárúsítása. – Károlyi gróf sovíniszta bolsevizmusa. – A színházak és múzeumok. – A rendőrség lelkes csatlakozása – A politikai üldözések kezdete. – A vörös hadsereg szervezése. – „Új élet a grófi palotákban.” – Forradalmi törvényszékek. – Az újságírók a bolsevizmus szolgálatában. – Intézkedések a katolikus egyház ellen.

Március 22-én, szombaton délelőtt az újságok közleményein kívül egyelőre csak a becsukott üzletek mutatták Budapesten a nagy átalakulást. Hogy mi fog bekövetkezni, azt még csak nagyon kevesen sejtették, mert a népbiztosok egyrésze és az egész sajtó azon fáradozott, hogy a tanácsrendszer iránt egyelőre bizalmat keltsen még a halálraszánt burzsoában is. Erdélyi Mór, a közéletmezési népbiztos így szónokolt a tanácsrendszer első napján:

„A szovjet-köztársaság nem az a romboló démon, aminek gondolják, hanem célja az építés és fejlesztés... Az átalakulás folyamatánál az új kormányzatot a tisztviselők-

kel szemben sem az erőszak, sem az üldözés nem vezet. Senkit meggyőződéséért üldözni nem fognak.”

Az események azóta megmutatták, hogy abban, amit a népbiztos megnyugtatóan mondott, volt-e egy szó is igaz.

Az „építés és fejlesztés” munkája azzal kezdődött, hogy minden üzletet bezárattak, kivéve az élelmezési üzleteket és gyógyszer-tárakat, drogériákat, papírkereskedéseket és dohány tőzsdéket. Pár nap múlva fokozatosan megnyíltak a borbélyműhelyek, fa- és szénkereskedések, ruha- és cipőjavító műhelyek és a nyomdák. Az üzletek bezárásának főcélja a készletek lefoglalása volt. Semmi sem az egyéné, minden a szovjet-köztársaságé. Ily módon nemcsak meg lehet valósítani a kommunizmus egyik elvét, hanem mindjárt pénzhez is jut a kormány, mert minden üzlet minden bevétele a bankba küldendő, ahonnan a kormány tetszése szerint elviheti a pénzt. Adóbehajtással nem kell vesződni. Hogy a készletekből semmi el ne vesszen: arravaló a leltározás, az alkalmazottak és a kiküldött biztosok részvételével. Minden üzlet kapott ellenőrt, aki vigyázott rá, hogy a bevétel minden fillére befolyjék a bankba. A volt tulajdonos, ha nem volt ellene kifogás, megmaradhatott az üzletben mint alkalmazott s végignézhette vállalata-

nak katasztrofális pusztulását. A leltározás természetesen nem volt mindenütt lelkiismeretes; a kiküldött munkás-ellenőr sok esetben összejátszott a tulajdonossal s az elrejtett árún megosztozott vele. Az árusításnál is voltak ily visszaélések. A kiárusításnál az volt a főelv, hogy csak proletár vásárolhasson. Szakszervezeti igazolvánnyal lehetett csak árúhoz jutni. Természetesen ezzel is sokan visszaéltek; sok proletár vásárolt, egy kis készletet gyűjtött s az árúját uzsoráron adta tovább a szakszervezeti igazolvánnyal nem rendelkező burzsoának. Miután senkinek sem volt többé egyéni érdeke termelés fokozása, se az árú minőségének emelése, figyelmes kiszolgálás: az üzletekben a szokott gondos és előzékeny kiszolgálás helyett valóságos kótyavetye folyt. Az árúüzletek csakhamar kiürültek. A kirakatokban ott volt a felírás: „Közvagyon” s a nagy üresség, mely a nagy üvegtáblák mögött tátongott, jelezte, hogy valóban mi a közvagyon és mivé lett a magántulajdon. A kereskedők közül mindenki, aki becsületes ember volt, egész készletét elvesztette. Számos existencia elpusztult és igen sok ember vált munkanélkülivé. Károlyi Mihály gróf elnöki búcsúbeszédében így nyilatkozott erről az átalakulásról: „Nem kell feledni, hogy ha egy-két existencia vagy vagyon

tönkre is megy, ha az új rend kialakulásánál egyesekkel talán méltánytalanság is történék, ezt az ország érdekében el kell viselni”. Sőt nemcsak az ország, hanem egyenesen a *magyar faj* érdekében valónak nyilvánította a bolsevizmust: „Öntsünk olajat az új kormányzat kerekeire és kövessünk el mindent, hogy vállalkozása sikerüljön, mert ez a magyar faj érdeke”.

A vidéken lakó magyarok általában kevesebb rokonérzéssel fogadták a viszonyok átalakulását, mint a budapesti magyarok. „A színház is a népé lesz!” hirdették a lapok s a közoktatásügy kiét népbiztosa, Kunfi és Lukács, proklamálta, hogy „ezen túl a művészet síni lesz a reáérő gazdagok kiváltságos elvezete; a kultúra a dolgozó nép jussa!” A színháznak a proletárság számára való átadását a burzsoá nem igen értette meg, mert hiszen este héttől tízig nemcsak a burzsoá, de jobb proletár is „ráért” eddig is színházba menni és ment is, ha ez ránézve kultúrszükséglet volt. Még kirívóbb volt a „tudomány” átadása a proletárságnak. Plakátot adtak ki, amelyben azt fejtegették, hogy a nép eddig ki volt zárva a múzeumokból, ahova eddig csak a burzsoá járhatott; s ezt a plakátot nem politizáló népbiztosok írták alá, hanem egyetemi magántanárok és múzeumi főtisztviselők, akikről eddig senki

sem sejtette volna, hogy kommunisták; egyikük még a növényvilág kommunizmusáról is írt értekezést.

Az átalakuláshoz szükséges volt a rendőrség megszüntetése is. Március 24-én feloszlott az államrendőrség, mely az októberi forradalom idejében legelsőnek tagadta meg a törvényes rendet s legelsőnek csatlakozott a forradalmi Nemzeti Tanácshoz* Március 24-én kimondottak, hogy „a budapesti rendőrszemélyzet szakszervezetének összbizalmi testülete *egyhangúlag, a legnagyobb lelkesedéssel* üdvözli a proletárdiktatúra megvalósítását, a tanácsköztársaság és a kormányzótanács megalakulását” E határozatot akkor hozták, amikor még kényszerről szó sem volt. Dietz Károly főkapitány a rendőrség feloszlásakor megvallotta, hogy a proletárdiktatúra nem meglepő dolog volt, hanem olyasmi, amire számítottak: „Amikor mi a forradalom útjára léptünk, – mondotta – előre rajzolódt az elkövetkező események képe... Nem kétlem, hogy a tanácsköztársaság bennünk csalódnai nem fog.” (Ekkor még nem sejtette, hogy nemsokára a maga bőrén is érezni fogja, hogy mi a proletárdiktatúra?) Azok, akik a rendőrséget „forradalmasították” s ezért segédfogalmazókból főkapitányhelyettesek lettek, természetesen nem álltak távol a kommunis-

táktól sem; már a proletárdiktatúra ki-kiáltásakor tisztában voltak a dolg-ok új rendjével s oktatták még be nem avatott tisztársaikat a teendőkre. Páll György, 1918 októberében segédfogalmazó, novemberben már főkapitányhelyettes, március 24-én már tanára volt a kommunizmusnak s így ismertette az új kihágási eljárást: „a delinquentst *egyszerűen* elvisszük a forradalmi törvénytöréshez, ott falhoz állítják és agyonlövik”. Mindez valóban csodálatosan „egyszerű”, főként a rend, a jog és a törvény felesküdt őreinek szájából.

A rendőrségnek különben egyik legelső dolga az volt az új rendszerben, hogy letartóztatta Jakabb Béla rendőrtanácsost, a toloncosztály volt helyettes vezetőjét és Pál István felügyelőt azért, mert nem tudták február 20-ikán megakadályozni azt, hogy a rendőrök Kun Bélát véresre verjék.

Velük együtt, a forradalmi kormányzótanács rendeletére, letartóztatták március j 24-ikén Wekerle Sándor volt miniszterelnököt is és a 72 éves öreg embert a gyűjtőfogházba vitték. Ezzel megkezdődött a politikai üldözések hosszú sora.

Miután a diktatúrának csak a fegyveres erő lehetett az alapja, el kellett rendelni a burzsoá teljes lefegyverezését és a proletár-

ság felfegyverzését. Ez azonban az adott helyzetben már csak formaság volt: a budapesti burzsoának sohasem volt egyéb fegyvere, mint a vadászpuska. Most ettől is meg kellett válni, s a finom Browningoktól és öreg revolverektől is. „Katonák a kaszárnyákba!” figyelmeztették a plakátok a szocialista hadsereg katonáit, akik azonban a kaszárnyába rendesen csak a zsoldfizetés idejére néztek be. A teljesen fegyelmetlen sereg helyébe új, erős vörös hadsereget kellett szervezni, s március 25-én el is határozták a „Vörös hadsereg” megteremtését. A vörös katona önként állott szolgálatba; havi 450 korona, teljes ellátás, ruházat, felszerelés, félévenkint 300 korona lakásbér s családtagonkint havi 50 korona segély volt kezdetben a jutalma. A toborzás nagy erővel, de eleinte csekély eredménnyel folyt, noha az újságoknak mindent el kellett követniök a siker érdekében. A színházakban vörös katona-esteket rendeztek, *Vörös Katona* címmel külön napilapot alapítottak, a legjobb primadonnák mindent megtettek, hogy a fiatal emberekben a Népligetben s a városligeti hinták, körül a hadisereg érdekében hangulatot keltsenek. A lapok kecsegtető cikkeket közöltek, még *Az Est*-nek is azt kellett írnia, hogy „minden katonai akció lehetetlen, – az entente tehetetlen a tanácsköztársasági rendszerrel szem-

ben”. A katonáskodás tehát nem járt kockázattal, viszont nagy előnyökhöz jutott általa az ember: a vörös katona legelső sorban rekviráltathatott magának vagy családjának lakást, családja a bevásárlásoknál nem volt kénytelen a tömegben ácsorogni, hanem még a szakszervezett proletárral szemben is előnyben részesült.

„Új élet a grófi palotákban!” írták lelkenedezve a kommunista cikkekben, s látni lehetett, hogy az előkelő palotákba és villákba éppen azokat telepítették be, akik az előbbi lakóknak rend- és tisztaságszeretet dolgában is éppen az ellentétei voltak. Nem a proletár kényelme és egészsége, hanem a burzsoá elpusztítása volt a főcél; nem a proletár érdeke, hanem tisztán az ártanivágyás volt az oka annak, hogy a legszebb szalonokba takaréktűzhelyek, mosogató dézsák és mosóteknők kerültek be. A legjobbmódú emberek kapták a „legkényelmetlenebb” lakókat: a kilencgyermekes családokat; s ahol egy szobát foglaltak le: nem azt keresték ki, amely az új lakónak legkényelmesebb volt, hanem azt, amelynek elvételével a lakás bérlőjének a legnagyobb kellemetlenséget lehetett szerezni. A lakásnak, az intim otthonnak az elvétele a proletárdiktatúrának egyik legfájdalmasabb, legkegyetlenebb cselekedete volt. Hogy mily cinizmussal hajtották végre a

lakásdiktatúrát, arra nézve jellemző az a hivatalos plakát, mely kifejtette, hogy a proletárság nem szívesen állott rá erre a lakás-kommunizmusra, mert ha együtt lakik a burzsoá és a proletár, a rothadt burzsoá megfertőzi a tiszta proletárt.

A társadalmi rend teljes felforgatásával együtt járt a jogrend megváltoztatása is: a minden állampolgárt egyenlően védő államrendőrség helyébe lépett az osztályérdeket védő „vörös őrség”, az ügyvédséget eltörölték, a házak, vállalatok és nagyobb üzletek s a 100 holdon felüli birtokok magántulajdona megszűnt. „Minden a miénk!” olvasta boldogan a proletár. Az övé volt a szocializált színház, az állami tulajdonná vált újság – a vasút, melyen az. első hetekben csak szakszervezeti igazolvánnyal volt szabad utazni, – az iskola, ahol csak bolsevista eszméket volt szabad hirdetni, s ahol a nemproletár gyerekek csak a szüleik szidalmazását és fenyegetését hallhatták, övék a trafik, valamennyi közfürdő, sőt még a magánfürdők is: rendelet jelent meg arról, hogy minden proletárgyermeknek joga van a burzsoá fürdőszobájának használatára, sőt fűtőanyagot, törülközőruhát és szappant is kell kapnia a burzsoától. „Minden a miénk”, – a burzsoá pénze, melyet nem vehetett ki a takarékból, ékszere melyet be

kellett szolgáltatnia, ruhája és cipője, melyet „önként” kellett adnia, sőt az inge is. mely, mint a Vörös Újság írta, a burzsoá „fekete lelkét” takarta.

A vörös hadsereg mellett a „forradalmi törvényszék” volt a diktatúra egyik leghatalmasabb fegyvere. Egy jogot tanult ember, dr. Rónai Zoltán ügyvéd valósította meg azt az ideát, hogy minden jogi tudás mellőzésével, tisztán laikusokra kell bízni, az igazságszolgáltatást. Már március 25-én megjelent a kormányzótanács IV. sz. rendelete, mely a forradalmi törvényszékek szervezéséről szólt. A forradalmi törvényszék elnökét és két tagját a kormány nevezi ki; mellettük működik a vádbiztos és a jegyzőkönyvíró; mindezek közül senkinek a megbízatása sem volt semmiféle képesítéshez kötve. Hogy nem a jog, hanem a legvadabb önkény volt az irányító elv, az kiűnt már abból a rendelkezésből, hogy úgy a nyomozó eljárást, mint a vádiratot mellőzték. Az a rendelkezés, hogy „a terheltet elfogatása után azonnal a forradalmi törvényszék elé kell állítani”, és hogy „a forradalmi törvényszék bármely órában és a szabad ég alatt is megtarthatja üléseit” élénken emlékeztet a lynchelésre; de a forradalmi törvényszék sokkal rosszabb, mert a lynchelésnél bíró maga a nép, melyben

gonosz emberek és jó emberek vegyesen vannak s érvényesülhet az ítélkezésnél a jó emberek józan belátása is; a forradalmi törvényszék három ítélkező bírása azonban nem alkalmilag verődik össze, hanem mind a hármukat a proletárdiktatúra kezelője válogatta ki, nem a jogi tudás szerint, hanem tisztán csak azon szempont szerint, hogy mennyire elszántan tudják szolgálni a proletárdiktatúrának a burzsoát megsemmisítő céljait. Azok a rendelkezések, amelyek szerint a felebbezést minden más perorvoslattal együtt kizárták, az ítéletek azonnal való végrehajtását megparancsolták s kimondták, hogy a kegyelmi kérvénynek nem lehet felfüggesztő hatása, – egész rettenetességében már előre bemutatták a proletárdiktatúra törvénykezését. A magyar burzsoá tudhatta, milyen sors vár reá. A forradalmi törvényszékek mellé „politikai biztos” gyanánt kinevezték dr. László Jenő budapesti ügyvédet; László és Barta József volt megbízva azzal, hogy a fogházakat megvizsgálja és belátása szerint bármely foglyot szabadon bocsáthasson. Ez az új „rend” a fogházakban nem kelthetett meglepetést, mert a Károlyi–Berinkey-kormány az igazságszolgáltatás átalakulását is előkészítette. Még a proletárdiktatúra kikiáltása előtt történt ugyanis, hogy a budapesti törvényszéki

fogház vezetőjét elmozdították a fogház-örök; miután ebbe a bolsevista kísérletbe a Berinkey kormány szó nélkül belenyugodott s ezzel a legelemibb fegyelmet is mégsem-lmisítette: a fogházak kapuja nyitva volt; már a diktatúra előtt. A bírák és ügyészek; egyelőre rendelkezési állományba kerültek, majd igen alárendelt írnoki munkákra használták fel őket.

Nagyon sürgős volt annak a deklarálása is, hogy „minden gyermek törvényes”. Budapesten, ahol a gyermekek 27%-a házasságon kívül születik (– s ha ez erkölcsi fokmérő, akkor Budapest az öt világrész, legzüllöttebb városa –), nagyjelentőségű volt ez a rendelkezés. Igen széles köröket érintelt az együttéléseket házassággá nyilvánító VIII. sz. rendelet is.

A proletárdiktatúrának hatalmas segítője volt a sajtó. A „Budapesti Újságírók Szabad Szervezete” körében már november végén agitáció folyt a kommunizmus érdekében; egyes szerkesztőségekben nagyszámmal voltak kommunista újságírók s a szabad szervezetben már hónapokkal a március 21-iki államcsíny előtt előterjesztette dr. Kosa Miklós azt az indítványát, melynek a lapok konimunizálása volt a célja. A lapok „bizalmiférfiai” csaknem mind kommunisták voltak s velük szemben se a nem-kommu-

nista újságírók, se a laptulajdonosok nem tehettek semmit, mert a Károlyi-Berinkey-kormány a legnagyobb terrort fejtette ki a kommunisták érdekében. Egyenesen „a terror érdekében nevezték ki sajtófőnökké 1919 február elején Gellért Oszkárt, a Pesti Hírlap munkatársát, aki volt lapjával szemben is fenyegető magatartást tanúsított. A Pesti Hírlap helyiségeit le is rombolták a „munkátlanok” egy a kormánynak nem tetsző cikk miatt; ugyanez a sors érte a klerikális Apostol-nyomdát. Mindkét zavargás vezető emberei a famunkások szakszervezetéből kerültek ki, ahol legtöbb volt a kommunista. Ha valamely lap nem „megfelelő” cikket közölt, felment a szerkesztőségbe húsz-harminc felfegyverzett „katona” és terrorizálta a szerkesztőséget. Ez volt gróf Károlyi Mihály és Berinkey Dénes idejében a „sajtószabadság”. Mikor a Déli Hírlapot tulajdonosai eladták Pallavicini örgróf révén a földművespártnak, a lap munkatársai megtagadták a lap átadását s a Károlyi-Berinkey-kormány nem a magántulajdont és a jogot védte, hanem a Déli Hírlap munkatársainak védelmére adott katonaságot, a Fabik-csoportot, melyet később, a proletárdiktatúra idején a Dunántúl éppen úgy ismertek, mint a híres Lenin-fiúkat. A sajtó terén a bolsevizmus, a proletár-

diktatúra nem március 21-én kezdődött, hanem gróf Károlyi erőteljes és sikeres támogatást nyújtott neki már jóval előbb. A kormány intencióinak megfelelően féktelen szenvedélyességgel hajszolta bele magát és az egész magyar sajtót a bolsevizmusba az Újságírók Szabad Szervezete. Elöljárt e hajszában a szervezet vezére, Göndör Ferenc. (Az igazság érdekében azonban ide kell írni, hogy a proletárdiktatúra idején máig maga Göndör is megrémült munkájának eredményétől és nagyon sokat tett a diktatúra enyhítése s legalább az újságírókra nézve elviselhetővé tétele érdekében.) A diktatúra már első napján rátette a kezét a lapokra: korlátlanul rendelkezett velük, de csak néhány nap múlva vette őket birtokba. A „sajtódirektórium” minden szerkesztőségbe két-két embert állított, – ők vezették a lapokat, nem a szerkesztők, s nemcsak vétőjoggal éltek, hanem rendelkeztek is, hogy mit közöljenek a lapok. Szigorúságban a legvadabb katonai cenzúrán túltettek, s nem oly közleményért, amely megjelent, hanem olyanokért is, melyeket csak kéziratban láttak, újságírókat és szerkesztőket denunciáltak s elbocsájtásukat, sőt letartóztatásukat követelték. Minden újságnál akadtak „jó kommunista” írók, akik nemcsak a proletárdiktatúra elveit hirdették, hanem kérlelhe-

tetlenül harcoltak a magyar nemzeti eszme ellen is. Egyikük pl. oly elszánt volt, hogy a hazafias érzést *Az Est*-ben a következő buzdítással pótolta: „Biztosan fordíthatjuk tekintetünket ezentúl mindnyájunk szerető anyja, Matuska Rossija felé”. Az új hazának, Oroszországnak „nagyszerűen bevált” bolsevista intézményeit számtalan cikk magasztalta. Általában a legnagyobb bizalmat akarták kelteni a lapok Oroszország iránt. A kishitűekre azzal hatottak, hogy már március 24-én nagy betűs címmel közöltek cikket az oroszok közeledéséről: „*Az orosz szövetséges nagy győzelme a galíciai határ közelében*” Másnap már azt írták: „*Az orosz csapatok Proszkurov előtt állnak*” s magyarázgatták a katonai „szakértők”, hogy Proszkurov már csak 60 kilométerre van az orosz határtól. Az igaz volt, hogy Proszkurov és a galíciai határ egymástól való távolsága 60 km., de a hír többi részéből már egy betű se volt igaz.*) Kétségtelen, hogy az újság-

*) Ha elővesszük a márciusi lapokat, látjuk, hogy a tanácskormány milyen eszközöket használt fel, hogy hasson a népre. Pl. az Országház-téren a március 24-iki népgyűlésen Bojtár György „román” katona azt fejtegette a lapok közlései szerint, hogy „a román vörös gárdisták nagy hadserege halad Románia felé, hogy felszabadítsa az ottani proletárokat a bojár uralom alól”. Avramescu elvtárs ugyanakkor azt jelentette be, hogy

írók között igen sokan lelkesedtek a kommunista eszmékért és a diktatúráért: a liberalizmusnak és radikalizmusnak csak ezt a fokát tartották osztályuk érdekében valónak s nagy buzgalommal dolgoztak az eszme győzelméért.

Aligha volt oly foglalkozási ág, melyben minden ellenkező véleményt és minden nemzeti érzést oly tökéletesen és ily terrorizáló módon nyomtak volna el, mint a sajtóban.

És nemcsak az újságokat nyomták el, hanem még a könyveket is: elhatározták a Szent István-Társulat összes kiadványainak megsemmisítését. Társzekereken a Dunához vitték a katolikus irányú könyveket, hogy a vízbe dobják, de egy jobb érzésű úriember; belátása folytán egyelőre megmenekültek a könyvek a megsemmisüléstől: visszakerültek megint a raktárba. Innen azonban a legtöbb katolikus könyvet, még a tankönyveket is, később egy kéregpapír gyárba szállították s az új könyveket kéregpapirossá taposták össze. A díszes bőrkötésű, nagyértékű könyvek jelentékeny része a szállítás közben „elkallódott”.

A katolikus egyházat nagy ellenségének tekintette a proletárdiktatúra. Mindjárt az

„Racowski elvtárs már Romániában van egy másik hadsereggel, hogy ott szervezze a vörös hadsereget, mely felszabadítja a népet”.

első napokban kimondották az egyház és az állam szétválasztását s az összes felekezeti iskolák államosítását. A szerzeteseknek és apácáknak nyilatkozatot kellett aláírni arról, hogy a rendből kilépnek és magukat többé egyházi személyeknek nem tekintik. Aki nem volt hajlandó a szerzetesi fogadalom ily durva megszegésére, az nem kapott fizetést s el kellett hagynia állását. A szerzeteseket és apácákat házaikból nagyrészt kilakoltatták; a bútort és felszerelést azonban benn kellett hagyniok a beköltöző „ifjú munkások” számára, sőt sok szerzetes még a saját ruháját és ágyneműjét se vihette el. A templomokban a prédikációkat vörös katonák és munkástanácsi tagok ellenőrizték s az ellenőrzésnek nem egy esetben a pap le tartóztatása volt a következménye. Legelőször a jezsuitákat fogták el. Március utolsó vasárnapján sok templomot be is csukattak, ezeket azonban a tanácskormány pár nap múlva újra visszaadta a híveknek. A papok közül sokan elmenekültek; a fővárosban maradtak egy része bajuszt és szakállat növesztett és egészen világi ruhát öltött. Az iskolákból kitett szerzeteseik egy része ipari munkát vállalt; kerti napszámos, sőt utca-seprő is lett belőlük. Távozni kellett az apácáknak a kórházakból is.

A klerikális lapokat nem szüntették be,

noha ezt mindenki várta; ehelyett, igen okos számítással, arra kényszerítették ezeket a lapokat is, hogy kommunista cikkeket közöljenek, így a kommunista eszmék eljutotta! oda is, ahova nem jutott agitátor, másrészt pedig a nem nagy ítélőképességű olvasó könnyen megtántorodott a politikai meggyőződésében, ha az azelőtt mindig klerikális és konzervatív Új Lap most egyszerre bolsevista húrokat pengetett. A katolikus!papság általában jól állta a harcot. A forradalom első hevében alakult Papi Tanács agitációinak, melyeknek legfőbb célja a papi nőtlenség eltörlése volt, csak kevés eredménye mutatkozott; a tanács elnöke, Szalay Mátyás köré csiak hitoktatók és nem lelkipásztorkodással foglalkozó fiatal papok csoportosultak. A papi rendből kilépők száma kicsiny volt s közül ők csak Izsóf Alajos esete keltett feltűnést. Izsóf a lelkészi hivatástól már régen visszavonult azon a címen, hogy a Zászlónk című, havonként egyszer megjelenő ifjúsági lapot szerkeszti. Ugyanazon vállalatnál jelent meg a Nagyasszonyunk című ifjúsági és hitbuzgalmi havi folyóirat. A Zászlónk szerkesztője, Prohászka püspök legbizalmasabb embere, elhagyta a papságot és nőül vette a Nagyasszonyunk szerkesztőnőjét.

Az egyház és állam szétválasztásának ter-

mészetes következménye volt az egyházi vagyon likvidálása, amivel Faber Oszkár fővárosi tanárt, az egykori piaristát bízták meg. Faber, aki később „népbiztos” címet viselt, segédeivel, akik jobbra szintén kilépett katolikus papok voltak, a Nemzeti Kaszinó palotájában rendezte be hivatalát. A likvidálással az egyházak elérhető pénzkészleteit lefoglalták, de a felszerelési tárgyakat és egyéb kincseket csaknem mind sikerült megmenteni.

III.

A francia misszió magatartása. – Kun Béla bécsi követei. – Az entente várakozása. – Balfour távirata. – Smuts tábornok budapesti tárgyalásai.

Március végén mindenki meg volt róla] győződve Magyarországon, hogy az entente nem fogja túrni a magyar bolsevizmust, hanem vele szemben élni fog mindazokkal a jogokkal, melyeket neki a belgrádi fegyverszüneti szerződés biztosít. E szerződés értelmében joga van az ententenak: az összes vasutak fölött felügyeletet gyakorolni, a vasúti csomópontokat és bármely várost helyőrséggel megszállani s a magyar sereget, ennek minimális részét kivéve, lefegyverezni és feloszlítani. Szóval: az ententenak módjában lett volna megelőzni vagy megsemmisíteni a magyar bolsevizmust és nem értette Magyarországon senki, hogy ez miért nem történt meg. Március végén azonban a magyar burzsoá még határozottan reménykedett és bizakodott az entente beavatkozásában. Nemsokára elérkezik az az idő, amikor az intervenció elmaradásának okai nyilván-

valóak lesznek; de egyes jelenségekre már most ráirányíthatjuk a közfigyelmet.

Március 21-én az entente-ot Budapesten a fegyverszüneti bizottság képviselte, melynek Vix alezredes volt a vezetője. Ez a francia tiszt kitűnő katona lehetett, de egyáltalán nem volt politikus: a nagy Franciaország nagy politikájába beállítva Magyarország sokkal kisebb pont volt neki, mint például Aunam vagy Tonkin. Legkisebb hadnagya is páratlan lenézéssel kezelte ezt az országot s a legkisebb adminisztratív dologban is, amelyben intézkednie kellett, a francia udvariasságról szóló legendákat megsemmisítő modort tanúsított. Kizárólag csak leigázott és megsemmisítendő országot láttak Magyarországon. Ehhez joguk volt, mert Magyarország vezére, gróf Károlyi Mihály, letette előttük a fegyvert. De ahhoz nem a magyar, hanem a francia érdekek szempontjából nem volt joguk, hogy a magyarországi helyzetet illetőleg teljes tájékozatlanságban maradjanak s a legfontosabb jegyzékeket napokig, sőt hetekig hevertessék az asztalukon, mielőtt elintéznék. A békekonferencia munkája kétségtelenül az informátlanság és tanácstalanság miatt nyúlt oly hosszúvá. Pedig Vix alezredes rendelkezett a távíróval: cenzort ültetett be a központi távíróhivatalba, majd külön vonalat

vezettetett be Andrásy-úti villájába; teljesen feleslegesen, mert soha olyan, gyér forgalmat nem láttak még Budapesten, mint amint a franciák vonalán bonyolítottak le. Vix néha olvasott újságokat, néha nem; megtörtént, hogy a legártatlanabb cikk miatt fenyegető átíratot küldött a magyar kormánynak. Amikor azonban gróf Károlyi Mihály elkövette azt a vakmerő dolgot, hogy sovinszta színben akarta feltüntetni államcsínyjét és úgy tett, mintha nemzeti érzéseinek felháborodása készítette volna arra, hogy a hatalmat átjátszsa a kommunisták kezére, – Vix alvezredes nem vette tudomásul a Károlyi gróf proklamációjában neki tulajdonított nyilatkozatot és csak napok múlva jelentette ki az újságokban, hogy abból, amit Károlyi mondott az ország politikai hatáiról, egy szó sem igaz. Ennek a nagy késedelemnek az volt a jelentősége, hogy Vix mulasztása következtében napokig oly színben állott a magyar közvélemény előtt a bolsevizmus kikiáltása, mint valami nemzeti szükségesség. Ha Vix mindjárt az első órában kijelentette volna, hogy Károlyi minden alap nélkül tulajdonítja neki az ország végleges hatáira vonatkozó nyilatkozatot, akkor ezzel minden nemzeti alapot kirántott volna a bolsevizmus magyarországi berendezkedése alól.

Vix nem gondolt arra sem, hogy benn a fővárosban francia csapatot tartson legalább a maga védelmére, ha már a fővárossal magával nem törődött. E gondatlanságának az volt a következménye, hogy március 22-én délelőtt a vörös katonák körülvették a szállását s e napon a francia alezredes a vörösök foglya volt. Ugyanaz nap délelőtt egy angol tisztet inzultáltak az utcán. A franciákon kívül volt itt néhány angol, egy olasz és egy amerikai tiszt is, ezeknek azonban Vix alezredes soha semmi jelentős szerepet nem juttatott. Vix telefonon panaszkodott Kun Bélának, hogy vele szemben a vörösök fenyegető magatartást tanúsítanak.

Kun Béla, aki nagyobb diplomata volt, mint az alezredes, rögtön pártfogása alá vette a francia missziót, lehetővé tette Budapestről való békés, távozását, amelyet történeti hűséggel inkább menekülésnek kellene nevezni. Március 22-én Kun Béla kék plakátot adott ki a külföldiek védelméről és arról, hogy az idegen államok lobogóit és címereit tiszteletben kell tartani. A plakát nagyon önérzetes, szinte vállveregető hangja, kapcsolatban Vix elutazásával, roppantul növelte a kommunisták önbizalmát. A külügyek terén ez volt az első siker, melyet csakhamar követett a második: Német-Ausztria elismerte a magyar bolsevista kormányt. Kun

Béla két követet is küldött Bécsbe: Bolgár Eleket a politikai és Fenyő Andort a gazdasági ügyek intézésére. A két követ természetesen a bécsi magyar minisztérium palotájában rendezkedett be s onnan vezette az ausztriai és külföldi kommunista propagandát. Az az érdekes tény, hogy Ausztria oly készséggel elismerte a magyar tanácskormányt, sőt minden diplomáciai hagyományjal ellentétben nem egy, de egyszerre két követet is elfogadott tőle, eléggé meg van magyarázva azzal, hogy az osztrák kabinetnek többsége szociáldemokrata, külügyminisztere pedig Bauer Ottó volt. Bauer, aki kevéssel a háború befejezte előtt a pétervári szovjet (tagja volt, otthon, Ausztriában nem kommunistának, hanem szociálistának vallotta magát. Az osztrák szociáldemokrata pártról azonban tudni kell, hogy Stürgkh gróf gyilkosa, Adler Frigyes került az élére; az osztrák szociáldemokrácia sokkal közelebb állott a proletárdiktatúrához, mint a német. Bauer és Kun igen jói viszonyban volt egymással. A magyar kommunisták lapjai, a Népszava és a Vörös Újság hevesen támadta ugyan a „kispolgári” osztrák szocialista kormányt és személy szerint Bauert is, – de ez csak maszlag volt Ausztria számára, hogy észre ne vegyék Bauer és Kun szövetségét és poli-

tikai összjátékát. Ausztria másik, titkon kommunista, miniszterére, Deutsch hadügyi államtitkára már ügyet sem vetett a Kunkormány, – elég volt neki Bauer támogatása. A két magyar „követ”, mint a későbbi események megmutatták, nem a két ország egymáshoz való viszonyának könnyítésén, hanem az osztrák kommunista forradalom megszervezésén fáradozott. Bolgár Elek, aki nem jelentéktelen filozófiai képzettségével a polgári társadalomban sehogyan sem tudott érvényesülni, 1919 első hónapjaiban a Vörös Újság egyik szerkesztője volt, s ezzel szerzett érdemeket a követi állásra. Nagy műveltségével s nyelvismereteivel jól megállta volna helyét akármely diplomáciai testületben; követtársa, Fenyő Andor azonban kis hivatalnok maradt a követi állásban is, és a reá háruló pénzügyi és gazdasági feladatokat nem végrehajtani, de még áttekinteni sem bírta. Alig foglalta el hivatalát, mikor egy nagy magyar államkölcsön szelvényei esedékesekké váltak; Fenyő pár napig bujkált az állam hitelezői elől, majd igen tájékozatlan válaszokat és végül ígéreteket adott nekik.

Az entente az első napokban várakozó magatartást tanúsított a magyarországi eseményekkel szemben. A bécsi lapok svájci táviratai azt jelezték ugyan, hogy különösen

a franciák intervencióra készülnek (már konkrét adatokat is közöltek arról, hogy mennyi katonaságot hajóztak be Marseilléban, sőt hírül adták azt is, hogy a magyarországi hadjáratban Pétain tábornok lesz a főparancsnok), mindezek a hírek azonban, amely nagy reménykedést keltettek a magyar burzsoában, épen olyan alaptalanok voltak.

Legelőször Balfour kezdte meg az érintkezést Kun Bélával. Az angol külügyi államtitkár Kun Bélának táviratot küldött, amelyben a Budapesten lakó angolok életének és vagyonának biztonságáért Kun Bélát tette felelőssé. Kun természetesen azonnal felvette a diplomáciai érintkezés fonálát Nagy-Britannia és Írország kormányával s egy hosszú táviratban kifejtette angol kollégájának, hogy Budapesten ideális rend van és hogy az itt időző angolok vagyonát semmiféle veszedelem nem fenyegeti. A bankbetétek lefoglalása után most már rákerült a sor az idegen valuták beszolgáltatására s a 2000 koronánál értékesebb ékszerekre, valamint a bankokban levő safe-depozitokra is. A külföldiek, Balfour közbelépése folytán, ezúttal még megmenthették összes értékeiket.

Április 4-ikén váratlanul Budapestre érkezett Smuts angol tábornok; nem Angliának, hanem a párisi békekonferenciának megbízásából, hogy a Kun-kormányral tárgyal-

jon. Smuts küldetésében a burzsoák és a kommunisták egyaránt nagyon bíztak; a burzsoá nem tudta elképzelni, hogy egy angol tábornok megegyezhetik egy kommunista kormánnyal, a kommunisták pedig csak azt látták, hogy egy angol tábornok ide jön Budapestre és itt komoly tárgyalásba bocsájtkozik, bizonyára azért, hogy valaminő megegyezést hozzon létre. Maga a tárgyalás formája is mindkét pártban reményeket keltett; a burzsoá a maga javára magyarázta azt, hogy Smuts be se jött a városba, hanem a nyugati pályaudvarra hivatta ki Kun Bélát, viszont a kommunistákat valósággal meglepte az a rendkívül barátságos magatartás, melyet Smuts Kun Béla iránt tanúsított. A tárgyalások lefolyása a kommunista újságírók között április hó 5-én este már ismeretes volt az Otthon-körben. A hírlapokkal csak 6-án, vasárnap reggel 10 órakor közölték Kun és Smuts jegyzékváltását.

Smuts tábornok jegyzékében a magyar kormánynak új demarkacionáris vonalat ajánlott, mely Makótól, Tótkomlóstól, Békéscsabától, Békéstől, Debrecentől keletre és; Nagyecsedtől nyugatra húzódott volna; azt a területet, mely az új demarkációs vonal és a román megszállás határa között feküdt, Smuts kész lett volna semlegesnek nyilvánítani és megígérte, hogy ezt a sem-

leges zónát angol, francia és olasz katonaság szállja meg. Smuts kijelentette, hogy ajánlani fogja Parisban a Magyarország elleni blokád megszüntetését és zsírnak és más fontos, szükségleti cikkeknek azonnal való szállítását, és javasolni fogja azt is, hogy Magyarország határainak végleges megállapítása ügyében az érdekelt államok tartsanak közös konferenciát. Kun Béla választójegyzékében köszönetet mondott a Smuts részéről „megnyilvánult nobilezésért és jóindulatért” s ismételten hivatkozott arra a „jóindulatra”, mely a tanácskormány számára „oly szokatlan módon megnyilatkozott”, de nem fogadta el Smuts ajánlatát. Nyilvánvalóan félreértette Kun az egész helyzetet, – azt hitte, hogy az entente alkudni kezd vele s nem fogadta el az első ajánlatot, mert meg volt róla győződve, hogy még engedni fognak belőle, mint ahogyan ez a legtöbb alkudozásnál szokásos. Kun tehát alkudni kezdett. Beleegyezett abba, hogy legyen semleges zóna, de azt kívánta, hogy kelet felé is bővítsék e zónát azzal, hogy a románok vonuljanak vissza a Marosig, s a franciák ürítsék ki Aradot és Szegedet; a semleges zónában állítsák vissza a tanácsköztársaság alkotmányát, legyen szabad a forgalom úgy a semleges zónával, mint Erdélylyel; a blokádöt szüntessék meg

azonnal és szállítsanak szemet és zsírt. A Smuts által javasolt államközi konferenciát, Bécs vagy Prága székhellyel, Kun elfogadta. „Ezzel kapcsolatban határozottan kijelentjük, – írta Kun Béla és Garbai Sándor e jegyzékben – hogy a magyarországi tanácsköztársaság *nem a területi integritás elvének alapján áll*, de a területi kérdéseknek az imperialista hódítás alapján való megvalósítását ellenzi.”

Smuts tábornok missziójának sikerében nagyon bízott a tanácskormány. A tábornok valóban úgy nyilatkozott, hogy Budapesten a bolsevizmus uralma alatt a rend a legpéldásabb és hogy „a kormányzati és társadalmi gépezet a legpontosabban működik”. A tábornok „azt a benyomást szerezte, hogy a bolsevizmus távolról sem az, aminek a polgári sajtó, főleg az angol polgári sajtó feltünteti”, és hogy „tartózkodik minden kegyetlenségtől”. Az angol polgári sajtó tudósítói azonban leplezetlenül megírták akkor még a Budapesten tapasztalt dolgokat s. ennek nagy része volt abban, hogy a párisi konferencia nem tette magáévá Smutsnak a magyarországi dolgokra vonatkozó javaslatait, hanem ehelyett megengedte a románoknak, hogy előbbre nyomuljanak.

IV.

A tanácskormány újjáalakítása. – Az üzletek ki-
árusítása. – A termelő szövetkezetek. – A vidék
passzív ellenállása. – A burzsoá teljes letörése.
– Új szellem az iskolákban. – Új tanárok az
egyetemen. – A magángyűjtemények lefoglalása.

Smuts tábornok Budapestre érkezésével egyidejűleg egy kis krízisen ment át a tanácskormány: az I. nemzetközi ezred megbuktatta Pogány József hadügyi népbiztost. Az ezred egyik zászlóaljának felvonulása a népbiztos ellen oly eredményes volt, hogy Kun Béla veszélyben látta az egész vörös hadsereg fegyelmét. Újjáalakították tehát a kormányt; az elnökség megmaradt Garbai Sándor kezében (egyedül abból a szempontból, hogy kereszténynek született); a hadügyeket egyszerre öt népbiztos vette át: Kun Béla, Böhm Vilmos, Szántó Béla, Fiedler Rezső és Haubrich József. Belügyi, hajózási és vasúti népbiztos lett: Landler Jenő és Vágó Béla; földművelési népbiztos: Hamburger Jenő, Nyisztor György és Vántus Károly; igazságügyi népbiztos: Rónai Zol-

tán és Ladas István; közéleti népbiztos: Erdélyi Mór, Illés Artúr és Kondor Bernát; közoktatási népbiztos: Kunfi Zsigmond, Lukács György, Szabados Sándor és Szamuely Tibor; külügyi népbiztos: Kun Béla, Ágoston Péter és Pogány József; munkaügyi és népjóléti népbiztos: Bokányi Dezső és Guth Antal; pénzügyi népbiztos: Székely Béla és Lengyel Gyula; a szociális termelés népbiztosai: Varga Jenő, Rákosi Mátyás, Dovcsák Antal, Hevesi Gyula és Kelen József; német népbiztos: Kalmár Henrik; ruszin népbiztos: Stefán Ágoston. E krízis után a Smuts tábornok tárgyalásairól közzétett cikkek nagyon megerősítették a kormány helyzetét. Az április 7-ikére kitűzött szovjet-választás Budapesten a munkásság nagy lelkesedése mellett ment végbe.

Ötszáz tagot kellett választani a budapesti katona- és munkástanácsba. Csak a proletároknak volt szavazati joguk és csak a hivatalos listával lehetett szavazni; soha ily „választási” paródiát még nem látott a világ. A VIII. kerületben a proletárok komolyan vették a választást s a listából kitoröltek néhány olyan szocialista jelöltet (pl. Buchinger Manót), akit nem tartottak elég jó kommunistának. Ezt a renitenciát azonban nem tűrte a kormány: megsemmisítette a választást s a kerületben új választást kel-

lett rendezni – kizárólag hivatalos listával.

A budapesti szovjet megalakulásakor a vidéken már mindenütt meg volt szervezve a közigazgatás: a községekben és városokban mari működtek a direktóriumok; a megyék élén „kormányzótanácsi biztosok” uralkodtak a főispánok helyett. A fővárosban a közigazgatásnak csaknem minden ereje kimerült a lakásösszeírásban és rekvirálásban. Vágó Béla és Szamuely Tibor lett a lakásügyi diktátor; nem rendeleteket adtak ki, hanem „Parancsokat”, példátlanul durva stílusban, Minden házban „bizalmiakat” kellett választani a lakóknak, s a kerületi pártszervezett útján a legkisebb ügyben is halálbüntetés emlegetésével adták ki a házi bizalmiaknak az utasításokat.

Április 10-én megkezdődött „az üzletek olcsó kiárusítása”. Természetesen csak szakszervezeti tag vásárolhatott, s aki csak tehetett, belépett valamely szakszervezetbe. A gabonakereskedők és ügynökök átalakultak „gabonamunkásokká”, csakhogy szakszervezetet alakíthassanak. A proletárdiktatúrának azt az alapelvét, hogy „minden a miénk”, úgy valósították meg, hogy – mint hivatalosan közzétették – „a tanácskormány átadja a proletárságnak az üzletek árúkészleteit a régi áraknak egy töredékeért”. Természetes, hogy a proletárság körében ez az

intézkedés a tanácskormány népszerűségét hallatlanul növelte.

A vidéken a földosztás helyett a termelőszövetkezetek alakítására vetette magát a kormány. A „parasztól” nem sokat lehetett remélnie, mert a földműves nép megérezte, hogy az a kormány, mely a magántulajdont nem ismeri el, a kisbirtokot is csak addig hagyja érintetlenül, amíg kénytelen vele; a földműves tehát mind nyílt „ellenforradalmár” lett. A kisbirtokostól a kismennyiségű termést, gyümölcsöt, baromfit, tojást stb. nehéz is lett volna összeszedni; a közép- és nagybirtok azonban dús zsákmányt ígért. A nagybirtokokat átalakították tehát „termelőszövetkezetekké”; az ily szövetkezet adminisztrációja rengeteg pénzbe került, mert mindenkinek igen bőkezűen állapították meg a fizetését. A béresek és napszámosok fizetésének emelkedésével együtt járt a munkaidő és főként a szorgalom csökkenése, úgy hogy ennek a rendszernek a teljes csődjét mindenki előre látta, alkalmasint még maga a tanácskormány is. Azzal, hogy a szövetkezet tagjai bizonyos mennyiségű munkanapot díjtalanul voltak kötelesek dolgozni, visszatértek a jobbágy-korszak robot rendszeréhez.

Április közepén már nagyon érezhető volt, hogy a vidék földműves népe passzív ellenállásba lépett a kormánnyal szemben. „A

proletárdiktatúra kikiáltása után egész csomó élelmiszer tűnt el a piacról”, mondotta egyik nyilatkozatában Illés Artúr közéleti népbiztos és ezt az állítását a főváros minden lakója megerősíthette. Azt a további nyilatkozatát azonban, hogy „egyes vármegek valósággal versenyeznek, hogy minél bőségesebben és gyorsabban lássák el Budapest proletariátusát élelemmel”, már senki sem hitte el: egyike volt ez annak a sok ámításnak, amellyel napról-napra meg kellett nyugtatni – bármi áron – az éhes népet. „Mindenki boldog lesz és mindenki jól érzi majd magát”, mondotta Kun Béla a londoni *Daily News* tudósítója előtt március 28-án.

Könnyű megállapítani, hogy a proletár-osztály öntudatát a sok hitegetésnél még jobban emelte a burzsoá-osztály teljes, letörése. Öröm volt látni, mint jár a kőműveslegény egész nap autón, szájában megszkott pipájával, mint foglalja el a miniszteri és államtitkári termeket és mint költözik be a grófi palotába. De ennél is nagyobb öröm volt olvasni az újságban, hogy Hatvany Lili bárónő felvételre jelentkezett a színházak szakszervezetében, de nem vették fel, hogy X. grófné francia órákat ad, Y. báróné pedig beállott a lovaglósiskolába tanítónőnek. A lapok már nem írták meg, de a „ve-

zető proletárok tudták, hogy József főherceg felesége és leánya kapálni jár Alcsuthon és hogy a főherceg nem fogadhatta a nála jelentkező angol tiszteket, mert nem volt kabátja (mind „elrekvirálták” tőle) s csak két napi késés után tiszteleghettek nála az angolok, mert csak akkorra lehetett szereznie egy tisztességes kabátot. Az élelmiszerüzletek előtt sorban állt a miniszteri tanácsos és a tankerületi főigazgató, a villamosról a szóbetű szerinti értelmében lerugdosták a papot, az iskolából hazakergették a gyereket, mert „disznó burzsoá” az apja. „A munkástanácsok – mondotta Vágó Béla belügyi népbiztos *Az Est* április 18-iki számában – szilárdan állanak a burzsoázia teljes elnyomásának politikája mellett. A munkásságnak nem szabad szentimentálisnak lennie. Bizonyos kíméletlenség elkerülhetetlen az egyénekekkel szemben is akkor, amikor az egész osztálynak elnyomottnak kell lennie.” Ezt a kegyetlen álláspontot azzal okolta meg, hogy „az uralomra visszakерülő burzsoázia nem szentimentális, hanem a legkönyörtelenebb, a legvérengzőbb a munkássággal szemben”. Rákosi Mátyás népbiztos a csepeliek gyűlésén ugyanezt a gondolatot így fejezte ki: „Ha uralomra jut a burzsoá, Csepeltől Pestig állnak majd az út két oldalán az akasztófát s az akasztófákon ti fogtok majd lógni”.

Vágó Béla még több erővel ugyanezt a gondolatot így variálta: „Ha módja és lehetősége lenne a burzsoának arra, hogy visszatérjen, nem lenne elég fa a Kárpátok erdejében, amelyből akasztófát ne csinálnának számunkra”. A burzsoá bosszújától féltek a népbiztosok s e bosszúval rémítették a népet. A népnek hangulatát pedig úgy biztosították a legjobban, ha a burzsoá ellen uszították. Különösen kitört a proletárdüh az asszonyokból. A „kalapos nagysága” olyan volt a szemükben, mint a bika szemében a vörös posztó. Egy pillanatig sem jutott az eszükbe, hogy a szegény tanárnak vagy bírónak a felesége sokkal koldúsabb és sokkal proletárabb, mint ők, – csak a kalapot látták a fején s szerették volna széttépni. Hallottunk ilyen biztatásokat: „Ha kalapos nagyságát láttok, dobjátok a villamos elé”. A legsötétebb gondolkodásmód, a legalacsonyabb ösztön tört ki a proletár asszony okból. Élelem „természetesen” azért nem volt, mert a burzsoá megtömte éléskamráit; „van elég liba a burzsoá villájában!” mondotta bizakodva egy kommunista nyomdai segédmunkás május 13-án, mikor ő még libapörköltet evett, de az egyetemi tanárok már hetek óta éheztek. Semmi sem volt oly népszerű, mint az az egyelőre későbbre hagyott terv, hogy „a proletárság elégítse ki magát a burzsoá

készleteiből”.

A lakásrekvirálások révén bizonyos áru-forgalom indult meg, főként az utcákon. A Rákóczi-úton, a körutakon s a Dob-utcában minden elképzelhető dolgot lehetett kapni: „Valódi lopott áru!” kínálta holmiját az utcai árus. „Olcsón adhatom, mert nincs üzemköltség: mindent magam loptam!” Kéz alatt igen jó bútordarabokat lehetett kapni, melyek „elkommunizált” hivatalokból vagy üresen hagyott palotákból származtak. József főherceg zongoráját a tanácskormány bukása után Kispesten találták meg egy proletárcsaládnál.

Meg kell adni, hogy az állami adminisztráció újjászervezésében a tanácskormány páratlan ügyességet tanúsított: percek alatt elintézte azt, amire a polgári bürokráciának hónapok kellettek volna. A közoktatásügynek külső kereteit nem másították ugyan meg, de tudtak új szellemet vinni az iskolákba. Az új szellem útjait különben Kunfi miniszter már Károlyi gróf idejében előkészítette; ezt a célt szolgálta az egyetemi autonómia összetörése is. Kunfi már a proletárdiktatúra kihirdetése előtt rendeletet készített arról, hogy a középiskolákat a proletárság számára kell fenntartani; a rendelet ugyan nem proletárokról, hanem „munkásokról és földművesekről” szólt, de a ren-

delet szerint a polgári osztály már csak ideig-óráig tűrt elem lett volna az iskolákban.

Az „új szellemben” április 10-én kezdődött meg a főváros iskoláiban a tanítás. Mindent iskola kapott egy 30 kommunista vezető, aki több-kevesebb buzgalommal terjesztette intézetében a diktatúra eszméit s vette üldözőbe „gyanús” kartársait. Többnyire a fiatalokból kerültek ki a vezetők, akik idős kartársaikkal szemben többnyire igen durvá modort tanúsítottak. „Valljon színt min denki!” Ez volt a jelszó, s aki nem vallotta magát vörösnek, az a legjobb esetben szabadságra ment. A történelmet törölték a tantárgyak sorából, a nemzeti vonatkozásokat mellőzték, s a legtöbb időt a kommunizmus fejtegetésének szentelték. Agitátorokat küldtek az iskolába; minden osztályban „bizalmiakat” választottak, s ezeknek a tanárokat is ellenőrizniök kellett. Az iskola élére kerülő „direktóriumban” s a tanári értekezte- tekén a tanulók bizalmijai is szóhoz jutot- tak. A tanulókat intették, hogy vonják ki magukat szüleik befolyása alól, önállóan gondolkozzanak és cselekedjenek; a leány- tanulók között – már a 10-12 éves korban is – nagy erővel vetették rá magukat a nemi felvilágosításra; e célból külön mo- zielőadásokat rendeztek. A polgári „erkölcs

lerombolása egyik főcélja volt a kommunista iskolának. Voltak olyan vérszomjas tanárok, akik arról beszéltek, hogy a burzsoá-gyerekeket ki kellene rúgni az iskolából. „Oroszországban ezekkel röviden végeznek: falhoz állítják és lelövik őket” A gyárosok, nagyiparosok fiaihoz így beszéltek: „Tanulj, mert nem élhetsz meg a munkásnyúzásból, mint az apád.”

Az egyetemen a tanárok nagyrészt eltiltották az előadások tartásától s helyettük új tanárokat neveztek ki: nagyrészt fiatal embereket, akik előbb radikálisak voltak, a diktatúra idején pedig buzgó kommunisták lettek. Ezeket mind még miniszter korában válogatta össze Kunfi, a Károlyi-rezsim alatt. Mi sem természetes ebb, mint hogy ezeket a részben még kiforratlan egyéniségeket álmaik netovábbjának, az egyetemi katedrának reménye megtántorította. így lett egyetemi tanár Babits Mihály, akinek most az első munkája egy „vezérfonál” volt a „Szózat” tanításáról; ebben azt magyarázgatta, hogy a „haza” ósdi, ostoba fogalom...

Laczkó Géza, Szirtes Zsigmond, Varjas Sándor, Fülep Lajos, Czebe Gyula, Kovai József, Trostler József, Honti Rezső, Popovics Iván, Alexios György, Obál Péter, Meiler Simon, Hevesi György, Dienesné Götte Irén, Wilde Jánosa Mannheim Károly és mások, így ju-

tottak katedrához húsz-huszonöt éves ifjak is, akiknek még alkalmuk sem volt rá, hogy tudományos munkát végezzenek.

A kultúrpolitikai akció egyik része volt a magányújtemények kifosztása. Az Est április 6-iki számában olvassuk, hogy „ezt a nagy akciót meleg szeretettel karolta fel Lukács György népbiztos”. Már a diktatúra kikiáltása előtt meg volt szervezve ez is: Pogány Kálmán, Antal Frigyes, Kenczler Hugó előzetes tervet készített arról, hogy mit és honnan fog elvinni; mire a gyűjtemények tulajdonosai ráeszméltek arra, hogy proletárdiktatúra van, akkorra már el is vitték minden értékes dolgot. Pogány és Antal „a forradalom első éjjelén jelentkezett a kormányzótanácsnál, rögtön megkapta a felhatalmazást és hajnalban politikailag megbízható tisztviselőkből alakult bizottságokkal megkezdték a műkincsek lefoglalását. Autókkal robogtak a helyszínre és karhatalomnak a Fóbik-tengerészcsoportot vítették magukkal”.

Április közepén a kommunizmus szempontjából még nagyon jól festett minden: a legjobb színésznők és színészek toborozták nagy lelkesedéssel a vörös katonákat, a legjobb írók és művészek készítették a legvörösebb május elsejének nagyszerű terveit s lelkendezve hirdették a kommunisták által

diktált újságcikkek, hogy „már ismerik a magyart Európában”, mindenütt rólunk írnak és „még a külföld kapitalista társadalmában is divatosak vagyunk”. Azt hihette a jámbor újságolvasó, hogy az egész világ veszettül irigylő a boldog magyarokat.

V.

Az első román offenzíva. – A proletárság fegyvert fog. – Eredménytelen toborzás. – A gyári munkásezredek szervezése. – A hajdúszoboszlói akasztások. – A nyíregyházi csata. – A vasutasok fizetésemelése. – A májusi ünnep. – A fekete péntek. – „Kevés volt a vér”. – Harc a szolnoki fehérekkel.

Mintán Smuts tábornok budapesti tárgyalásai meghiúsultak, az entente megengedte a románoknak, hogy frontjukat a Tiszántúl előbbre tolják. A románok azért kértek erre felhatalmazást, mert állításuk szerint Bihar és Arad megye több községében, magyar területen, a román gárdistákat a magyarok lefegyverezték s itt-ott le is ölték. A magyar területen lakó, sanyargatott románok segítségül hívták a demarkációs vonalon álló román katonákat, – ez volt a román offenzíva hivatalos megokolása.

Április 16-án, szerdán délben kezdődött a román támadás a színérvárai-za-rah-csucsai vonalon. Az április 18-án kiadott hivatalos közlés szerint „csak néhány kilométerre nyomultak előre a románok, „vörös katonáink példás hősiességgel harcoltak”, „a ro-

mánok óriási veszteségeket szenvedtek”, „a tanácsköztársaság kormányzótanácsa természetesen gondoskodott arról, hogy megfelelő erősítések azonnal lemenjenek a veszélyeztetett pontokra”, „a munkásság egész Erdélyben általános sztrájkba lépett, sőt egyes városokból az a hír érkezett, hogy a proleárság felfegyverkezett és hátbatámadja a vörös hadsereg ellen támadó csapatokat”. Mindéből egy szó sem volt igaz; valóság az, hogy a vörös sereg a románok elől mindenütt megfutott, s az első 48 óra alatt Királyháza, Szatmárnémeti, Nagykároly, Érmihályfalva és Élesd vonalára vonult vissza, Senki előtt nem lehetett kétséges, hogy a vörös hadsereg az ellenséges támadás előtt megállani nem tud.

Április 18-án, nagyszombaton délután ülést tartott a budapesti forradalmi munkás- és katonatanács a Népoperában. Kunfi nagy beszédet mondott arról, hogy a proletárság fogjon fegyvert a románok ellen. Kun Béla bejelentette, hogy a románok már Nagyvárad előtt állanak, hogy Debrecenben ellenforradalom volt, melyet a munkásság letiport és hogy mindenkinek, aki Budapesten, nélkülözhető, ki kell mennie a frontra. Böhm Vilmos megfenyegette a munkásokat, hogy aki fegyelmetlenséget követ el, azzal úgy bánnak el, mint ellenforradalmárral. Pogány

beszédében megüzente a burzsoáziának, hogy mától kezdve túsznak tekintik, s bejelentette, hogy ott, ahol fehér zászlót tűztek ki a románok előtt, a zászlók a burzsoá vérétől lesznek vörösek. Szamuely Tibor azt fejtegette, hogy aki nem vesz részt a proletárság harcában, hanem semleges akar maradni, azzal úgy kell elbánni, mint az ellenséggel. A gyűlés eredménye az a határozat volt, hogy minden proletárnak fegyvert kell fognia a diktatúra védelmére.

Másnap, húsvét napján reggel meg is kezdődött a toborzás, a legnagyobb presszióval és a legkevesebb eredménnyel. A kerületi szocialista pártszervezetek már szombaton este utasították a házbizalmiakat, hogy minden házban azonnal tartsanak gyűlést s a proletárokat szólítsák fel a vörös hadseregbe való belépésre. A toborzóbeszédeknek rendszeren ez volt a betanított refrainje: „Halál a burzsoára!” Húsvét vasárnapján a vidéki városokba mentek ki a népbiztosok. Garbai Sándor Miskolcon pénzügypolitikai előadást tartott arról, hogy a magyar hadisarc hatvan milliárd lesz, „a csecsemőtől a 65 évesig minden lélek után 1000 koronát kell majd fizetni évente”; figyelmeztette a burzsoát, hogy' ne kísérelje meg a régi rend visszaállítását, mert különben „a proletárság golyóival áll szemben”. Szamuely Tibor Győ-

rött, Ágoston Péter Csabán lelkesítette a proletárokat a harcra. Vágó Béla Kecskeméten kijelentette, hogy „többé soha ebben az országban más rendszer nem lehetséges, mint a tanácsrendszer”. Rónai Zoltán Sopronban azt fejtegette, hogy „a kommunista forradalom fáklyáját a magyar proletariátus tovább adja egész Európa proletariátusának”. Ágoston Péter Csabán bejelentette a népnek, hogy hivatalos tudomása szerint „az orosz szovjetcsapatok átlépték Bukovina határát”, Rákosi Mátyás népbiztos pedig Nagykanizsán azt közölte a néppel, hogy „orosz proletártestvéreink is átlépték már a galíciai határt és nemsokára újra egyesülnek velünk”.

Míg a lapok folyton magasztalták a vörös katonák rettenthetetlen hősiességét, a románok egyre nyomultak előre. Április 21-iki vonaluk: Kisjenő, Nagyszalonta, Mátészalka. A következő éjszaka Debreczent kiürítették a vörösek. Az április 22-iki jelentés vallotta be először, hogy „a csapatok több helyen teljesen fegyelmezetlenül viselkedtek”.

Április 22-én kinevezték a tiszántúli sereg főparancsnokává Böhm Vilmos népbiztost, a tiszántúli sereg vezérkari főnökóvó Stromfeld Aurél volt ezredest, Szamuely Tibort pedig a front mögött esetleg mutatkozó

ellenforradalmi mozgalmak elfojtásával bízták meg.

E kinevezéseknél fontosabb volt a budapesti gyári munkásezredek szervezése. A vörös katonáktól semmi jót nem remélhetett a tanácskormány, de annál jobban bízott a gyáraknak a szakszervezetek útján megfegyelmezett, érett munkásaiban. Minden nagyobb gyárban századokat és zászlóaljkat szerveztek, amelyek buzgón gyakorlatoztak s nagyon komolyan gondolkodtak a proletáruralom megvédéséről. Az első nyolc ezred megszervezésével pár nap alatt készen voltak s e csapatok fölött a népbiztosok és feleségeik április 23-án, szerdán, délután már szemlét is tartottak. „Olyan emelt hangulatot, amilyen Budapesten van, soha még nem láttam”, jelentette ki Kun Béla a szemle után egy bécsi lapban s azután magyarázgatta, hogy a telefonokat csak azért kapcsolták ki és a kávéházaikat azért zárták be, hogy az ellenforradalom ellen védekezhesse-nek.

E közben a románok egyre nyomultak tovább előre. Április 24-én elérték Vásárosnamény–Nyírbakta vonalát és Gyula környékét. Ugyanez nap egy kisebb román különítmény bevonult Hajdúszoboszlóra, melyet a vörösök kiűrtettek; mikor a vörösök értesültek róla, hogy a románok kevesen vannak,

Szamuely és Vágó vonaton visszament Szoboszlóra, s miután a románok kivonultak, a város vezető emberei közül hármat a városháza előtt felakasztattak. Ezeknek az volt a bűnük, hogy mikor a románok bevonultak a városba, a városháza egyik ablakából fehér zászló lengett.

A frontról visszaözönlő vörös katonáktól mindenki megtudhatta a harctéri helyzetet. Minden nagy vereség után olvashattuk a *Vörös Újság*-ban, hogy „Szilézia tanácsköztársaság lesz”, „Kisázsia áttért a szovjetrendszerre”, „Tanácsköztársaság Törökországban”, – mintha az egész világ égett volna a vágytól, hogy a bolsevizmus karjaiba dőljön.

A román csapatok 27-én Püspökladány elé érkeztek; ugyanezen a napon Bánrévétől északra a csehek is megmozdultak, a szerbek pedig megszállták Makót és Nagylakot. Előtte való napon Nyíregyházánál csata volt; ez volt az egyetlen, hely, ahol a vörös hadsereg komoly ellenállást kísérelt meg. „Még egy nagy győzelmet aratott a vörös hadsereg”, írta újongva Kéri Pál harctéri jelentésében, „egyre nő a fogolyszám és a munióiban való óriási zsákmány”. S azután még hozzátette, hogy „Nyíregyházát a legpéldásabb katonás rendben kiürítettük”,

E csatában történt, hogy a székely had-

osztályparancsnokság, mely a nyíregyházi állások jobb szárnyán tartotta a vonalat, összeköttetésbe lépett a románokkal és élén Kratochwill ezredessel, letette a fegyvert. Egyedül a csepeli vasasok harcoltak elszántan a vörös sereg ez egyetlen csatájában.

Április 28-áról már azt jelentette Stromfeld, hogy csapatai „visszavonulásra kényszerültek Tokajnál a Tisza nyugati partjára”. Ugyané napon a csehek „Hidasnémetől délre” támadtak. Ugyanezen a napon a kormányzótanács közzétette a május elsejei ünnep részletes programját, hogy a nagyszerű ünnep léssel elterelje a figyelmet a harctéri helyzet reménytelenségéről. A kormány mindent megtett még ekkor is, hogy magának és politikájának híveket szerezzen. Április 29-én már Szolnok előtt álltak a románok, mikor Landler Jenő belügyi népbiztos közzétette a vasutasok fizetésrendezésének tervét. „Százalékokban ki sem fejezhető emelést” ígért s kijelentette, hogy „a váltóőr éppen olyan fontos munkát végez, mint a magasabb rangú tisztviselő és kell, hogy ugyanolyan kultúrigényei legyenek, a legkisebb váltóőrnek vagy málházónak 12.000 korona évi fizetést kell kapnia”. A vasutasok óriási többsége ezzel lelkes híve lett a tanácskormánynak – mindaddig,

míg később Szamuely kezére nem kerültek. A május elsejei nagy ünnepen a lapok szerint félmillió, a valóságban mintegy nyolcvanezer ember vett részt. Ezúttal történt először, hogy a terror eszközeit is igénybe vették az ünnep sikere érdekében; a menetben részt vettek az újonnan megszervezettek is: a bankszolga mellett ott kullogott a bankdirektor s kalaplevéve hallgatta az Internacionálét. Künn a harctéren a román csapatok e napon érték el a Tiszát az egész vonalon, de az ünnep szónokai úgy beszéltek, mintha az egész világot meghódították volna.

Május másodikán, a kommunisták „fekete péntekén” már a hivatalos jelentésben is közölni kellett, hogy „a románok a szolnoki hídfőt elfoglalták és átkeltek a Tiszán; Miskolcot kiürítettük”. Magyarázatul hozzátették a jelentéshez: „A katonai kudarcok legfőbb oka csapataink nagyrészének fegyelmetlensége”. E napon a népbiztosok idegesen csomagoltak a minisztériumokban s igen sok aktát elégettek; sokan menekülésre gondoltak, Kunfi Zsigmond pedig már közölte barátaival, hogy öngyilkos lesz. Délben hírről hozta a telefon, hogy a csehek megszállották Miskolcot. Este ülést tartott a munkás- és katonatanács. Azt várta mindenki, hogy ezen az ülésen Kun a kormány lemondását

fogja bejelenteni, e helyett azonban Kun lelkes beszédet mondott arról, hogy a proletárságnak a legvégsőig ki kell tartania. „Élelem van elég, – mondotta – fegyver van, a román hadsereg csürhe, harcolni kell!” Arra gondolt, hogy Budapesten még megvannak a munkás-zászlóaljok, ezeket kell harcra vetni. „Babonás hitem, – mondotta, hogy ha a diktatúra elpusztulhat, ez csak azért történhetik meg, mert kevés vérébe került a proletariátusnak”. Tehát több vért óhajtott Kun Béla. „Ha lehet, – mondotta – védjük meg a diktatúrát Budapest előtt, a Bakonyn keresztül egész Wiener-Neustadtig”. Böhm Vilmos főparancsnok bejelentette, hogy a románok Abony felé menetelnek Haubrich József, Budapest parancsnoka, megígérte, hogy másnap reggel nyolc órára mozgósítja budapesti 18 munkás-zászlóaljat. Böhm főparancsnok még az éjjel ki ment főhadiszállására, Ceglédre, s tét zászlóaljat visszairányított Abony felé. Az előőrsök megállapítottak, hogy a románok nem is voltak Abonyban, sőt Szolnokra is csak egy előőr s ment be és már távozott is onnan. A vörösök tehát visszamentek Szolnokra.

Itt egy kis csetepaté várt rájuk: a vörösök kivonulása után a városban fehér gárda alakult, mely most fegyvertűzzel fogadta a vörösöket. A szolnoki „fehérek” ma is pa-

nasakodnak, hogy a vasutasok cserben hagyták őket; mint mondják, a vasutasok kezdték május 2-án a fehér gárda alakítását és 3-án, mikor a vörösök közeledtek, ők kezdték meg a tüzelést a fehérekre. A vörösök könnyűszerrel birtokba vették a várost és Szamuely csapata rögtön megkezdte a megtorlás munkáját. Ma erről csak annyit lehet hitelesen megállapítani, hogy a város 150 polgárának e naptól kezdve nyoma veszett. Az ellenforradalom vezetői a Sefcsik-testvérek voltak; mindhárman elmenekülhettek Szamuely elől. Oesterreicher pálinkagyárost, akinek házából állítólag géppuskával lőttek a vörösökre, házának udvarán darabokra tépték. A Sefcsik-fiúk anyjára huszonöt botütést mértek. Hajdú és Érdy ügyvédek, akik mint tartalékos tisztek felvarrták a csillagot, agyonlőtték. Ez alkalmalmmal igen sok polgári házat teljesen kifosztottak a vörösök, nem kímélték Küry Albert alispán könyvtárát s a művész-kolónia festőinek szerény polgári lakásait sem.

VI.

A románok megállása. – Kun területet ajánl a szomszéd államoknak. – Fegyverszüneti ajánlat a románoknak. – Kedvezmények a vörös katonáknak. – Harc a csenek ellen. – Fosztogatás a felvidéken. – Kassa visszafoglalása.

A vörösök beérték Szolnok újabb megszállásával s a románok megtámadására nem is gondoltak.

Aki ismeri az akkori hadihelyzetet, az előtt nem lehet kétséges, hogy a románok bizvást folytathatták volna útjukat Budapestre, – a főváros megszállásának a legkisebb akadálya sem volt. De további előnyömülésüknek gátat vetett az entente parancsa: békekonferencia még nem engedte meg, hogy a románok átkeljenek a Tiszán. Hány ezer ember élete maradt volna meg, hány milliárdnyi érték nem ment volna veszendőbe s mennyivel hamarább meg lett volna a béke, ha a románok május 2-án nem lettek volna kénytelenek megállni. A későbbi „Lenin-fiúk” egész fejezete kimaradt volna az emberi borzalmak történetéből.

Maga az a tény, hogy a románok kisebb vagy nagyobb területet szállnak-e meg, egyáltalán nem volt nagyjelentőségű Kun Béla szemében. Kun május 5-én a szomszéd országokhoz diplomáciai jegyzéket intézett, melyben kérte őket, hogy ne lépjenek fel támadólag, mert minden területi igényüket kész kielégíteni a tanácskormány; vegyenek el Magyarországot területéből annyit, amennyit akarnak, csak hagyjanak teret, akármilyen kicsinyt is, a bolsevista kormányzat számára. Ha Magyarországot területéből csupán csak Budapest maradt volna meg, Kun Béla azzal is beérte volna. A szomszéd országok azonban válaszra sem méltatták Kun Béla jegyzékét.

Május 2-án Kun Béla fegyverszünetet ajánlott fel a románoknak. Werth alezredes ment át a románokhoz tárgyalni és harmadnapra meghozta Mardaescu tábornok tizenhat pontból álló fegyverszüneti feltételeit. E szerint le kellett volna fegyverezni az egész vörös hadsereget, át kellett volna adni a tiszántúli vasúti anyagot, 1800 mozdonyt, 4100 személykocsit, 40.000 fedett és 27.000 nyitott vasúti kocsit, számtalan autót stbit. Azonban az egész fegyverszüneti história tárgytalanná vált azzal, hogy az entente a Tiszánál a román csapatokat megállította,

A tanácskormány azt a pihenőt, melyhez

az entente támogatásával hozzájutott, a vörös hadsereg megerősítésére használta fel Május 3-án elrendelték, hogy a vörös katona ne csak a katonai zsoldját kapja, hanem a polgári foglalkozásának megfelelő rendes munkabért is. Ily módon a munkászászlóaljok katonái 2800-3800 K havi jövedelemhez jutottak, s a katonai szolgálat valóban kecsegtető volt rájuk nézve. Már május elején eltörölték a Pogány-féle reformokat, melyekkel a proletárdiktatúra kikiáltása előtt a hadsereget mesterségesen és tervszerűen szétzüllesztették; május 6-án elvetették a vörös katonáktól a parancsnokok választásának jogát, május 8-án pedig megszüntették a katonai esküdtszéki eljárást és visszaadták a parancsnokoknak a fenyítés jogát. Ez a két intézkedés nyílt beismerése volt annak, hogy Pogány reformjaival csak szétzüllesztetni lehetett a hadsereget, nem pedig erősíteni.

A cseheknek, Miskolc elfoglalását kivéve, nem volt semmi komoly sikerük offenzívájukban: gyengék voltak, gyenge volt a vezetőjük (Hennoque francia tábornok) és nem működtek együtt a románokkal. A csehek északnyugati frontján, Salgótarján körül, tíznapos harc volt (május 2–12) és bár ez a hely elég gyengén volt védve, a csehek nem értek el semmi eredményt.

A vörös hadsereg vezetősége jól ismerte a csehek akcióképtelenségét s a munkásezredek megszervezése után támadásra határozta el magát a csehek ellen. Május 18-án kezdődött az offenzíva, és május 22-én Miskolc már a vörösök kezében volt. A vörös offenzíva előtt a csehek nem tudtak megállni.

A csehek ellen Miskolc visszavételével megkezdett offenzíva általában sikeres volt a vörös hadsereg szempontjából. Stromfeld ezredesnek sikerült nem csupán a vezérkart, de a volt aktív tisztek nagyrészét is rávenni arra, hogy a nemzeti jelszavakkal megindított akcióban lelkesedéssel vegyenek részt.

Aránylag legnehezebb volt a csapatok helyzete a nyugati fronton. Május 30-án este félnyolckor Párkányt és Nánát feladták a vörösök és Esztergomba húzódtak vissza. A dunai flottillát az 531/VIII. sz. paranccsal Esztergomba rendelték, hogy az 1. dandárparancsnokság alá rendelve vegyen részt a harcokban.

Az északi fronton június 1-én a vörösök visszafoglalták Rimaszombatot. A megye kormányzótanácsi biztosává kinevezték Gorzó Gellért volt premontrei tanárt, ki már április elején a kommunistákhoz pártolt.

Június 6-án a vörösök visszafoglalták Kaszát s utána nagy politikai ünneplést ren-

deztek, melyen a népbiztosok egy része is jelen volt

A nyugati frontot június 7-én a csehek Heténynől áttörték; ettől kezdve itt a vörösek vonala állandóan ingadozott. E napon a Rotter-féle (volt Lovász-féle) zászlóalj 800 embere még megszállva tartotta Nagysurányt, Érsekújvárt, Tótmegyert és Bajcsot.

A felvidék népe valósággal rettegett a vörösektől s ahol csak tehetett, ártott nekik. Ha valahonnan visszavonultak a vörösek, kegyetlenül fosztogattak. Erre nézve jellemző adat a hadsereg főparancsnokának következő távirata:

Pogány József népbiztos elvtárs

Budapest, Hungária.

S hfp különvonata, 42 VII/3 10. m.
Az alábbi táviratot vettem: „Hadseregparancsnokság, 239. VI/2²/35. – S. – Böhme elvtárs különvonata. A/3) hadosztály alábbi táviratát tudomásul közlöm: „A” Léváról visszavonult csapatok csaknem egyértelműleg jelentik, hogy a hadtestparancsnokság által kirendelt Tabik-különítmény, melyhez civil bizottságok” és vörös őrk is be voltak osztva, illetve csatlakoztak, kíméletlen rekvirálást vitt véghez, mely később fosztogatássá fajult el s a csapatokat is követésre kezdte buzdítani. A fosztogatást megakadályozni akaró parancsnokokat és katonákat, köztük a rend fenntartására kirendelt zászlóaljparancsnokokat is rövidesen elküldték azon megjegyzéssel, hogy a dologhoz semmi közük, mert ők erre *Pogány elvtáristól kaptak uta-*

sítást és az alábbi szövegű írást hordták magukkal: „*Felhatalmazás* az összes élőmarhák, gabonafélék, nyersanyagok, arany- és ezüstkészletek összeszedésére és Ipolyságra való szállítására. (Alíírás:) Nógrádmegye intéző-bizottsága. (Pecsét.) V. hadtest politikai megbízottjai Balázs, Fleischer”. A fosztogatás annyira ment, hogy egyes helyeken még az utolsó marhát, illetve jószágot is elvitték. Saját katonáinkra, kiknek legnagyobb része Léva környékére való, főleg azért hatott e kíméletlen, brutális eljárás annyira lesújtóan, mert még a földhöz ragadt szegény embertől is az utolsó falatot vették el.

Az 1. tüzérezred politikai[^] megbízottja, Farkas elvtárs jelenti, hogy ő eme eljárás ellen (esetleg visszaélés is lehetett volna) a tényállást megállapítandó, telefonon tudakozódott a hadtestparancsnokságnál, azonban azt a választ kapta, hogy *semmi köze hozzá, mert az anyaggyűjtés Pogány elvtárs parancsára történik*. A Schöller-uradalomban a különítmény emberei két gyönyörű tenyészbikát, melyeket nem bírtak elhajtani, lelőttek s ott hagytak. Előfordult, hogy egy tehenet, melyet nem tudtak elhajtani, két libáért eladtak. Az elhajtott állatoknak a szomszéd falvakban drága pénzért való eladása általánosan mondható. A legkésőbb beérkezett 19. tüzérezredet Csánkon már kaszákkal és botokkal fogadták a parasztok. Mindezek csak szemelvények azokból az előadásokból, melyek az egész hadosztály különböző csapattestjeitől származnak és nagyjából teljesen egyeznek. A lakosság bemondása szerint Lévára entente panasz-bizottság érkezett, hogy a fosztogatások ügyét megvizsgálja.

Több helyen a lakosság maga sürgette a cseh csapatok bevonulását, hogy a fosztogatás megakadályozható legyen. Az elégtelenség oly mértéket öltött, hogy emiatt a

lázadás kitörése nem tartozik a lehetetlen-ségek közé. Szükségesnek tartom ama meggyőződésemnek kifejezést adni, hogy a Léva-környéki harácsolási akció sokkal többet ártott a tanácskormány tekintélyének, mint amennyit az elhurcolt és részben már az elszállítás folyamán amúgy is tönkrement; anyagért. Hadseregparancsnokság, 702/3. hdm.” Kérek értesítést, hogy az V. hadtestparancsnokság nevében tényleg adott-e ki hasonló engedélyt, mert ebből az ententebizottság vizsgálatából kifolyólag még további kellemetlenségek származhatnak.

Böhm. 1421/hfp.”

Ez az okirat érthetővé teszi, hogy a csehek ellen indított hadjárat, bár a magyar föld felszabadítása volt a célja, nem lehetett népszerű; a nép nem a hadjárat nemzeti jellegét látta, hanem azt, hogy ebben az offenzívában is, mint a proletárdiktatúra minden cselekedetében, kizárólag a proletárság és a diktatúra érdekei vezetik a tanácskormányt. Kassa, Eperjes, Bártfa, Léva, Losonc visszafoglalásának ezért nem tudott; örülni a magyar nép, de nem tudtak örülni; maguk a felszabadított városok sem. Kassa nemzeti zászlókkal fellobogózva várta a vörös hadsereget, melynek az volt az első dolga, hogy minden nemzetiszínű zászlót eltávolíttatott s a vörös zászlót tűzette ki helyére. A csehek ellen vívott sikeres offenzívát sehogy sem lehetett nemzeti ügynek tekinteni.

VII.

A vasutassztrájk. – A szombathelyiek távirata Vázsonyihoz. – A sztrájkot leszerelik. – Landler tiltakozik a halálos ítéletek ellen. – Böhm parancsa Szamuelynek.

Az igazság érdekében azonban meg kell állapítani, hogy nem mindig nemzeti érzésből fakadtak a tanácskormány ellen indított akciók sem. Ezek közül az első órákban legkomolyabbnak látszott a június elején kitört vasúti sztrájk. Ez a mozgalom Szombathelyről indult ki s első motívumai pénzügyi természetűek voltak: a vasutasok kék pénzben követeltek a június elsejei fizetésüket s hogy ezt elérhessék, külön megbízottat küldtek Budapestre. A megbízott ki is eszközölte a kék pénzt, a vasutasok mozgalma azonban nem csillapodott le, mert most meg a katonai szolgálatra való bevonulás ellen foglaltak állást. A sztrájkmozgalmat június 1-én reggel jelentették be Budapestre a következő táviratban:

Vázsonyi elnök úrnak és Pg. összes kartársaknak, Üv. összes kartársaknak,

Budapest.

A szombathelyi üzletvezetőség egész személyzete mai határozatával egyhangúlag be-

csületszavával kötelezte magát arra, hogy sem sorozáson, sem tisztí főkihallgatáson nem jelenik meg, sem a bevonulási parancsnak semmiféle formában nem tesz eleget, ennek esetleges következményeivel szemben teljes szolidaritást vállal. Ha akár központi, akár külszolgálati közegnek a legcsekélyebb bántódása esnék, az egész forgalmat azonnal beszüntetjük. Elvárjuk, a vonal eme határozatunkhoz egyhangúlag csatlakozik és erről az üzletvezetőség táviratilag fog útbaigazítást adni. Üzletvezetőség személyzete, Szombathely.

Ezt a táviratot Vázsonyi Jenő elnök azonnal közölte a hadügyi, külügyi és belügyi' népbiztossággal, Landler Jenő hadügyi népbiztossal és a hadseregfőparancsnoksággal. Vázsonyi táviratában a szombathelyiek üzenetét a következő kommentárral kísérte:

Amidőn ezt tudomásulvétel végett közöljük, egyben jelentjük, hogy a vasutas szövetség és az igazgatóság kiküldötteiből alakult bizottság egyidejűleg az ügy megvizsgálása céljából Szombathelyre utazik; ennek jelentését annak idején közölni fogjuk. Ezen esettől függetlenül kérjük, hogy a felszabaduló vonalak benépesítése céljából a vasúti személyzetnek bevonultatását további intézkedésig felfüggeszteni szíveskedjék. Erre a rendelkezésre annál is inkább szükség van, mert a meglévő személyzettel a mostani hálózaton is csak igen korlátolt forgalmat tudunk fenntartani, viszont a felszabaduló vonalakon a forgalmat azonnal fel kell vennünk, és mert a csapateltolások folytán további train- és benzinhiányra való tekintettel a rendesnél is nagyobb forgalom várható, miért is az eredetnél nagyobb sze-

mélyzetre van szükség. Ezenkívül a felszabaduló és meg nem szállott területek, továbbá a főváros élelmezése céljából is feltétlenül szükséges, hogy a forgalom, a lehetőséghez képest fenntartassák, amire személyzetünk mai létszáma és a szénhelyzet mellett is csak a szolgálati idő lényeges felemelése mellett vagyunk képesek. Megjegyezzük, hogy ily irányban az igazgatóság és a vasúti direktórium már megelőzőleg a hadügyi és belügyi népbiztossághoz előterjesztést tett, erre nézve azonban még rendelkezést nem kaptunk.

MAV. igazgatóság és a vasúti direktórium.

Mielőtt azonban a tanácskormány intézkedett volna, a sztrájk már kitört Szombathelyen, Sopronban és Székesfehérvárott. Budapesten a keleti pályaudvar személyzetének nagyrésze csatlakozott a sztrájkhoz és akadt oly bátor ember, aki az állomásra kitűzte a nemzeti lobogót. A szocialista párt egész erejével rávetette magát a sztrájkra s egy- más után hozta a vasutas-csoportokkal a sztrájkot elítélő határozatokat. A ferencvárosi állomás személyzete lépett fel legerélyesebben a diktatúra mellett s egyhangú határozatban követelte a mozgalom, vezetőinek megbüntetését. A keleti pályaudvart katona- ság szállta meg s a sztrájkolókat bekísérték a szomszédos Tattersallba, Sziókesfehérvárra teherautón vittek le vasúti személyzetet s lement egy géppuskás század is, hogy rendet csináljon. A vidékre a máv. műhelyek mun-

kásainak nevében táviratokat küldtek, hogy ne sztrájkoljanak. A mozgalom leszerelésére dr. Landler Jenő népbiztos, hadtestparancsnok vállalkozott, aki annak idején megszervezte a vasutasokat. Fejenként 1 kgr. zsírt és 8 kgr. lisztet ígértek a vasutasoknak. A sztrájk, mely mindvégig csak szórványos volt és egyes vonalrészekre terjedt ki, néliány nap alatt teljesen megszűnt. A postások Sopronban június 4-én csatlakoztak a sztrájkhoz, de csakhamar abba is hagyták. A veszprémi postások mindössze két óra hosszáig sztrájkoltak, – Wildenauer Kálmán postafőnök igen könnyen leszerelte őket. A sztrájk leverésére Szamuely Tibort, Vántus Károlyt és Jancsik Ferencet diktátornak nevezte ki a kormány; a diktátoroknak a magától összeomlott sztrájk után marj csak ítélezniök kellett. Hogy milyen volt ez az ítélezési, erre nézve jellemző Landlernek Böhm hadseregfőparancsnokhoz intézett következő, június 11-iki távirata:

Vasútigazgatóság, direktórium és Pogány jelentése szerint a vasúti forgalom teljes egészében helyreállt. Ennek ellenére, bár megállapodás történt, hogy üldözés nem fog történni, vasutasokat Dunántúl letartóztatnak, halálra ítélnék, sőt *értesülesem szerint kettőt ki is végeztek.* A következmény: nyugtalanság és hogy egyes helyekről a vasutasok elmenekülnek. Én már intézkedtem; kérlek, azonnal adj ki rendelkezést, hogy a múltra vonatkozólag minden üldözés azonnal

megszűnjön; *a halálra ítéteknek megkegyelmezesség.* Egyszersmind rendeld el, hogy a Dunántúl működő bizottság a jövőre vonatkozólag vasutas ügyekben csakis a kormányzótanács jóváhagyásával kiküldött Weishaus elvtárssal egyetértőleg működhesék s hogy semmiféle ügyben meghallgatása nélkül intézkedni ne próbáljon. Rendeletedet másolatban velem és a vasúti direktóriummal, valamint Vázsonyival közölni szíveskedjél.

Landler.

E távirat vétele után Böhm főparancsnok a következő igen sajtóságos fogalmazású rendeletet közölte, szántén távirati úton, Szamuely Tiborral:

Miután a Dunántúl hadműveleti terület lévén, elsőrangú fontosságot képez, hogy a polgári forgalom minden körülmények között biztosítva legyen s a vasutasok elkeseledését ne fokozzuk. Ebből kifolyólag a következőket rendelem el: *a vasutasokra ki-mondott s végre nem hajtott halálos ítétek nem hajtandók végre, az elítélteknek kegyelem adandó.* A kormányzótanács által kiküldött dunántúli bizottság a jövőben vasutas ügyekben csakis a kormányzótanács jóváhagyásával kiküldött Weishaus elvtárssal egyetértésben működhetik s az ő meghallgatása nélkül vasutas ügyben a bizottság ne rendelkezék. Súlyos okok kényszerítenek e rendeletem kiadására, miután a Dunántúl levő csapatokkal a legközelebbi órákban, vagy napokban rendelkezni akarok s minden tervünket megghiúsítaná egy esetlegesen feléledő vasutas sztrájk. Kérem ezen rendeletem kézhezvételét igazolni s a tett intézkedésről kérek jelentést.

Böhm. 1004/hfp.

VIII.

Szakszervezeti mozgalom a proletárdiktatúra ellen. — A párt új neve. — Jegyzékváltás Clemenceauval. — Utasítás Czöbel bécsi követnek. — A felvidék kiürítése. — Böhm parancsa a visszavonuló hadsereghez. — Stromfeld külön hadiparancsa.

E napokban relatív erejének teljében volt a tanácskormány, annyira, hogy még erőpróbákra is vállalkozhatott. Egészen nyilvánvaló volt, hogy a szociáldemokrata párt kommunista párt összeolvadása után azok, akik eredetileg is a kommunista párt-hoz tartoztak, a szocialistákat lenézik és irántuk bizalmatlanok. A kommunista Vörös Újság az előbb szociáldemokrata Népszavával állandóan hadilábon állott s igen gorbos stílusban bánt a Népszavával és munkatársaival. A Népszava vezetői mögött nem állott más, mint egyes szakszervezetek vezetői. Kun Béla a szakszervezetek vezetőit le akarta törni. Egész sereg előadást tartott a szakszervezetek és a párt viszonyáról s minden erőt a pártban akart koncentrálni. Viszont egyes régi szocialisták arról ábrándoztak, hogy a szakszervezetek segítségével

meg fogják buktatni a kormányt. Weitner Jakab állott a mozgalom élén. Amikor azonban határozni kellett, a betűszedők és nyomdászok a *Népszava* egy közleménye szerint a proletárdiktatúra és a tanácskormány mellett foglaltak állást s az ő példájukat követte csaknem minden szakszervezet. A betűszedők azonban nem vállalják a felelőséget a *Népszava* útján közzétett határozatért; arra hivatkoznak, hogy határozatot nem hoztak s az állítólagos határozatot erőszak alkalmazásával tette közzé a tanácskormány; a *Népszava* szedői meg is tagadták a kézirat kizsedését s a munkához csak akkor láttak hozzá, amikor Kun Béla vagy Szántó népbiztos megfenyegette a *Népszavá*-t, hogy a *Vörös Újság* szedőivel fogja kizsedetni. Ezek szerint valószínű, hogy az állítólagos határozat hamisítvány volt. Ezzel szemben azonban tény, hogy a többi szakszervezeteknek a proletárdiktatúra mellett való állásfoglalására a betűszedők említett (hamisított) határozata nagy befolyással volt.

A június 12–13-iki pártgyűlés és az utána következő szovjet-gyűlés (a tanácsok országos gyűlése) Kun Béla politikai diadalainak egész sorozata volt. Egységesen és szervesen Kun Béla mellett foglalt állást az egész ipari munkásság is a szakszervezetekbe tömörült tisztviselői karnak nagy része. A

szovjet kimondta a III. Internacionáléhoz való csatlakozást és a moszkvai központ rendeletére a párt nevét is megváltoztatta: a „szocialista-kommunista munkások magyarországi pártja” nevet vette fel.

A külpolitikában nem voltak ilyen sikerei Kun Bélának. Június közepén, amikor a vörös hadsereg eredményesen haladt előre a Felvidéken, a békekonferencia nevében egyszerre megállította a sereget Clemenceau felszólította Kun Bélát, hogy csapatait vonj vissza a demarkációs vonalra, s ez esetben a románok is vissza fognak vonulni a Tiszától a demarkációs vonalra. Clemenceau elég ravaszul fogalmazta meg jegyzékét, melyet szikratávíró útján küldött meg június 13-án este 11 órakor. Arra hivatkozott, hogy a békekonferencia éppen most akar tárgyalni Magyarország ügyeiről, szüntessék meg tehát a céltalan vérontást. Kun Béla léprement: abban a reményben, hogy tárgyalásba bocsátkozhatik az entente-tal és esetleg megmentheti helyzetét, a következő, kissé hosszadalmas távirattal válaszolt jún. 16-án délután 3 órakor Clemenceau jegyzékére:

Igen sürgős, soronkívül továbbítandó.

Clemenceau úrnak, a békekonferencia elnökének, Paris.

Elnök úr!

A szövetséges és társult hatalmak nevében

küldött táviratát megkaptuk. A magyarországi tanácsköztársaság kormánya ismételten őszinte örömét fejezi ki afölött, hogy a szövetséges és társult hatalmak elhatározták, hogy véget vetnek mindenféle céltalan ellenségeskedésnek. Ünnepelesen kijelentjük, hogy eme szándékuk végrehajtásában kormányunk önöket minden erejével segíteni fogja. A magyarországi tanácsköztársaság, amelynek népe történelmének legnagyobb forradalmát úgyszólván vér nélkül hajtotta végre, amint nem volt, úgy nem is lesz sohasem fölösleges vérontás okozója. Nem katonai hódításokra, nem más nemzetek elnyomására rendezkedett be a magyarországi tanácsköztársaság, amelynek célja mindennemű elnyomás és kizsákmányolás megszüntetése. Erős bennünk a meggyőződés, hogy nem a katonai hódítás pillanatnyi esetlegességei, hanem az emberiség nagy érdekei, a dolgozók közös és szolidáris érdekei fogják eldönteni az új államok határait addig is, amíg ledőlnek a népeket elválasztó falak. Semmi sem áll távolabb tőlünk, akik az egész világ dolgozóinak testvéri szolidaritására fektettük le sorsunkat, mint a háború borzalmainak meghosszabbítására való törekvés. A béke és az igazságosság érdekében megtett minden intézkedés szilárd támaszra talál a dolgozók magyarországi köztársaságában.

Habozás nélkül, a legteljesebb őszinteséggel és nyíltsággal jelenti ki a magyarországi tanácsköztársaság kormánya, hogy a szövetséges és társult hatalmak kormányai által hozzánk intézett ama felszólításnak, hogy az ellenségeskedésnek haladéktalanul vessünk véget, nemcsak hogy eleget teszünk, de máris a legteljesebb mértékben eleget tettünk. Nem rajtunk múlt a további vérontás, hanem a csehszlovák köztársaság csapatain,

amelyek kihasználva azt, hogy a szövetséges és társult kormányok felszólítására azonnal megszüntették a hadműveleteket, támadásba mentek át, amelyeket újból csupán ellentámadásainkkal sikerült visszavernünk, úgy hogy a további előnyomulásukat lehetlenné tessük. Hogy nem rajtunk múlt a vérontás, mutatja az a tény, hogy a románok által megszállott területen egyetlen lépést sem haladtunk előre, sőt még ily irányú kísérletet sem tettünk, mert a román hadsereg nem kezdett újabb támadásba. Megállapítjuk azonban, hogy a cseh-szlovák front mai helyzete mellett sem a parancsadás lehetősége, sem a végrehajtás eszközésének szempontjából csapataink visszavonása és a jelzett területek kiürítése nem hajtható végre abban az időben, amelyet a távirat végső határként megjelöl. Annál kevésbé tehetjük ezt, mert a táviratot annak ellenére, hogy különösen sürgősnek volt jelezve, csupán június 15-én a déli órákban vettük kézhez. A csapatok visszavonásának vér nélkül való végrehajtása, a területeknek az általunk, mint a románok által vér és erőszakosságok nélkül való kiüríthetése céljából a mai napon megkerestük úgy a cseh-szlovák köztársaság, mint a román királyság kormányait, illetőleg hadsereg főparancsnokságait, hogy főhadiszállásunkra megjelölhető személyekkel ellátott katonai személyeket küldjenek parlamentairekül, akik hivatva lesznek, hogy hadsereg főparancsnogunkkal egyetértően megállapítsák a kiürítés módjait.

Sajnálattal kell azonban emellett megállapítanunk, hogy a szövetséges és társult kormányok mindezekig nem adtak módot arra, hogy a tanácsköztársaságnak életbevágó politikai és gazdasági kívánságai közvetlenül meghallgattassanak, sőt még a határok is

csupán részben közöltetek velünk. Jó eleve megállapítjuk, hogy az így közölt határok ellentétben a szövetséges és társult kormányok ama kijelentésével, mely szerint a katonai hódítás nem lehet alapja az új államok határainak, úgy tűnnek fel, mint csupán a kard jogán megállapított határok. E határokon belül normális gazdasági életet teremteni, termelni egyáltalán lehetetlen, aminthogy lehetetlen a világgazdaság mai állapota, a nemzetközi forgalom mai állapota mellett ezen határok közé foglalt lakosság pusztá fizikai létének biztosítása is. Várjuk az alkalmat, hogy ezt az állításunkat a békekonferencia előtt adatokkal is bizonyíthassuk.

Egyben újra felhívjuk szíves figyelmét múlt jegyzékünkben közölt ama kérésünkre, hogy a volt osztrák-magyar monarchia népeinek kormányait értekezletre hívják egybe, amelyen a volt monarchia likvidálását mint egyformán érdekelt felek megbeszélhessék.

Nem állván a területi integritás álláspontján, nem is beszélve arról, hogy tisztán magyarok által lakott területek tanácsköztársaságunktól a közölt határmegállapítás folytán elszakíttatnának, csupán azt szögezzük le, hogy ilyen feltételek mellett még oly szilárd hatalmon alapuló kormányzati rendszer is, mint amilyen a miénk, alig lehet képes megakadályozni, hogy a létért való küzdelem e határokon belül ne fajulhasson el mindenkinék mindenki ellen való háborújává.

Amikor ismételten kijelentjük, hogy a magunk részéről nemcsak minden támadó hadműveletet megszüntettünk, hanem megteszük az intézkedéseket arra, hogy csapatainknak megparancsoljuk, hogy a felhívás értelmében járjanak el s a felhívás végrehajtására a technikai előkészületeket tegyék

meg, kérjük, szíveskedjék odahatni, hogy a cseh-szlovák köztársaság s a román királyság kormányaihoz ez irányban intézett megkereséseink teljesítenek.

Kérjük, utasítsa nevezett kormányokat, hogy az önök parancsának végrehajtása végett velünk a jelzett módon közvetlenül érintkezésbe lépjenek, mindenekelőtt pedig, hogy ők is szüntessenek be minden fölösleges vérontást, hagyják abba támadásaikat, amelyekkel csak meghosszabbítják a háború bor- i aalmait.

Kun Béla s. k.,
a magyarországi tanácsköztársaság
külügyi népbiztosa.

A jegyzéket egyidejűleg közölte Kun bécsi követével, Czobel Ernővel is. (Czobel budapesti polgári iskolai tanár volt, – Pogány József népbiztos sógora. A főváros tanárainak és tanítóinak a szociáldemokrata szervezetbe való bekényszerítésével szerzett oly érdemeket, hogy mikor Bolgár Elek magánügyből kifolyólag, egyéni érzelmét követve, Bécsből visszatért Budapestre, helyére Czobelt nevezték ki bécsi követté.) A továbbiakra nézve Czobel Kun Bélától a következő utasítást kapta:

Sehr dringend.

Czobel Gesandte, ungarische Gesandtschaft

Wien,

Az alább következő jegyzéket az általam pontosan megjelölendő időben adja át Allizé, Cunningham és Segré uraknak, valamint

Otto Bauernek. Sürgesse különösen az olaszoknál, hogy tegyenek lépéseket a cseheknél az irányban, hogy az ellenségeskedéseket a felhívás végrehajtásának lehetősége érdekében azonnal szüntessék meg és ismételten ajánlja figyelmükbe nevében a konferencia ismert eszméjét s közölje velük, hogy Jugoszláviára való tekintettel is nekünk legfőbb kívánságunk, hogy a konferencián olasz részről elnököljenek a határkiigazításnál is olasz tiszték működjenek közre. A másik két jegyzéket közölje Tusar és Isopescul-Grecul urakkal. Közölje a jegyzéket Bauerrel is bizalmasan s tudja meg véleményét az ügyről. A jegyzéket Allizénak való átadása után közölje a bécsi sajtóval s a külföldi sajtóban való közlése iránt is intézkedj éle. A jegyzékek francia szövegét is küldjük.

Kun.

Az entente kívánságára és Kun Béla utasítására Böhm főparancsnok elrendelte a demarkációs vonalon túli területek kiürítését és csapatainak az új vonal mögé való visszavonulását. A kiürítés ügyében Pozsonyban az entente megbízottja, Mittelhauser francia tábornok és a magyar tanácskormány megbízottja, Ágoston Péter népbiztos között egyezmény jött létre, melyet annak idején közöltek a lapok. A megegyezés egyik lényeges pontja volt, hogy minden ellenségeskedést kölcsönösen meg kell szüntetni és a kiürített területről semmit sem szabad elvinni. Egyik feltételt sem tartották meg s emiatt, bár a kiürítés simán

és gyorsan ment végbe, később még egy kis diplomáciai bonyodalom támadt.

Böhm különben nem azt rendelte el, hogy a csehek ellen minden fegyveres akciót abba kell hagyni, hanem azt, hogy minden fegyveres akció előtt meg kell magyarázni a vörös katonáknak, hogy ámbár a tanácskormány megígérte az ellenségeskedés megszüntetését, – mivel a csehek kegyetlenül bánnak a foglyokkal, sőt lemészárolják őket – tovább kell harcolni.

A demarkációs vonalon túli területek kiürítése ügyében Böhm a következő parancsot adta ki:

Valamennyi hadosztály- és önálló dandár- I politikai megbízottnak.

Az általános kül- és belpolitikai helyzet folytán a magyarországi tanácsköztársaság kormánya elhatározta, hogy az entente-kormányok által ránk erőszakolt határok mögé vonja vissza a vörös hadsereg csapatait. – A cseh-szlovák határon történő visszavonulás ellenében az entente kiüríteti a románok által önkényesen megszállt tiszántúli területeket.

A vörös hadsereg diadalmas előrenyomulása folytán felszabadított területek kiürítése a csapatoknál kétségtelenül érthető lehangoltságot, helyenként, elkeseredést fog kelteni. Soha politikai megbízottak számára fontosabb, a tanácsköztársaság fennállására nézve jelentőségtejjesebb feladat nem jutott osztályrészül, mint ebben a válságos pillanatban, amikor őréjük hárul a feladat, hogy a csapatokat a kiürítő kényszerítő szükség-

gességéről, politikai hatásáról felvilágosítsák. A politikai megbízottnak most helyén kell állnia mint a tanácsköztársaság megbízottjának. Minden erejével, tudásával, felkészültségével oda kell állnia nagyszerű vörös katonáink elé, meg kell akadályozni minden csüggedést és lehangoltságot, biztosítani kell a vörös hadsereg egységének és fegyelmének további fenntartását, hogy ezzel a tanácsköztársaság jövőjét és létét megalapozhassuk. A politikai megbízottoknak ebben a válságos órában az a kötelességük, hogy tanító-szóval, a meggyőzés erejével világosítsák fel a csapatokat. Meg kell magyarázni a következőket: a magyarországi tanácsköztársaság léte szoros összefüggésben áll a nemzetközi forradalom terjedésével – a magyar proletárság és annak az élén a vörös hadsereg heroikus küzdelmet folytatott, amely diadalmas előnyomulásban, a csenek leveretésében nyert kifejezést, – az általános társadalmi és gazdasági helyzet minden jele azt mutatta, hogy közeledünk a nemzetközi proletárforradalomnak a szomszéd országokban való kitöréséhez, – a jelek nem csalnak, Német-Ausztriában és Csehországban a proletárforradalom napról-napra erősbödik, sajnos, a kitörés pillanata még nem következett be.

E pillanatban az entente-hatalmak minden erejükkel megostromolták a magyar proletárok köztársaságát, ultimátumot intéztek a kormányhoz, amelyben követelték a cseh-szlovák területek kiürítését, időközben Németország aláírta a német népet lenyűgöző, kizsákmányoló, Európa békés fejlődését lehetlenné tevő imperialista békét, s így az entente-csapatok teljesen felszabadultak, ami megnehezítette a magyar proletárság számára pillanatnyilag az osztályharcnak a

cseh imperialistáik ellen megkezdett fegyveres folytatását. Másfelől meggondolás tárgyává kellett tennünk a belpolitikai helyzetet, amely arra kényszeríti a tanácskormányt, hogy a nemzetközi forradalom kitöréséig így ékezzék az országban a tanácskormányzatot konszolidálni és a proletáruralmat minden belső ellenség ellen véglegesen biztosítani, – végül nem lehetett figyelmen kívül hagyni az ország élelmezési helyzetére való azon körülményt, hogy a felszabadított cseh-tót területek kiürítése ellenében visszakapjuk az élelmezésre rendkívül fontos tiszántúli területeket, egy nagyobb területet, mint amennyit mi kiürítettünk. Általános hadműveleti szempontból pedig figyelembe kellett venni azt a körülményt, hogy a tanácsköztársaság semmiféle támadást a szomszéd országok ellen nem kezdett, bennünket megtámadtak a románok, visszaszorították csapatainkat a Tiszáig, mi tehát úgy tudtuk visszakapni a tiszántúli öröleket, hogy viszont vörös hadseregünk diadalmas erejével megvertük a cseheket. Proletár szempontból a tiszta történelmi materialista megvilágítás alapján nyugodt lélekkel állapíthatjuk meg, hogy ebben a rövid időszakban a proletárság teljes történelmi hivatását, bennünket nem vertek meg, csak pillanatnyilag akasztották meg a proletárforradalom győzelmes előrenyomulását. Nem lehet, nem szabad a csüggedésnek tért engednünk, bátor szívvel, felemelt fővel, megingathatatlan proletáröntudattal kell fogadnunk a tanácskormánynak ezt az elhatározását, amely pillanatnyi megállást jelent, de nem jelentheti és nem jelenti az elvek feladását, mert csak elodázást jelent. Él bennünk a hit, a meggyőződés, az akarat a nemzetközi proletárforradalom győzelme iránt. Elvárom,

hogy a hadosztálypolitikai megbízottak jelen táviratom tartalmát a politikai megbízottak előtt sürgős, beható iskolázás tárgyává teszik. Kötelességükké teszik a politikai megbízottaknak, hogy ebben a szellemben irányítsák és tartsák fenn vörös csapataink hangulatát és proletárérzését. Ebben a nehéz, pillanatban proletárlelkem egész szeretetével és melegével köszöntöm és ölelem magamhoz; a vörös hadseregnek minden kötelességű parancsnokát, politikai megbízottját és vörös katonáját. Soha, de soha az életben el nem fogom felejteni azt a nagyszerű szellemet, amely a vörös hadsereget a legutóbbi két hónap alatt vezette és életem leggyönyörűbb, legmagasztosabb időszakának tekinteni azt az időt, melyben ennek a gyönyörű győzelmes, öntudatos és fegyelmezett seregnek érdemtelenül vezetője lehettem. – Éljen a vörös hadsereg! Éljen a nemzetközi proletárforradalom!

Böhm hadseregparancsnok. 1362/hfp.

Stromfeld vezérkari főnök a visszavonulásról külön parancsot adott ki, amely így szólt:

A 629/1. hdm. számú rendelet kapcsán mint a hadsereg vezérkari főnöke kijelentem, hogy ezen fájdalmas és Magyarország jövőjére annyira fontos lépésnek végrehajtása alatt törzsemmel helyemen maradok, mert bajtársi kötelességemnek tartom azon hadsereget, amely az általam tervezett hadműveleteket a magyar rög felszabadítására oly dicsőségesen oldotta meg, a mostani súlyos és válságos lépésen átsegítsem,, míg az a további feladataira alkalmas helyzetbe jut. Felszólítom a többi törzset és volt csapattisztet, hogy hasonló önzetlen felfogással vállalják a következő idők nehéz és fáj-

dalmas feladatát és mindent tegyenek meg
hogy a fegyelmezett magyar vörös hadsereg
fennmaradjon és így a magyar proletár?
haza alapköve. tisztíttassék.

Stromfeld Aurél,
a hadsereg vezérkari főnöke
629/4. hdm. sz.

IX.

Megkezdődik a vörös hadsereg züllése. – A 14. munkásezred esete. – Kassa kiürítése. – Pogány folytatni akarja a harcot a csehek ellen. – Proklamáció a vörös hadsereghez.

Június 17-ike az a nap, amelytől kezdve a tanácskormány katonai ereje szemmel láthatóan megrendült és fertartóztathatatlanul egyre fogyott és gyengült. Június 17-ike óta a hadsereg egyre jobban züllött. Nem lehet azt állítani, hogy ez a szétzüllés azért következett be, mert a csehek által elfoglalt magyar területet nem lehetett visszafoglalni. A vörös hadsereget nemzeti érzések nem hevítettek. Az a tény azonban, hogy egy fegyverrel elvett területen (ha az akár hottentotta terület is) a gyengébb és megvert ellenség elől vissza kell húzódnival, mindenkor és mindenütt demoralizálólag hat. Június közepén a fronton levő munkásesapatok már sokalták a fáradalmakat és veszélyeket, az itthon maradtak pedig sokalták az éhezést s nem bíztak tovább a katonai pénzben. A hadsereg hangulatára nézve jellemző a 14-ik ezred esete, melyről itt közöl-

jük a hadseregfőparanesnokságnak következő két jelentését:

Szántó Béla

Kun Béla

Budapest, Hungária

S hfp különvonata 368 6/17 10/30 m.]

A 14. munkásezredtől Budapesten való átutazás alkalmából igen sokan önkényesen távoztak. Tegnap este 11 órai jelentés szerint az egész ezred létszáma 280 ember. Az első zászlóaljtól (északi főműhely) a fogyatéék 60 százalék, a második zászlóaljtól (északi főműhely és Ganz-waggonyár) 85 százalék, a harmadik zászlóaljtól (Ganz-waggonyár) 30 százalék. A hadosztályparancsnokság jelentése szerint az eltávozás oka állítólag az asszonyok agitációjában keresendő. Kérem a szükséges intézkedéseket megtenni.

Böhm. 1097/hfp,

Kun Béla

Szántó Béla

Budapest, Hungária,

SS hfp különvonata 366 6/17 10/10 m.

A 14-ik ezredre vonatkozóan a hadosztály politikai megbízottól még a következő táviratot vettem: „Jelentem, hogy az átvonult 14-ik ezred északi főműhely politikai megbízottjától a következő jelentést kaptam:

1. Az északi főműhelyben az asszonyokkal nyilatkozatokat iratnak alá, hogy férjeik önként jelentkeztek a harctérre. Ez nagy pánikot szült, mert az asszonyok azt hiszik, hogy ha ezeket aláírják, ha férjeik elesnek, semmit sem fognak kapni.

2. A 14-ik ezredbeli lógósok most, mikor Budapesten hat óra tartózkodás volt, így fogadták a harctérre visszavonulókat: „*Hé maguk még nem józanodtak ki!*”

3. Az otthonmaradt gyári munkásság fel-szólította azokat az asszonyokat, akiknek férjeik a harctéren vannak, hogy ha férjük hazajön, ne engedjék többé ki a frontra, mert a vágóhídra viszik őket.

Ilyen körülmények között a 14-ik ezred harcképessége minimális; bizonyítja az a körülmény is, hogy pl. a Popper-századból 85 százalék hiányzik, valamennyi Budapes-ten maradt. Kérek erélyes intézkedést, hogy az otthonmaradottak a legsürgősebben vo-nuljanak be. Soh, 4. h. o. pol. megb.” Miután intézkedések folyamatban vannak, ezt is tu-domásukra adom.

Böhm. 1097. hfp.

A szóbanforgó munkásokat azonban többé semmiféle „intézkedéssel” nem lehetett a frontra kivinni. Csakhamar kiváltságok ala-kultak ki, amelyekre figyelemmel kellett lenni. A vasasok pl. csak Budapestet akar-ták védeni. A 44-esek nem akartak elmenni Kaposvárról, egy-egy század vagy zászlóalj annyira megszokta tartózkodási helyét, hogy semmi paranccsal nem lehetett onnan ki-mozdítani. Igen sok helyőrségben a tanács-kormány nem volt ura a helyzetnek, még kevésbé Böhm főparancsnok. Legnehezebb volt a helyzet a Dunántúl, ahol a második hadtest (Pogány) jó volt ugyan arra, hogy az ellenforradalmárokat féken tartsa, de mint harci tényező egyáltalán nem. jöhetett számba

Az északi fronton a vörösek június végéig

befejezték a visszavonulást, amelynek őszinteségében azonban még legexponáltabb embérek is kételkedtek. Kassán a kormány képviselője Hirosik János, a későbbi postadiktátor volt, aki nem hitte, hogy Kassát át fogják adni a cseheknek. A tanácskormány gondolt is egy formulára, amelynek segítségével a Felvidék egy részét még tarthatta volna. Kikiáltatta a szlovák tanácsköztársaságot, úgy okoskodva, hogy a tót vidéket nem a magyar, hanem a tót nép impériuma alatt állónak tekinti, a magyar vidékről visszavonul, a tót vidéken pedig, mint a szlovák tanácsköztársaság csapatai, tovább folytatják majd a vörösek a guerilla-harcot. Június 22-én Hirosik, aki még nem hitt a visszavonulásban, a következő táviratot küldte Kassáról:

Kun Bélának, Budapest, Szovjetház.

A legörültebb rendelkezések követik egy mást. A kassai dohánygyár táviratokat kapott a dohány jövedéki igazgatóságtól, hogy az összes dohánykészleteket azonnal csomagolják össze, a gépeket szereljék le és a szíjakat stbit szállítsák Budapestre, sőt még a dohánygyár fejmunkásaira nézve is történt oly irányú rendelkezés, hogy ezek akkor jöjjenek el, ha már a külföldi árúk is elszállítottak. A munkások száma 1200, nagyrészt kassai prolik feleségei, akik kenyértelemné lesznek téve. A kassai színház szintén utasítást kapott, hogy csomagoljon és a felszereléssel együtt menjen Egerbe!

Tegnap a miskolci és kassai vasutasokkal volt hasonló komédia. Felfogásom szerint ez az eljárás egyáltalán nem egyezik a megállapodással, annál is inkább, mert lehetlenné fog tenni minden produktív hadsereg-szervező munkát. A tömegek elsősorban azt veszik figyelembe, hogy de facto mi történik, az ilyen intézkedések pedig azt látszanak igazolni, hogy mi újra át akarjuk adni Kassát, az eddig felszabadított vidéket a cseheknek. Ezeknek a rendelkezéseknek azonnali módosítását kérem, mert máskülönben nem állok semmiért sem jót; a demoralizáció majd megindul és azt senki sem tartóztathatja fel. Holnapra adtam terminust a dohánygyári munkásnőknek a végleges választ illetőleg. Kérek tehát még az éj folyamán intézkedést. Itt körülbelül 130 vagon dohányárú van; meghatározandó, hogy ebből mennyi menjen Budapestre és mennyi maradjon a gépekkel Kassán, hogy az üzem továbbra is fenntartassék. Egyben kérem engedélyezni Kassa és Abaúj-Torna részére egyhavi dohányilletmény kiutalását, annál is inkább, mert a VI. hadosztály részére ez már a hadseregparancsnokság rendeletére szintén megtörtént. Poor azonnal jöjjön a szlovák kormánnyal szemben fennálló kérdések sürgős tisztázása céljából. Az evakuálás okát az illető rendelkezések sürgős módosítását újból hangsúlyozom, mert ezek állandó pánikot okoznak. Kérek választ Kassára a Schalkházba.

Hirosik János.

De nemcsak Kassán, hanem a nyugati fronton sem készültek a vörösek a visszavonulásra. Bár az ententenak megígérték a visszavonulást, Pogány hadtestparancsnok még június 25-én is oly rendelkezéseket bo-

csátott ki, amelyek kétségtelessé teszik, hogy a harcot folytatni akarták. Pl. Pogány a következő átirattal fordult a hadügyi népbiztosság XI. osztályához:

Kérem az V/44, lovagló üteget, mely szállítása közben Budapesten lekapcsolatott, sürgősen berakni és Párkányánára. szállítani, hol a 7. huszárezred körletébe lép. A IV. hadtestparancsnokságot felkérem ezen parancsnak az üteghez való továbbítására. A hünb. XI. oszt. kérem ezen üteg szállítását a 7. huszárezred szállítmányai közé iktassa,

V. hadtstparság. 625/12 hadm. sz.

Pogány József Kun Bélát június 25-ikén még a harci kedv élénkítése céljából hívta Párkányánára a következő távirattal:

Szovjetház, Kun Béla elvtársnak Budapest.
S. V. hadtest. 431. 6/25. 8/15.

Megbeszélésünk szerint, bár a frontot sokkal jobb állapotban találtam, mint ahogyan a jelentések alapján messziről elgondoltuk, igen sürgősen szükséges volna, hogy ön, Garbai és Kunfi elvtársak egy fél napra ide jönnének, elosztatnák a szocialisták és kommunisták ellentétéről terjesztett legendákat és azt a hiedelmet, hogy most már vége van a háborúnak. Az egészet el lehet rendezni úgy, hogy reggeltől délig elvégzik a dolgot. Kérek sürgős választ.

Pogány József 319/hdt.

Ez a budapesti ellenforradalmi puccs utáni napon történt. Az ellenforradalmi kísérlet, bármily tökéletlen volt is, arról győzte meg Kun Bélát, hogy amikor belső

frontját veszély fenyegeti, a külső fronton nem viselhet háborút. Komolyan hozzá kellett tehát látni a párisi konferencia által kijelölt új demarkációs vonal mögé való visszavonuláshoz. „A vörös hadsereg minden katonájához” proklamációt intézett a kormány:

„Hagyjátok el a diadalmas csatákban elfoglalt területek egy részét és menjetek át egy más területre, amelyet jelenleg a román bojárok rablócsapatai tartanak megszállva. Hogy megmenthessük a proletárházát, visszavonjuk csapatainkat arra a határra, melyet a világon osztozkodó rablók számunkra kijelöltek... A cseh-szlovákoktól elfoglalt területek helyett a proletárhaza megkapja jóval termékenyebb, tiszta magyarlakta és területben is nagyobb Tiszántúlt, ahonnan a román bojárok rablócsordáinak az entente parancsára ki kell vonulniok.”

A visszavonulást Párkányánánál fejezték be, ahonnan a csapatok rendben átvonultak Esztergomba. A visszavonulás nagyobb zavarok nélkül ment végbe. Hatvanban, Váccon és Esztergomban ugyan leszerelő-állomást létesítettek, hogy az esetleg rakoncátlankodó csapatoktól elszedjék a fegyvert, – erre azonban nem volt szükség.

X.

A tanácskormány sürgeti a Tiszántúl kiürítését – Böhm jegyzéke Pellé francia tábornokhoz. – Run Béla szikratávirata Clémenceauhoz. – Clemenceau, válasza: az entente nem tárgyal Kun Bélával. – Kun nem akar hinni a válasznak. – Az entente nem akart beavatkozni. – Kun elhatározza az offenzívát a románok ellen.

A Felvidék kiürítése után hiába várta a tanácskormány, hogy majd a román csapatok is ki fogják üríteni a Tiszántúlt. Böhm főparancsnoknak e tekintetben balsejtelmi voltak s ezért július 4-én délután 4 órakor a következő jegyzéket intézte a cseheket vezető francia tábornokhoz:

Pellé tábornok úrnak, a csehszlovák sereg főparancsnokának, Prága.

Van szerencsém tudatni Önnel, hogy június 29-én kelt, 369. sz. táviratom értelmében csapataink kiürítették az Önnel Foch tábornok utasítása szerint váltott táviratokban megállapított területet. Július 3-án teljesen befejeztük a kiürítést. A magyar tanácsköztársaság kormánya tehát teljesen eleget tett azoknak a kívánságoknak, melyeket] Clemenceau úr, a békekonferencia elnökei június 13-án közölt velünk és amelyeket azután Foch tábornok részletezett. Előbb említett táviratában Clemenceau úr, a párisi

békekonferencia elnöke szó szerint a következő kijelentést tette: „a román csapatok abban a pillanatban visszavonulnak, amikor a csapatok kiürítették Cseh-Szlovákiát”. Clemenceau úrnak, illetőleg a szövetséges és társult hatalmakkal erre a táviratára hivatkozva, szerencsém volt június 30-án a román sereg főparancsnokságához fordulni és közöltem vele, hogy a magyar sereg csapatai a cseh-szlovák területek kiürítését legkésőbb július 3-án este 11 óra 59 percig befejezik és bízva Clemenceau úr ígéreteiben, kértem, hogy a tiszántúli területek kiürítését ugyanakkor kezdje meg. A részletek megvitatása céljából azt ajánlottam, hogy megbízottakat küldök Szolnokra vagy Békéscsabára. Eddig nem kaptam választ táviratomra, ellenben amint erről személyesen meggyőződtem, a román csapatok még e percben is a Tisza partján vannak. Mivel Foch tábornagy Önt megbízta, hogy utasításokat adjon a Clemenceau úr táviratában említett kiürítés dolgában, kérem, szíveskedjék tudatni Foch tábornaggal, hogy mi szigorúan megtartottuk a kötött megállapodást, de a román királyi hadsereg főparancsnoksága eddig nem teljesítette ezt a meg^állapodást. Egyszersmind felkérem, szíveskedjék közölni Foch tábornagy úrral a magyar tanácsköztársaság kormányának azt a kérését, hogy a jelzett területek kiürítését azonnal kezdjék meg. Annál inkább kérjük a sürgős intézkedést ebben az ügyben, mert Magyarország népét végtelenül felháborí- az a tény, hogy míg Magyarország szigorúan engedelmeskedett az entente parancsának, addig a román királyság nem hajlandó teljesíteni a szövetséges hatalmak utasításait a Tiszán túl levő területek kiürítése ügyében, amelyet ellenérték gyanánt ajánlottak fel nekünk a szövetséges hatalmak.

Magyarország népének az ententeba vetett bizalma teljesen megrendülne, ha ez ügyben nem tapasztalná az igazságosságnak azt a mértékét, melyet Clemenceau úr a szövetséges hatalmak nevében Magyarország részére június 13-iki táviratában garantált. Kérem, tábornok úr, szíveskedjék táviratom értelmében sürgősen intézkedni. Nagyon lekötelezne vele és előre is köszönetet mondok érte.

Böhm,

a magyar hadsereg főparancsnoka.

Erre a jegyzékre semmi válasz nem érkezett és semmi jel sem vallott arra, hogy a románok vissza akarnak vonulni. Kun Béla tehát magához Clémenceauhoz fordult július 11-én este 9 óra 15 perckor a következő szikratávirattal:

Clemenceau úrnak, a békekonferencia elnökének Paris.

Elnök úr, június 13-iki táviratában Ön biztosított engem arról, hogy amint a mi csapataink kiűrik a cseh-szlovák köztársaságnak szánt területeket és amint visszavonulnak a magyar szövetséges szocialista tanácsköztársaság részére kijelölt határok mögé, a román királyi csapatok ugyanily kiűritő mozdulatokat végeznek és szintén visszavonulnak azon határok mögé, melyeknek vonala részletesen jelezve volt az ÖI említett jegyzékében. Úgy akkori válaszómban, mint később küldött táviratomban kijelentettem, hogy a magyar szövetséges szocialista tanácsköztársaság ki akarja mutatni, hogy ellenez minden hiábavaló vérontást és eleget tesz az Ön kívánságának, még pedig, mint az események bizonyítják,

kielégítő módon. Én megtartottam a szavamat. Ugyanakkor bátor voltam kérni Önt, elnök úr, hogy adja meg nekünk a szükséges biztosítékokat arra, hogy a román királyi csapatok teljesíteni fogják a szövetséges és társult hatalmak rendelkezéseit, annál is inkább, mert magamévá tettem Önnek azt a nézetét, hogy a fegyveres erővel szerzett határokat nem lehet megtartani. Mivel nem kaptam tárgyi biztosítékokat, utolsó táviratomban kijelentettem, hogy szubjektív biztosíték gyanánt elfogadom az Ön szavát, mert Ön biztosított engem, hogy a román királyi csapatok ki fogják üríteni a Tiszától keletre fekvő, teljesen kifosztott és elpusztított területeket. Elnök úr, megbízói bizonyára értesítették Önt, hogy csapataink abbahagyták a cseli-szlovák köztársaság elleni harcot, melyet reánk kényszerítettek. Június 24-én arra a frontra vonulnak, mely a Pellé tábornok úr segítségével megállapított semleges zónát határolja. A román királyi csapatoknak tehát alkalmazkodniuk kellett volna a szövetséges és társult hatalmak azon rendelkezéseihöz és parancsaihoz, amelyeket Ön június 13-iki táviratában közölt és vissza kellett volna vonulniok a részükre kijelölt határok mögé, hogy ezzel kézzelfogható bizonyítékát szolgáltassák békeszeretüknek és azon akaratuknak, hogy alkalmazkodnak az Ön véleményéhez a fegyveres erővel megszerzett határok tekintetében. Az Ön ígéretével és parancsával ellentétben a román királyi csapatok nemcsak hogy meg sem kísérelték a kiürítést, de már június 24-én több ponton, egyebek között Tiszalucznál átkeltek a folyón és dühös támadásokat intéztek, amelyeket természetesen véresen visszavertek a vörös hadsereg egységei. Bármennyire sajnáljuk is a vérontást, az Ön szava által is reánk háritott

kötelességünknek tartottuk, hogy megakadályozzuk a román csapatokat abban, hogy nagyobb arányú csatákat kezdjenek, a szövetséges és társult hatalmak formális parancsaival ellentétben. Nem akarjuk hosszasan fejtegetni azokat a gonosztetteket, melyeket a román királyi csapatok naponként elkövetnének; elég, ha annyit mondunk, hogy azok a pusztítások, amelyeket Hindenburg Franciaország megszállott északi részeiben elkövetett, zöld oázisok ahhoz a helyzethez képest, melyet a román csapatok barbársága a gazdasági életben létrehozott az általuk elfoglalt területen, Engedje, elnök úr, megkérdezni, hogy az Ön szava s a szövetséges és társult hatalmak szava elég-e ahhoz, hogy a román királyi csapatok visszavonuljanak ama határok mögé, amelyeket ön június 13-iki táviratában kijelölt? Mi azt hisszük, hogy Önnek volnának kényszereszközei, melyekkel megakadályozhatná a felesleges vérontást, annál inkább, mert parancsát azokhoz intézné, akiknek békevágya nem nyilatkozott meg oly fényesen, mint a magyar szocialista szövetséges tanácsköztársaságé, mely a győztes csaták egész sorozata után beleegyezett abba, hogy a cseh-szlovák köztársasággal szemben abbahagyja a hiábavaló vérontást. Kérjük Önt, elnök úr, hogy érvényesítse az akaratát s a szövetséges és társult hatalmak akaratát, mely egyezik a román királyi csapatok ellenséges magatartásával szemben, éppen úgy, mint ahogy a magyar szocialista tanácsköztársaság érvényesítette a maga akaratát, mikor beleegyezett, hogy abbahagyja a cseh-szlovák köztársaság elleni harcot, melyet reá kényszerítettek és amelyet győzelmesen folytatott. Kérjük, szíveskedjék megismételni június 13-iki parancsait, hogy a szövetséges és társult hatalmak akaratát tiszteletben tartsák

A magyar szocialista szövetséges tanácsköztársaság kormánya csakis ily módon igazolhatja bírái előtt azt az engedékenységet, hogy elfogadta biztosíték gyanánt az Ön fentebb említett nyilatkozatát. Remélem, hogy a szövetséges és társult hatalmak tiszteletben fogják tartatni akarataikat és tekintélyüket a román királyi csapatok által. Budapest, 1919 július 11.

Kun Béla külügyi népbiztos.

Két nap múlva Kun Béla a következő szikratáviratot kapta Parisból:

*SS Paris I. 17. 13/7. Nagyon sürgős.
Kun Béla, Budapest.*

Válaszolva szikratáviratára, melyet elnökünkhöz július 11-én intézett, a békekonferencia kijelenti, hogy Önnel nem tárgyalhat, míg Ön meg nem tartja a fegyverszünet feltételeit.

Aláírás nem volt a táviratban, Kun tehát egyelőre nem volt bizonyos abban, hogy hitteles-e a távirat, vagy sem? Másnap a következő kérdést intézte, szintén szikratávirat útján, a békekonferenciához:

*SS Budapest Hu 145 56 14/7 11 ó. 30 p. reggel.
Békekonferencia, Páris.*

Ma kaptam egy tegnapról kelt táviratot, melyben válasz van július 11-iki táviratomra. A táviratban nincsen aláírás. Van szerencsém megkérdezni, hogy a táviratot a békekonferencia küldte-e vagy sem?

Kun Béla.

Erre a táviratra már semmi válasz sem érkezett Parisból.

Ha meg akarjuk magyarázni, hogy Kun

Béla miért nem akart hinni Clemenceau utolsó válaszában hitelességében, tudnunk kell, hogy a békekonferencia ötös bizottsága e napokban csaknem kizárólag Magyarország ügyeivel foglalkozott s a bizottság ülésén történekről Kun Béla meglehetősen jól volt értesülve. Az ötös bizottságban; Amerika képviselője, Bliss tábornok, határozottan az entente beavatkozása ellen volt, amint hogy Amerika az egész béketárgyaláson a legengedékenyebb álláspontot tanúsította a bolsevizmussal szemben. Az amerikai újságírók közül, akiket Parisba küldtek a békekonferenciára, néhányan meglepően jól voltak informálva még a szűkkörű ötös bizottság vitáiról is. Így pl. O'Brien, a *Philadelphia Public Ledger* tudósítója július 12-én azt jelentette lapjának, hogy a békekonferencián a szerb, román és cseh megbízott a beavatkozás mellett nyilatkozott, Bliss tábornok ellenben kijelentette, hogy Amerika nem akar további háborút. Wales, a *Chicago Tribune* tudósítója ugyan ezen a napon jelentette, hogy Pichon nem térhet ki a francia sereg leszerelésének gyorsítása elől, az olaszok, ha a beavatkozásról van szó, „mossák a kezüket”, Balfour úgy nyilatkozott, hogy Lloyd-George nélkül nem ígérhet semmit, Foch tábornagy pedig arról beszélt, hogy harcrakész csapatai nin-

csenek. Wales, akinek csaknem minden távirata olyan volt, hogy a bolsevikiek a legszébb reményeket meríthették belőle, július 12-iki táviratában azzal az eshetőséggel is foglalkozott, hogy a hatalmak kénytelenek lesznek Kun Béla megbízottait meghívni Parisba.

Kun Béla az amerikai újságírók jelentéseit megkapta, mert a csepeli radio-állomás a Parisból Newyorkba küldött tudósításokat mind felfogta. Kun Béla ezekből a jelentésekből merítette a jövőbe vetett bizalmát és terveiben az entente gyengeségére épített. Július 13-án, mikor Clemenceau szikratávmegkapta, már elhatározta a románok ellen indítandó offenzívát.

XI.

Politikai offenzíva. – Az általános támadás terve és az I. hadtest részleges haditerve. – Jelentések a vörös hadsereg fokozódó szétzülléséről. – Zsír-, fa- és húshiány.

Politikai szempontból határozottan szükséges volt ez az offenzíva. Az élelmezési nehézségek egyre tornyosultak s az offenzíva nemcsak katonai és politikai sikert, hanem egyszersmind dús élelmező területet is ígért. Ha pedig nem sikerül az offenzíva, akkor is megmarad Kun Béla számára az a vigasz, hogy rendszere nem belső tarthatatlansága, hanem a nyers fegyveres erő beavatkozása folytán omlott össze.

A románok elleni offenzívát tehát meg kellett kezdeni, bár az offenzívának nem politikai, hanem katonai előfeltételei nem voltak meg. A hadsereg főparancsnokságában Böhmöt Landler Jenő váltotta fel. Landler épp oly kevésbé volt hadvezér, mint Böhm. A vezérkari főnökségben Stromfeldnek, aki idegessége miatt panaszkodott, Julier volt alezredes lett az utóda, aki addig mint vezérkari főnök Landler mellé a III. hadtest-

hez volt beosztva. Stromfeld tehetséges katonája volt csehek elleni offenzívával sikert aratott. Julier azonban még nem mutatta ki hadvezéri képességeit. A hadsereg fegyelme nagyon gyenge volt, a főparancsnokság és a vezérkar egymáshoz való viszonya nagyon feszült, a felszerelés és fegyverzet igen hiányos, az élelmezés rossz. De politikai okokból meg kellett kísérelni az offenzívát. A vezérkar ki is dolgozta a támadás tervét, amelyet a hadseregparancsnokság július 16-án este ki is adott 713/17. hdm. szám alatt a következő formában:

1. A Tisza-átkelésre az előkészületek július hó 19-én befejezendők. Július hó 19-20. éjjel az átkelés a következőképpen hajtható végre:

a) az I. hadtest zömével Szolnok környékén egy hadosztállyal Szentcsaba-Csongrád között;

b) a III. hadtest Tokaj környékén.

2. A 80. dandár az átkelést 20–21. éjjel hajtsa végre.

3. Az átkelés után a csapatok akként csoportosítandók, hogy további ellenséges ellenállás letörésére az előrenyomulás a következőképpen felvehető legyen:

a) a szentesi csoport Békéscsaba irányában;

b) a szolnoki csoport Nagyvárad-Nagyléta irányában;

c) a 80. dandár Debrecen irányában;

d) a III. hadtest Nagykároly irányában.

4. A 6. hadosztály az I. hadtest északi szárnyán osztandó be. A III. hadtest egyelőre Nyíregyháza környékét érje el, úgy

hogy vagy Debrecen, vagy Nagykároly felé az előrenyomulást folytathassa,

5. Mint hadseregtartalék, a 3. hadosztálynak egy dandárcsoportja és a 4. hadosztálynak egy erős különítménye, továbbá egy lovasezred a szolnoki csoportot követni fogja.

Az offenzíva általános tervéhez az I. hadtest parancsnoka 147/15. hdm. sz. a. a következő parancsot adta ki:

A hadosztályok főelőnyomulási vonalai következők:

6. hadosztály: Törökszentmiklós, Karcag, Kaba, Derecske, Nagyléta.

5. hadosztály: Törökszentmiklós, Kisújszállás, Pusztá-Ecseg, Nagybjajom, Berettyóújfalu, Nagyvárad.

7. hadosztály: Mezőtúr, Gyoma, Szeghalom, Kornádi, Újpalota, Nagyvárad.

2. hadosztály: Szentés, Orosháza, Békéscsaba, Gyula.

Ennek a szép tervnek a megvalósítására azonban csak igen laza fegyelmű hadsereggel rendelkezett a tanácskormány. A helyzet jellemzéséül néhány okiratot közlünk itt. Július 3-án a 7. hadosztály a következő táviratot küldte a 6. tábori rendészeti vörösőrszázadnak Ceglédbercelre:

Az Abonyban levő 8. sz. munkásezred légenysége nagyrésze ma helyét otthagyni készül, valószínűleg Budapest irányában. Miután szabadságolási igazolványuk nem lehet, ezek a legszigorúbb szolgálattal feltartóztatandók s ide az eredményről jelentős teendő, általában pedig sűrű portyázás elrendelendő.

A hadseregpáncsnokság július 5-ikén a

IV. hadtestparancsnokságnak Budapestre a következő táviratot küldte:

Sürgős intézkedés teendő, hogy a 4. hadosztály elszéledt csapatainak Budapesten levő emberei, vagyis a 2., 6. és 22. ezredei összegyűjtessenek és zárt szállítmányokban a 4. hadosztály rendelkezésére Kiskunhalasra szállítandók. Az összegyűjtött szállítmányok létszáma és útbaindításuk ideje jelentendő.
Hadseregparancsnokság, 704/52. hdm.

Sokat mond s a vörös hadsereg morálját jól jellemzi a következő távirat is:

Hadügyi népbiztosságnak, Budapest
Pásztó, 75. sz. júl. 13. 12 ó. 4 p.

A kastélyt kirabolták a 80. dandár emberei.
Schreyer Domokos főintéző.

Július 12-én a vörösőrség főparancsnokságának a következő táviratot küldte a hadseregfőparancsnokság:

A IV. hadtest a 3. dandár hangulatáról a következőket jelenti: A pesti vörös örökből alakult 3. dandár követeli, hogy ők otthon Budapesten maradt vörös örök által felváltassanak, mert különben nem fognak tovább harcolni. Jelentendő, hogy a fölváltás mikor, mily mérvben volna eszközölhető?

Hadseregparancsnokság, 711/55. hdm.

Ugyancsak a hadseregfőparancsnokság július 13-án táviratban közli a III. hadtest parancsnokságával:

A különböző agitáció következtében megromlott hangulat jelei kétségtelenül észlelhetők bizonyos ezredeknél... A 7. ezredhez a hangulat emelése céljából kedden odaérkezik Bokányi elvtárs, ki állandóan ott fog tartózkodni a csapatoknál és igyekezni fog a megromlott hangulatot és harci készséget

helyreállítani... A 8. ezred legénysége besoroztatott más munkásezredekbe...

A hadseregparancsnokság július 14-én táviratozza:

1. hadtest, Cegléd.

Felhívom a hadtestparancsnokság különös figyelmét az 5. hadosztályhoz tartozó és Abonyba irányított 11. munkás gyalogezredre, amely meglehetősen züllött állapotban van és fegyelmezetlenségének adta tanújelét. Az ezredben a rend és fegyelem minden eszközzel helyreállítandó.

Hadseregparancsnokság, 714/2 hdm.

A hadseregparancsnokság részére összeállított „helyzetjelentés” említi július 16-ikán délután 6 órakor:

A csapatok hangulata a teljes zsirhiány és a jelenlegi gyengébb élelmezés miatt szenved.

Ugyanezen a napon a főparancsnok a 7. munkásezredről a következő jelentést kapta a IV. hadtest parancsnokságától (815. hdm. sz..):

A 7. munkásezred I. zászlóalja ma délelőtt két katonavonaton Budapest-Ferencváros, illetve Budapest-Kelenföld pályaudvarra beérkezett. Legénység részben már útközben kiszállt és elszéledt, részben itteni pályaudvarokon a vörös őrség által lefegyvertetett. Állítólag 24 óra szabadságot kaptak Landler elvtárstól. Elszedett fegyverzet, szerelvény és egyéb visszahagyott anyagok, valamint lovak a vasúti kocsikban a vörösőrhadosztály által őrizet alatt tartatnak. Lovak holnapig való élelmezésére vörös őrség innen utasított. Kérem további intéz-

kedését vonatok továbbítására nézve. Zászlóaljparancsnok vagy más felelős közeg előtalálható és kihallgatható nem volt.

A 4. hadosztályparancsnokság július 17-én jelenti, hogy Kiskunhalason fa hiányában a kenyérsütés lehetetlen; „a szárított főzeléket a csapatok fogyasztani nem hajlandók”. Az I. hadtest hadbiztossága is azt jelenti a hadsereghadbiztosságnak Gödöllőre, hogy fa hiányában „éppen a tervezett hadműveleti akciók idején fognak a kenyérsütődék megállni”.

A 3. hadosztályparancsnokság 826/h. ez. távirata július 13-ról:

Hadsereghadbiztosság, Gödöllő.

Hadosztály egyes alakulásainál vágómarhakészlet elfogyott. Hadosztályellátó hivatal készlete csekély, bevásárlás a teljesen kiélt és hónapok óta igénybevett körletben lehetetlen...

A 2. vörös hadosztály kiképző-csoportja július 13-án Örkényből jelenti a katonai kerületi parancsnokságnak, hogy miután mindennemű élelem beszerzése lehetetlen, 1950 főnyi legénységét „zendülés elkerülése végett 8 napra ideiglenesen szabadságolja”. (438. sz.)

Az offenzíva előtt jelenti a hadügyi népbiztosságnak az abonyi direktórium (1857–1919. sz.):

Jelentjük, hogy a 6. hadosztály gazdasági

hivatala Abonyban naponta 6-7 vágómarhát igényel, melyet lehetetlen rendelkezésre bocsájtani, mert semmi felesleggel nem rendelkezünk, mivel a május 1. óta állandóan itt tartózkodó és átvonuló katonaság még a gazdaságokban feltétlenül szükséges^ igrás állatok egy részét is elrekviráltá; már hetek óta a polgári lakosság 10 dekás heti adagját sem tudjuk kielégíteni....

Az 5. hadosztály jelenti az I. hadtest hadbiztosságának Ceglédre (720/564. sz.):

A csapatoknak zsírral való ellátása a kiadott rendeletek értelmében nem lehetséges; tekintettel az emiatt keletkezett élelmezési nehézségekre, mely elégtelenséget okoz, zsiradék sürgős kiutalását kérem.

A 6. hadosztály hadbiztossága jelenti június 20-án (720/6. sz. a.):

Sem a csapatoknál, sem a 6. hadosztály vágómarhatelepén hús nincs. A hadosztály-sütőde Abonyban üzemben; kenyér egynapi, liszt négy napi. Vágómarha direktóriumok útján be nem szerezhető. Az I. hadtest küldött bevásárlói nem tudtak vágómarhát beszerezni.

A IV. hadtest jelentése a főparancsnokság részére július 5-éről így szólt:

Hadseregfőparancsnokságnak, Állomáshely.

1429/86. sz. táviratára jelentem, hogy a 14. ezrednek a 14. hadosztály parancsa szerint Csornádra kellett volna indulnia, A legénység az ezredparancsnoknak kijelentette, hogy egyáltalán nem hajlandó sem a frontra, sem Csornádra indulni. Az ezredparancsnok ezt ide jelentette, mire a hadtestparancsnokság elrendelte az ezred lefegyverezését s a legénységnek a gyárakba való visszaküldését.

Július 1-én a legénység tényleg elbocsátotta.

Hauhrich s. k. hadtestparancsnok.
578/hdm. sz.

„Szántó Béla hadügyi népbiztos elvtársnak” jelenti július 6-án a II. hadtestparancsnokság:

Pápán állomásozik a III/49. zászlóalj, mely már három hónapos kiképzésben részesült E zászlóalj legnagyobb részét diákokból áll és a direktórium jelentése szerint megbízhatatlan ...

A hadseregparancsnokság július 8-án a következő parancsot adja ki 707/4. hdm. sz. a.:

A 8. hadosztálynál megkezdődött bomlás továbbterjedése minden eréllyel megakadályozandó ...

A vörös őrség országos főparancsnoksága közli július 9-én a kerületi parancsnokságokkal, hogy a 10. vörösezred gömörmegyei illetőségű katonái tömegesen szöknek.

„Csapatparancsnokság legszigorúbb ellenőrzéssel gátolja meg további szökéseket” ...

Teljesen megokolt volt az I. hadtestben a következő parancs:

Az általános húshiányra való tekintettel az I. hadtestnek alárendelt összes csapatainál és intézeteinél f. hó 18-án hústalan nap tartandó. Erre vonatkozó intézkedések azonnal kiadandók.

Vágó hadtestparancsnok.

Ez a néhány adat, melyet a vörös csapatok morális állapotából és ellátásának hiányosságáról közlünk, kétségtelenül bizonyítja,

hogy a vörös hadsereg utolsó offenzívája kétségbeesett vállalkozás volt, amelytől katonai dolgokhoz csak némileg is értő ember sikert nem várhatott. A bécsi lapok „éhség offenzívának” nevezték el ezt a hadműveletet s a név valóban találó volt: a vörös hadseregnek nem volt már többé hol keresni ételmet, – meg kellett próbálnia a Tiszántúl levő terület visszafoglalását. És ha ez a vállalkozás nem jár sikerrel: legalább harc árán semmisül meg a vörös hadsereg és nem a szovjetrendszer, nem pedig belső zendülés árán. A vezetők szempontjából tiszta volt helyzet; de ha a tömeg is így látta volna helyzetet, aligha ment volna át a Tisza hogy a számra, felszerelésre, ellátásra és főként fegyelemre nézve sokkal kiválóbb román hadsereggel felvegye a reménytelen küzdelmet.

XII.

Megindul az általános offenzíva. – Az első két nap sikerei. – Kun újabb távirata Clémenceauhoz. – Julier vezérkari főnök bizakodása. – Hadseregparancs a gyáva csapatokról. – A szentesi kaland. – A 80. dandár nagy veresége. – „Nagyfokú fegyelmezetlenség.” – A fegyverneki vereség. – A vörös csapatok visszajönnek a Tiszán. – Landler hadseregparancsa a „diadalmas harcokról.” – A hadsereg szétszűlése. – A románok átkelnek a Tiszán. – Vágó ellenoffenzívát akar.

Az általános támadás július 20-án hajnalban megindult, nem nagy lendülettel, kissé tapogatózva, de az első napon sikerrel. Ködös volt az éjszaka az egész Tisza-vidéken s; emiatt a Szolnoknál hajnali 3 óra tájban megindított tüzérségi előkészítésnek nem volt sok értelme. A román ágyúk nem igen felelgettek a túlsó oldalról s a 7. hadosztály, három csoportra oszolva, átkelt a Tiszán. A keleti parton a románok igen gyenge ellenállást tanúsítottak: látszott rajtuk, hogy beengedik a vöröseket. Az északi csoportban, a 101. gyalogezred a tenyői Jenő-tanya felé húzódott; a középben az 1. és 4. gyalogezred a szandai szőlők keleti szegélyét érte el,

délen pedig- a tengerész-ezred Rákóczi község nyugati széléig nyomult előre. Az 1/29. üteg és a 6. hadosztályból a 33. tüzérezred kísérte az előre törekvő gyalogságot. Az 5. hadosztály még a nyugati parton maradt s reggel 5 óra 45 perckor a szolnoki pályaudvartól északra táborozott. A 6. hadosztály előkészületeket tett Szolnoknál az átkelésre.

A déli szakaszon Csongráddal szemben a 15. ezred egyes részei már napokkal előbb átkeltek a Tiszán, de a keleti parton egy töltés mellett lekötötték őket a románok. Július 20-án, az általános támadás napján, este 6-7 óra között a 38. gyalogezred három zászlóalja átkelt a Tiszán, hogy a 15. ezred holt pontra jutott támadását Szentes ellen tovább vigye. Egy kis tüzérségi előkészítés után a 38. és 15. ezred 10 órakor kezdett támadni. Ugyanekkor a 68. ezred III. zászlóalja Szegvár ellen indult, ahol a község déli kijáratánál felvette a harcot a románokkal.

Az északi szakaszon a III. hadtest csapatai este 11 óra 30 perckor átkeltek Tokajnál a Tiszán s elérték a Rakamaztól keletre levő tanyákat és Nagyfalut.

Az első nap eredménye tehát elég jó volt. A második napon reggel a 33. ezred egyes részei, erős tüzérségi támogatás mellett, benyomultak Törökszentmiklóásra, ahová a 101. dandár követte őket. A 7. huszárezred és a

6. hadosztályparancsnokság beérkezett Szajolra; reggel 6 órára Tisza-Püspöki a vörösek kezébe került. Reggel 8 órakor már azt jelentette a 6. hadosztály, hogy „támadása az erős ellenséges tüzérségi és gyalogsági ellenhatás miatt lassan halad előre”. A hadosztály déli 1 órai jelentése is így szólt. (721/11. sz.)

Támadás Törökszentmiklósról ellenséges gyalogság szívós ellenállása és erős ellenséges tüzérségi tűzhatás következtében nem nyer tért. Gyalogság és tüzérségi megfigyelők jelentése szerint ellenséges ellentámadás készül Törökszentmiklós délnyugati részéből a vasútvonaltól délre eső területen.

Az északi szakaszcsoport reggel 9 órakor ezt jelentette (202/1. sz. a.) a 80. dandár:

Átkelés eddig erős ellenséges tűzhatás folytán, mellyel a dandár csak egy üteget állíthatott szembe, még nem sikerült; csak az I/26. zászlóalj rohamfélszázada és a III/26. zászlóaljnak egy kisebb különítménye bírta magát eddig a Tisza balpartján befészkelni.

A támadás második napján, hétfőn, délben Kun – ha rövid időre is – úgy érezte, hogy az offenzíva sikeres lesz. Déli 1 óra 30 perckor tehát a következő, merészen vállveregető szikratáviratot küldte Clémenceaunak:

*S S de Budapest Hu 237 55 2117 1/30 m
Clemenceau úrnak, a békekonferencia
elnökének Paris.*

Tekintettel a románok magatartására, mely támadóvá vált, az entente akaratának semmibe vételével, – kénytelenek voltunk

vele, hogy átkeljünk a Tiszán és megkíséreljük, hogy a románokkal tiszteletben tartasuk az entente akaratát

Kun Béla
külügyi népbiztos

A nap legjobb eredményéről délután 2 óra 35 perckor érkezett a Hungáriába a következő távirat:

Szovjetház, Budapest.

S 2. ho. par. 7/21 11 del.

Ma délelőtt 11 órakor derék vörös katonáink kitűzték a szentesi tornyokra a vörös zászlót. Csapataink folytatják az előrenyomulást.

Feldrann,
a 2. hadosztály pol. megbízottja

A második nap mérlege türhető volt, és korántsem olyan, mint aminőt egy általános offenzíva második napján várni lehet. Láttuk, hogy az offenzíva előzményei nem kecsgettettek sikerrel; a kommunista pánt vezető emberei azonban mind nagy sikert vártak. László Jenő, a bíróságok diktátora, már mindenkit Debrecenbe invitált. A sajtó-direktórium lázasan intézkedett, hogy Szentesen azonnal megindulhasson egy jó kommunisita újság. Július 21-én reggel csapat szemle volt Budán a Vérmezőn; itt Garbai kormányzótanácsi elnök beszédében már bejelentette az átkelés nagy sikerét. „Számos várost elfoglaltunk, rengeteg foglyot ejtettünk és óriási a zsákmány” mondotta. Julier

vezérkari főnök, aki szintén jelen volt a csapatszemen, szerény tartózkodással hallgatott az átkelés részleteiről és csak annyit mondott, hogy a vörös katonák nem fognak megállni Nagyváradig.

Ennek a nagy reménykedésnek nem igen volt alapja, mert Juliernek már tudnia kellett, hogy az északi szárnyon támadó III. hadtest, melynek parancsnokává az utolsó napokban Bokányi Dezső elvtársat nevezték ki, rendkívül gyenge. A hadseregfőparancsnokság 721/2. hdm. sz. a. július 22-én a következő parancsot adta ki:

A tokaji Tiszán való átkelésnél a III. hadtest vitézül harcoló csapatai között egyes hadalakulások nemcsak hogy nem feleltek meg azon követelményeknek, melyeket a hadsereg érdekei tőlük megkívánnak, hanem fegyelmezetlen és gyáva magatartásuk miatt helyenkint még a bátran, kötelességtudással harcoló bajtársaik által elért eredményeket is veszélyeztették. Ezen csapattek nem érdemlik meg, hogy a vörösi hadsereg alakulatai között szerepeljenek; ezért elrendelem, hogy a 23. budapesti vörösőrezred és az 1/39. zászlóalj a vörös hadsereg hadrendjéből töröltessék. A nevezett csapattek legénysége azonnal összefogandó, lefegyverezendő és mint zárt szállítmány a miskolci 10-es póttesthez irányítandó, hol ügyükben a III. hadtest forradalmi törvényszéke ítélezzen. *Elrettentő példák adását a forradalmi törvényszéktől elvárom.* Ezen intézkedésem az összes csapattek előtt kihirdetendő. Az anyagi leszerelésnél összegyűjtött fegyver, felszerelési cikk és vonatanyag a III. had-

test által őrizetbe veendő és mennyisége és holléte ide jelentendő. A 23. ezred és az 1/1 I zászlóalj felosztása után főlösslegessé váló 1 3. gyalogdandártörzs feloszlik és[^] teljes egészében a III. hadtest rendelkezésére áll. A 24. vörösőrezred az 1. hadosztály hadrendi kötelekébe lép. Horváth vezérkari szakközeg az 1. hadosztályparancsnoksághoz osztandó be, Kötelességévé teszem a miskolci 10. póttest parancsnokságnak, hogy a 23. budapesti vörösőrezred és az 1/39. zászlóalj fegyelmetlennek mutató legénységét a legkéményebb fegyelmezés alá vegye és belőlük a legrövidebb időn belül használható menet-alakulásokat létesítsen.

Az offenzíva negyedik napján reggel a 11/27. zászlóalj 4 óra 10 percig tartó küzdelem után Poroszló és Tiszafüred között átkelt a Tiszán; az 1/26. hadosztály Dorogmánál szintén átment, a III/27. zászlóaljat azonban visszaverték a románok. Délben a 46. ezred j elfoglalta Kenderest, a 7. huszárezred pedig Karcag felé nyomult előre; a 33. ezred felderítő különítménye bevonult Túrkevére. Este felé a vörösek elfoglalták Kisújszállást, Innen a következő jelentést küldték a főparancsnokságnak:

6. hadosztály politikai megbízott, Büchler, Kisújszállásról egy román őrnagy neve alatt a Nagyváradon levő Papp-féle hadosztályparancsnokságot felhívta, hogy állítólagos veszélyben levő román útegek megmentésére mozdonyt és üres szerelvényt küldjenek Karcagra. Válaszul kapta, hogy vasúti kocsik nem nélkülözhetők, mivel azok mind Debrecen felé való csapatösszevonásokra szüksé-

gesek. Egyben utasítást kapott, hogy a frontot okvetlenül tartsa. Kepülő felderítést Debrecen felé elrendeltük.

A negyedik napon, 23-án, a vörösek átmenetileg elvesztették Szentest. Ezt az eseményt az I. hadtest 237/4. hdm. sz. jelentése így adja elő:

Szentesi csoport: A 68. gyalogezred délelőtt 11 órakor *egy* körülbelül dandárnyi ellenséges erős támadás és *a lakosság ellenséges fellépése következtében ötven százalék veszteség után* Mindszent és Szegvárról a megmaradt részekkel a Tisza nyugati partjára visszavonult. A szentesi hídfőben az eseményekről a kép nem tiszta; a benyomás az, hogy a román támadás a lakosság egyidejű agresszív fellépésével a saját csapat ellen pánikot idézett elő, melynek folyamán csapataink Szentest kiűrtették. Tóth had-, osztályparancsnok személyesen vezet ellentámadást. Eredmény ismeretlen.

Az eredmény az volt, hogy a vörösek egy időre ismét birtokba vehették Szentest. Landler főparancsnok érkezettnek látta az időt arra, hogy hadjáratának sikerét megünnepelje; Garbai Sándornak, a kormányzótanács elnökének táviratot küldött arról, hogy „dicső vörös hadseregünk a Tiszán való átkelést példátlan hősiességgel oldotta meg”, és Garbai közzétette a táviratot a Népszavában Vörös Újságban. Kun Bélának a következő táviratot küldte Landler főparancsnok a főhadiszállásról, nem sokat törődve a valósággal:

S hfp kv 430 7123

Kun Béla külügyi népbiztos elvtárs

Salgótarján-

Hadműveletek mindenütt nagyszerűen sikerültek. Négy helyen Tiszán átkeltünk, erős ellentámadásokat megsemmisítettünk és tervszerűen nyomulunk előre. Nagyszerű zsákmány: 15 ágyú, sok gépfegyver, románoknak óriási vesztesége. Szajol, Fegyvernek Kúnszentmiklós, Rakamaz a miénk. Kisújszállás és Hódmezővásárhely előtt állunk. Lakosság hangulata mindenütt nagyszerű.

Landler, hfp 187/1. sz.

Hogy a lakosság hangulata milyen „nagyszerű” volt, az imént láttuk a szentesi esetenél. Kunszentmiklóst tévedésből említi Landler Törökszentmiklós helyett.)

A negyedik napon a vörösek előrenyomulása még nem kulminált. Július 24-én az 5. lovasszázad Túrkevéről még Dévaványa felé nyomult előre; a 10. gyalogezred elérte a Berettyó nyugati partját. A szolnoki csoport elfoglalta Mezőtúrt és Karcagot. E napon, az offenzíva ötödik napján délben fordult a kocka: az 5. és 6. hadosztályt nagyobb ellenséges erők megtámadták és szaszorították; a csongrádi csoport Szentest kiűritette. Legfatálisabb volt a hadseregparancsnokság 724/10. sz. jelentése:

A 80. dandár csapatai ma reggel erősebb ellenséges támadás által Tiszafürednél szét-szórattak; részei a Tisza jobb partjára átjöttek.

A középső csoport vereségéről szóló helyzetjelentésből, melyet a 6. hadosztály küldött Gödöllőre, közöljük a következő részletet:

A 46. dandár Kisújszállás keleti szélére, a 101. dandár Kenderes-Horti major vonalára szorítottatott vissza. Az utóbbi dandár önhatalmúlag hagyta el állásait és így a vezetést illuzióriussá teszi... Újabban beérkezett jelentések szerint a 101. dandár önkényes visszamenetele folytán az ellenség Kenderest is birtokába vette és saját csapataink Kisújszállás és Fegyvernek vonalában szándékoznak újabb állásba menni.

Este háromnegyed kilenckor Landler főparancsnok különvonatáról a következő parancsot adta ki (724/3. hdm. sz.):

A hadsereg jelenlegi harcainak nehezen kivívott eredményét egy ezred nagyfokú fegyelmetlensége, valamint az elfoglalt területeken véghezvitt mértéktelen alkoholfogyasztás igen veszélyeztette, sőt egyes helyeken le is rontotta. Elrendelem sürgős kiderítését annak, vajjon a 2. hadosztály és a 80. dandár e hó 23-iki, illetve 24-iki harciban a parancsnokok az őket megillető helyeiken állottak-e és hogy mily közegeket terheli a felelősség azon mulasztásért, mely a csapatoknak alkoholtilalmi megszegését lehetővé tette. Ezeknek példás megbüntetését a forradalmi törvényszékekre bízom. A magasabb parancsnokságoknak kötelességévé teszem, hogy a fegyelem a csapatokban, ahol szükséges, a legszigorúbb fenyítő eszközök árán is helyreállíttassék, illetve megszilárdíttassék. Ennek el nem érése kétségtelen bizonyítéka volna annak, hogy az

egyed-
 egyes csapatok jelenlegi, kötelékeikben,
 mostani nehéz napokban irántuk támasztott
 követelményeknek nem képesek megfelelni,
 miért is ezeknek felosztatását és menetala-
 kulatokba való beosztását volnék kénytelen
 elrendelni.

A július 25-iki harcok sikertelenségéről
 főhadiszállás a következő összefoglaló jelen-
 tést készítette éjfél tájon (725/9. hdm. sz.):

I. hadtest. A románok erős ellentámadásai-
 kat egész napon ált úgy a csongrádi, mint
 szolnoki csoport ellen folytatták. Csongrád-
 nál nehéz harcok után kényszerítve voltunk
 csapatainkat a nyugati partra visszaverni
 A szolnoki csoportot északról, Fegyvernek
 irányából és délről, Öcsöd felől túlerős ro-
 mán egységek megtámadták, amiért Túr-
 kévétől és Mezőtúrtól nyugatra levő had-
 osztályainkat Tiszaszajol–Nagyszanda vo-
 nalába voltunk kénytelenek visszavenni.

III. hadtest. Csapatait, tekintettel a szol-
 nokai helyzetre, Tokajnál a Tisza jobb part-
 jára vonja vissza ez, éjszaka folyamán.

80. *dandár.* Megmaradt részeivel Poroszló-
 nál.

- E jelentésből már kiöl vasható a vörös had-
 sereg összeomlása. Másnap, 26-án, délelőtt a
 következő jelentést készítették „Az ellenséges
 helyzet megítélése” címmel a hadsereg fő-
 parancsnoka számára (726/1. hdm. sz.):

I. hadtest. A románok ellentámadásait
 szolnoki csoport ellen délről és északi irány
 ból tegnap is folytatták és ehhez Csongrád
 ról elvont és Romániából újonnan beérkezet
 erőket is felhasználtak. Fegyvernek és Kis-
 újszállás között másfél hadosztály támadott
 és túlereje folytán az arcvonalat áttörte.

A nagy összeomlás már 26-án délben megtörtént: erről a 26-án esti 6 órai jelentés, melyet az I. hadtest parancsnoksága 267/7. hdm. sz. a. küldött a főhadiszállásnak, a következőket közli:

A déli órákban a balszárny meg nem állapítható erejű ellenség támadása elől *állásait elhagyta és Szolnok felé visszaözönlött.* Ugyanekkor az *arcvonal többi része is meg-ingott és minden elfogadható ok nélkül a visszavonulást Szolnok irányában megkezdte.*

A hadtestparancsnokság *a csapatoknál megnyilatkozó erkölcsi erő ily nagyfokú megcsappanásával szemben a nagyszanda-tiszaszajoli hídfő helyett kénytelen a szolnoki közúti híd körül egy körülbelül 2 km. átmérőjű vonal biztosításával megelégedni, amely vonalban a csapatokat megállásra lehetett készíteni.*

Délután 3 órakor az ellenséges tüzérség Szajol irányából a hídra a tüzelést mérsékelt intenzitással megnyitotta. Eddigi tudomás szerint az összes tüzérség, kivéve egy üteget (3/29) a Tisza nyugati partján. Tüzérségi csoportosítás: 6. tüzérdandár: Fokoru pusztá-Anna major-Feketeváros (Tiszapüspökiktől nyugatra). A 3. és 7. tüzérdandár: Tószeg-Tiszavárkony körletében (Szolnoktól délre) 5. tüzérdandár: Sashalom környékén (Szolnok és Abony közt félúton) tartalék. Az ellenség gyengébb erőkkel Szajol irányából előnyomulóban; saját tüzérségünk lövi.

A 7. hadosztály csapatai gyülekeztetés után Abony környékére, a 6. hadosztály Új-szász-Békás környékére elindult.

A hadtestparancsnokság álláspontját délután 7 órakor Ceglédre helyezi át.

Méltóképpen egészíti ki ezt a siralmas jelentést a következő távirat:

Vörös őrség főparancsnokság Budapest. I

Kérem a személyvonattal Budapestre szökött elemeket feltartani Budapest előtt, mert megérkezésük rémhíreket fog Pesten szülni.

Bergmann,

6. h. o. politikai megbízott h.

Július 26-án délután és a következő napon a vörös csapatok visszajöttek a Tiszán. Az átkelés nagyobb veszteség; nélkül, elég simán és elég gyorsan folyt le, – mintha a románok habozó magatartást tanúsítottak volna. 26-ika és 27-ike között éjfélkor a következő összefoglaló helyzetjelentés (726/6. sz.) készült a főhadiszálláson a magasabb parancsnokságok tájékoztatására:

Az I. haditest szolnoki csoportjának csapatai a délután folyamán a tervezett hídfőálláson túl a szolnoki hídfőbe vonultak vissza; emberben mint anyagban veszteséget nem szenvedtünk. A románok csoportunkat gyöngye erővel követték.

Csongrádnál a helyzet változatlan.

A III. hadtest csapatai ellenséges behatás nélkül jöttek át ma délután a tokaji hídon. A hadihíd lebontatott,

A 80. dandár helyzete változatlan. Az 5. munkásezred Füzesabonyra útban.

Huszonnégy óra múlva, a következő éjfélkor már így szólt a főhadiszállás összefoglaló helyzetjelentése (727/7. hdm. sz.):

Szolnoknál megszállott hídfőnket ellenséges erők az éj folyamán megtámadták. Csa-

pataink az erős nyomás következtében a Tisza jobb pántjára jöttek vissza.

A robbantáshoz felszerelt szolnoki Tisza-híd ellenséges tüzérségi tűz következtében írta az esti órákban a levegőbe röpült.

Törökszentmiklós irányából Szolnak felé nagyobb erők fejlődtek ki. A Tisza-vonalon néhány ponton jelentéktelen román átkelési kísérletek.

Az I. hadtest, valamint a III. hadtest csapatai új körletükbe a Tiszán innen beérkeztek; a tartalékok egyrészt még menetben.

A megvert vöröscsapatok morális állapotáról a 6. hadosztályparancsnokság a következő táviratot küldte (727/201.) a vörös őrség főparancsnokságának Budapestre:

Szolnokról a mai nap folyamán nagyon sok vörös, katona mindenféle irányban vonaton engedély nélkül ellógott. Különösen nagy azok száma, akik Budapest felé igyekeznek. Kérünk szigorú intézkedést, hogy a vonatok jóval Budapest előtt erélyesen ellenőriztessenek s mindazok, akik nyílt parancs, menetlevél, szabadságlevél vagy kórházi igazolvány nélkül utaznak, okvetlen feltartóztatásnak. A hadosztály kötelékébe tartoznak: a 31, 33, 46 és 101. gyalogezredek, a 69 és 101. tüzér ezredek. Ezen csapattestekhez tartozókat kérjük osztagokba összegyűjtve a hadosztályparancsnoksághoz (Vasútállomás Tápiógyörgye) kísérettel útbaindítani.

E távirat után legalább is furcsán hangzik a következő „Hadseregparancs”, melyet Landler főparancsnok ugyanezen a napon adott ki:

Vörös katonák!

A vörös hadsereg *diadalmas harcainak* a

mai nappal egy újabb dicsőséges időszaka záródik le! E harcok újból fényes bizonyosságát szolgáltatták a vörös hadsereg harc-készségének, *vasfegyelmének* és forradalmi lendületének. A hadsereg nehéz viszonyok között, tisztán saját készleteire utalva, egy merész és nehéz katonai művelettel, a megáradt Tiszán való átkeléssel kezdte meg diadalmas előnyomulását, mely *erős csapást mért az ellenségre*, mely futva menekült jól megerősített állásaiból, számos foglyot és nagymenyiségű hadianyagot hagyva nekünk zsákmányul!

Ma a minden oldalról összehordott óriási túlerőnek sikerült a további előnyomulást megállítani és a hadseregpáncsnokiság felesleges véráldozatok és veszteségek elkerülése végett a csapatokat az általános helyzetre való tekintettel vonta vissza,

Örömmel és büszkeséggel állapítom meg, hogy mindezen mozdulatokat a csapatok *felsőbb parancsra* hajtották végre és utolsó pillanatig híven és öntudatosan teljesítették kötelességüket. Különösen ki kell emelnem az I. és a mindig veretlen III. hadtest csapatait, *) nevezetesen pedig a 2. dandárt, a 7. és 6. hadosztályt, mely utóbbi óriási túlerővel szemben tőle megszokott vitézséggel és kitartással dicsőséget dicsőségre halmozott!

Vörös katonák! Úgy, mint eddig, teljesítétek továbbra is emelt fővel kötelességeket! A forradalomnak *még* szüksége lesz rátok!
Landler.

Július 28-án reggel 7 órakor a következő helyzetjelentést küldték szét a páncsnok-ságoknak:

*) A harcokban kizárólag csat e két hadtest vett részt.

Szolnoki csoport: Tegnap délután 6 óra 45 perckor a hídrobbantásra berendezett robbantó anyag gránáttalalat következtében a hidat légbe röpítette. A híd innenső két-harmada a folyóba zuhant. A balparton levő csapatok átszállítása sikerült. Az éj folyamán csend, a hajnali órákban a híd környéke és a város déli szegélye erős tűz alatt állott.

Kisköre és Tiszaroff közti szakaszban éjjel élénk gyalogsági tűz.

A csapatok züllésének egyre erősebb jelenségei mutatkoztak; az amúgy is gyenge lábón álló csapatok lehangoltságát fokozta az élelmezés hiányossága. Az I. hadtest hadbiztosága július 28-án hajnalban a következő jelentést küldte (1607. sz. a.) Gödöllőre a hadsereg hadbiztosságának:

A csapatok semmi szín alatt, még fenyegetésre sem fogadják el a káposztát. Amennyiben más főzelék nem állana rendelkezésre, úgy főzelékutánpótlás beszüntetését kérem.

A vörös katonáknak a frontról való menekülése 28-án délelőtt már aggasztó méreteket öltött. A tábori rendészeti I. osztályparancsnokság 12/1919. sz. a. délelőtt 11 óra 30 perckor a következő táviratot adja fel Kecskeméten:

*Hadosztályparancsnokság vezérkari főnöke,
Kossuth-szálloda Abony.*

Az I. számú tábori rendészeti ezred I. osztályának 2. századparancsnoksága jelenti táviratban, hogy állomáshelyét, Tiszavezsenyt, illetve a kordonvonalat tartani nem bírja, A vörös katonák tömegesen, nagy csa-

patokban vonulnak vissza. A nevezett század összes állománya kordonvonalán Újbőgtől Várkonyig százharminckilenc főnyi tábori rendészeti vörösőr. Intézkedést kérek azonnal, hogy az említett vonalra csapatok menjenek, mivel a kordonvonal jóval hátrább! nyugatra jelöltetett ki. A hadosztály vonatkozó intézkedéséről választ kérek tájékozás végett.

Budapestem a legnagyobb fejetlenség uralkodott már ezen a napon. Egyesek még tudtak ugyan intézkedni, de már nem volt senki, aki az intézkedéseket végrehajtsa. A főhadiszállás már látta, hogy mi történik s a Budapestre özönlő katonaság fogadásával és fékmentartásával megbízta Haubrich Józsefet, a IV. hadtest parancsnokát. Haubrich hadtestének vezérkara a helyzethez képest igen praktikus és okos intézkedésekre készült, de az a végzetes tévedés történt, hogy a rendelkezéseket nem a végrehajtásra hivatott vörös őrség főparancsnokságának küldték meg, hanem, a hadseregfőparancsnokságnak, melynek a végrehajtás nem is volt módjában. A főhadiszálláson igen csodálkoztak, mikor délután félkettőkor megkapták Haubrichnak a következő rendelkezését, mely nyilván nem a főhadiszállásnak, hanem a vörös őrségnek szólt:

A hadseregfőparancsnokság értesítése szerint a vörös katonák nagyobb számban önkényesen elhagyják csapattesteiket. A fegyelem eme lazulásának következményeképpen

várható, hogy nagyobb fegyveres csoportok fognak özönlenni a főváros felé. Ennek meggátolására egyrészt és másrészt minden igazolatlanul Budapest felé jövő fegyveres katonának lefegyverzésére, a helyszínén gyűjtésére és szállítmányokban Tápiógyörgyére kísérésére a következőket rendelem el:

1. A vasúti vonalak Rákospalota, Cinkota, Rákoscsaba, Ecsér, Vecsés, Soroksárpéteri, Soroksár vonalában megfelelő erejű különítményekkel (géppuskákkal) lezárandók; a fontosabb útvonalak (Vecsés, Rákoskeresztúr, Cinkota) szintén elzárandók, illetve megfigyelendők.

2. A Rákospalotán levő karhatalmi század a direktórium hatásköréből kiveendő és a vasúti állomás, valamint a vác-főthi vasút-elágazás biztosítására kirendelendő.

3. A biztosításra kirendelt összes csapatok ereje két zászlóaljnál ne tegyen ki többet,

4. Nagyobb tartalék a Rákos rendezőpályaudvarra küldendő ki.

5. E feladatoknak támogatására a 7. számú páncélvonat Kőbánya alsó pályaudvaron, a 9. szá.mil páncélvonat Kőbánya felső pályaudvaron a vörös vasas hadosztály rendelkezésére bocsáttatik. A páncélvonatok parancsnokai a hadügyi népbiztosság 11. osztálya által utasíttatnak a vörös vasas hadosztálynál való teljes jelentkezésre.

6. Az elszedett fegyverek az Engels-laktanyában adandók át.

7. A kirendelt csapatok helyzetéről, erejéről holnap, 29-én, ide vázlat terjesztendő fel.

8. A lefegyverettek élelmezéséről saját hatáskörében intézkedjék.

Július 28-án azonban már nem volt, aki ezeket a rendelkezéseket végrehajtsa. Magát a kormányt már csak egy kérdés foglalkoz-

tattá: az, hogy a románok meg fognak-e állni ismét a Tiszánál, vagy átjönnek rajta! Némi remény volt arra, hogy nem jönnek a románok, mert hiszen a fegyverneki döntő vereség után a vörös hadsereg nem állott már útjukban s a románok mégsem vonultak be Szolnokra. Híre jött, hogy Mardaescu tábornok napiparancsot adott ki, melyben katonáinak „jól megérdemelt pihenőjéről” beszél; vajjon mit jelent ez a pihenő: a harcok befejezését, vagy talán az újabb harcok előtt szükséges erőgyűjtést? A kormány mindenesetre úgy tett, mintha a románoknak a Tiszán való átkelését valószínűtlennek tartaná. Az a reménység azonban, hogy a románok talán megállnak, hamar szétfoszlott. A 28-án este 6 órakor készült helyzetjelentés már a következőket beszélte el:

Az ellenség délelőtt 5 órakor rajtaütésszerű erős tüzéségi tűz alá vette a szolnoki közúti híd környékét és Szolnok déli szegélyét. Délelőtt 6 órakor a közúti híddal szemben levő erdőben (Móricliget) ellenséges gyalogság mozgása volt észlelhető és egyszersmind egyes osztagok csónakokon átkelni kíséreltek. Űtegeink és gyalogságunk tüze az átkelést megakadályozta. Az ellenség jelenleg körülbelül egy századdal, géppuskákkal tartja megszállva a közúti hídtól közvetlen délre fekvő előbbi hídfőállásainkat.

Délelőtt 9 óra 10 perckor az ellenség minden kaliberrel a várost, különösen a katolikus templom és a közúti híd környékét élénken lötte: azóta csend, ellenséges mozgás nem

észlelhető... A városban telefonösszeköttetések az ellenséges tüzérségi tűz által folytonosan megrongálódnak.

Másnap, 29-én, délben a következő rövid helyzetjelentés készült Szolnokról:

Ellenséges nehéz tüzérség kisebb-nagyobb szünetekben Szolnokot egyes lövésekkel lövi. Egyébként a helyzet változatlan.

Ugyanezen a napon Tiszaluc, Mezőzonibor és Kenézlő között kisebb román erők több helyen átkeltek a Tiszán; ezeket azonban a III. hadtest gyengébb harcok árán visszavetette.

A románoknak a Tiszán való átkelése július 30-án következett be. E napon hajnali három órakor jelenti (730/1. sz.) az 5. hadosztály parancsnokság:

A 11/19. zászlóalj és a XXIX. vadászzászlóalj vonalában ágyútűz; Besenyszöget, Nagykörút, Kőteleket és a 13-as őrházat lövik. A megfigyelő jelenti, hogy az ellenség Tiszabónél a jelek szerint átkelni készül...

Ugyancsak az 5. hadosztály parancsnoksága délelőtt 10 órakor jelenti (730/8. sz.):

A 19. ezred parancsnoka véleménye szerint az ellenség Fokorupusza és Tizasüly között hídfőállást szándékozik létesíteni. Ha a 101. ezred erőállapota megengedné, úgy az ezrednek egy Szénásy-tanyáról délkeleti irányban mielőbb végrehajtandó ellentámadása eredménnyel járna.

Ez utóbbi jelentés már elkésett, mert mire a hadosztályparancsnokság kiadta, akkorra a románok már átkeltek a Tiszán. Az erről

szóló, szinte drámai elevenségű rövid jelentések itt következnek.

Reggel 5 órakor a 19. ezred parancsnoksága jelenti telefonon:

Lóháton menekült katonák jelentik, hogy a románok Nagykörűnél géppuskával átkeltek a Tiszán. A lakosság kocsikon menekül.

Mivel a hadosztálynak ezen a részen tartalék nem áll rendelkezésre, kérek a 6. hadosztály kötelekéből a 19. ezredparancsnokságnak (álláshelye. Jászládány) megfelelő csapatokat rendelkezésre bocsátani. Felderítés céljából lovasok előre küldve.

5. hadosztályparancsnokság.

Ötven perccel később a 19. ezred parancsnoksága jelenti a hadosztálynak:

A románok Kőteleknél is átkeltek a Tiszán, A románok erejét több századra és géppuskás osztagokra lehet becsülnie

A front Tizasülytől délre megingott és a megfigyelő csapatok visszavonulóban.

Mivel ellenálló csapat nincs, kilátás van arra, hogy a románok nagyobb erőket is áthajóznak. A 19. ezred parancsnoksága mindent megtesz, hogy a visszaözoñlő katonákat Tizasüly - Szénásy-tanya - Besenyőszög vonalában feltartsa. A 101. ezreddel az összeköttetés Jászládányban megtörtént.

Reggel 7 óra 35 perc. A 19. ezred parancsnoka újból keresi hadosztályának parancsnokát és telefonon jelenti neki:

A 11/19. zászlóalj az ellenséges ágyútűzben *nagy veszteséget szenvedett.* Tizasüly és Besenyőszög között *üres hely van,* A II/19. zászlóalj és a XXIX. vadászzászlóalj között

az összeköttetés megszakadt; így az utóbbi zászlóalj *a levegőben lóg*.

Délben azt jelentik Gödöllőre, hogy „a 11/19. zászlóalj a Tiszától Besenyőszögre vonult vissza, felfogásaira az intézkedések megtétettek”. Jászladány felé sürgősen segítő csapatokat kellett vinni. Abonyból délután 2 órakor el is indítanak három zászlóaljat, de ezekről azt jelenti a 2. hadosztályparancsnoksáig, hogy „igen fáradt csapatok”. E jelentésből (730/8. sz.) idézzük a következő sorokat:

A 6. hadosztály egyes csapatrészeinél *a hangulat sülyedőben*, főleg a 101. gyalogezrednél; a 111/101. zászlóalj biztosító szolgálatba menni nem akart, *az engedelmességet megtagadta*.

Az esti helyzetjelentés (30/11. sz.), mely éjfél tájon készült el a főhadiszálláson, a következőkben ismerteti a helyzetet:

III. hadtest: A tegnap Tiszaladány és Tiszadada között átjött gyengébb román osztagokat a hadtest csapatainak ezideig nem sikerült visszaverni.

Vágó hadtest: Erős tűzérési előkészítés után körülbelül két román zászlóalj Nagykörűnél (Szolnoktól északra) a hajnali órákban a Tiszán átkelve Tápiósüly és trig. 90. (Óballától északra) között hídfőt szállott meg. Napközben Nagykörűnél már hidat is; vertek és csapatokat vontak a nyugati partra. Saját csapataink Besenyőszög magasságában állanak, Csoportosítás az *ellentámadáshoz* folyamatban. A harcképesség nem minden csapatnál kifogástalan.

Ezen a napon Kun Béla azzal a tervvel foglalkozott, hogy Landler, aki a románra átkelését a Tiszánál nem bírta megakadályozni, elejti. Kun felajánlotta a főparancsnokságot Pogány Józsefnek, aki azonban nem vállalta el a megbízatást. Így továbbra is Landler maradt a főparancsnok, a harcban levő csapatok vezetését azonban kivette a kezéből. 30-án délben közölték a parancsnokságokkal, hogy Vágó hadtestparancsnok elvtárs átveszi az összes, a Duna és Tisza között és Szolnoktól északra fekvő csapatok fölött a parancsnokságot". A repülők megállapították, hogy a románok Fegyvernéknél a Tiszán hidat vertek s azon a gyalogság és tüzérség átkelt. Az I. hadtest vezérkara hamarosan elkészült az ellenoffenzíva tervével, melyet a következő formában közölt Vágó parancsnok az alá rendelt csapatokkal:

A Tiszán átkelt ellenséget az összes rendelkezésre álló csapatok parancsnokságom alatt megtámadják, hogy a Tiszán át visszavessék, és pedig:

6. hadosztály: a már alárendelt 65. dandárral, a 69., 101. és 1. tüzérezredekkel, valamint aljjal, feladata: zömével Jászládányban, kisebb részeivel Rékason csoportosulva az ellenség nyugati irányban való előnyomulását feltartóztatni és a 2. és 7. hadosztályok felvonulását Abonynál biztosítani.

A 7. és 2. hadosztályok Werth Henrik hadosztályparancsnok parancsnoksága alatt vasúttal Cegléden át Abonyba szállítandók, hol mindkét hadosztály gyalogsága és tüzérsége

kirak. Werth hadosztályparancsnok feladata j a 7. és 2. hadosztályokat a rendelkezésre álló tüzérséggel Abonytól északra, frontálisan Rékasnak akként csoportosítani, hogy a hadosztályok felvonulása után, a döntő támadás Abonyból Besenyőszög irányában végrehajtható legyen. Ennek a fő támadási csoportnak feladata az ellenséget Besenyőszög irányában visszaverni.

A támadás, illetőleg előnyomulás megkezdését Werth hadosztályparancsnok határozza meg. Kívánatos volna VII. 31. délben a támadást megindítani... stb

Mindezek már teljesen illuzórius, papírrendelkezések voltak: 30-án már felbomlottak a hadosztálykötelékek és a kidolgozott stratégiai tervek nem volt már kivel végrehajtani. Nemcsak künn a fronton, de Cegléden a hadtestparancsnokságnál is tapasztalni lehetett, hogy a vörös hadsereg többé nem engedelmeskedik senkinek. Ha egy zászlóalj sok-sok ígérettel rávettek arra, hogy beszálljon a vonatba: a vonat másik oldalán kiszállottak a vörös katonák.

– Dupla lénung! Dupla cigaretta! – biztatta legényeit Vágó hadtestparancsnok.

A vörösek azonban se dupla lénungért, se dupla cigarettáért nem mentek már a biztos halálba.

Július 30-án este a 46. gyalogezred I. zászlóalja felkelt és parancs nélkül elhagyta állásait. A 6. hadosztályparancsnokság július

31-én reggel 7 órakor kelt jelentése említi (az I. hadtest iratai között):

A 101. gyalogezred mindhárom zászlóaljja ma délelőtt 4 órakor ismételve kijelentette, hogy nem hajlandó a kiadott parancsot végrehajtani és előre menni... A 69. tüzérezred ütegei, a két üteg kivételével, melyek tegnap megtagadta az engedelmeséget, ma reggel mennek állásba. A 13. ezred három zászlóalja a tegnapi menetelés után még mindig el van csigázva és hangulata nem bizakodó...

Lehetett-e ily állapotban levő hadsereggel ellenoffenzívára komolyan gondolni? Lehetett-e a románok előrenyomulásának feltartóztatását megkísérelni? Az ember semmi magyarázatát nem találja annak a páratlan elbizakodottságnak, amellyel a tanácskormány a bekövetkezendő eseményeket várta. Tisztára a véletlentől vártak támogatást. Kun Béla filozófiája az volt, hogy reményeit elveszteni elég ideje lesz még a legutolsó pillanatban is. Attól kezdve, hogy februárban a rendőrök csaknem agyonverték, a júliusi offenzíva összeomlásáig nem egyszer állott már a bukás szélén és mindig megmenekedett. Hátha most is?

XIII.

„Szhajre!” – Előkészület Cegléd kiürítésére. – Az ötszázas tanács ülése. – A tanácskormány lomoijd. – Megalakul a Peidl-miniszterium. – Rendelet a községeknek. – A népbiztosok menekülése. – Kiáltvány a hadsereghez. – A népbiztosok pénzét elveszik a határon. – Szolnok visszavétele. – A vörös hadsereg végső feloszlása. – Budapest megszállása.

A teljes bukáshoz most már szó sem férhetett; a csapatoknak Budapest felé való özönlése oly feltartóztathatatlan volt, hogy a hadsereg vezetőinek is már a menekülésre kellett gondolniok, Vágó hadtestparancsnok egyénileg biztonságban érezte magát Cegléden a különvonaton berendezett lakosztályában: hűséges terrorcsapata, melynek még az utolsó órában is átadott negyvenezer korona kék pénzt, vigyázott reá. Ez a harminc egynéhány ember mindvégig kitartott mellette. Július 31-én különben már Vágó szemeláttára felbomlott minden rend: általános volt a fosztogatás már a vasúti állomáson.

– *Szhajre! Szhajre!*

Ez volt a jelszó. (A „szhajre” tulajdonképpen „árút” jelent, de a tolvajnyelven így

nevezik a tolvajok zsákmányát is.) A vitéz vörös katonák egyszerre visszavedlettek előbbeni „polgári” állapotukba, s amit a béke idején szoktak cselekedni, azt művelték ez órában, amikor a hadsereg megszűnt létezni. „Szhajre” lett egyszerre minden: a katonai raktárak anyagkészletei, le egészen a cigaretta-készletekig. Egy morzsát nem hagytak volna: Talán Vágót kivéve, senkit nem érdekelt az, hogy a hadjárat elveszett, – senki nem röstelte, senki nem fájlalta a vereséget és senki nem kesergett a románok közeledése miatt. Egy nagy, költözőkődő Teleki-térre változott át a ceglédi főhadiszállás: mindenki batyut szerzett és mindenkinek az volt a legnagyobb gondja, hogy hogyan jut vele leghamarabb Budapestre.

A hadtestparancsnokság telefonon kérdést intézett a főhadiszálláshoz, hogy kiürítheti-e már Ceglédet? A válasz így szólt:

Nagyon sürgős!

Vágó-hadest, Cegléd.

Telefon jelentésére: A hadseregpáncsnokság az esetleg szükségessé váló kiürítésre az előkészületeket megtette. Egyéb intézkedések a jelen körülmények között szükségtelennek látszanak, mert *a csapatok amúgy is gyenge hangulatát katasztrófálisan befolyásolhatják.* Esetleg hadseregközvetlen intézeteknél (élelem-, anyaggyűjtő) elrendelt kiürítési előkészületek beszüntetendők. Lőszer kizárólag csak vagonban tá-

rolandó. A hadseregparancsnokság, bár javaslatokat ez irányban mindenkor szívesen fogad, de fenntartja magának a jogot a kiűrités időpontjának meghatározására. A hadosztálykiképző csoportok felett külön intézkedem.

Hadsereg főparancsnokság,
731/404 hdm. sz.

Augusztus elsején reggel Budapesten a verebek is csiripelték, hogy ezen a napon nagy változás várható. Az általános nézet az volt, hogy a tanácskormányt erőszakos módon eltávolítják helyéről. Kun Béla mindig arról beszélt, hogy a legvégsőig, az utolsó csepp vérig kitart, – most pedig mennie kellett, mielőtt a munkásság utolsó osepp vére elfolyik. Dél tájon azt beszéltek, hogy Haubrich, a IV. hadtest parancsnoka, valami puccsra készül. Ezt a nézetet megerősítette az a körülmény, hogy a Dorottya-utcai Magyar király-szálló körül, ahol a hadtestparancsnokság székel, a déli órákban elzárták az utcát s a szálló udvarára több teherautó vonult be, fegyverekkel és kézigránatokkal megrakva.

Délután öt órára összehívták a fővárosi ötszáz katonai és munkástanácsot. A kora délutáni órákban már mindenki tudta, hogy ezen az ülésen le fog mondani a „tanácskormány”. De még meg se nyílt az ülés, amikor már plakátokat ragasztottak ki, amelyen

Haubrich statáriumot ígér a rendzavaróknak. A plakátokon Haubrich már mint „Budapest teljhatalmú diktátora” szerepelt.

Az ötszázas tanács ülésének lefolyása közismeretes. Dr. Rónai Zoltán népbiztos-helyettes körülbelül egy óra hosszúra tartó beszédében ismertette, a helyzetet. Kijelentette, – noha az ellenkezőről teljesen meg volt győződve – hogy „a Tisza-vonalat szilárdan tartjuk”. Pedig tudta, hogy a románok már Cegléd előtt vannak. Kun Béla is nagy beszédet mondott a proletárdiktatúra időleges beszüntetéséről. Mivel a szomszéd országokban nem tört ki a proletárforradalom, a tanácskormány kénytelen egyelőre, a jobb idők bekövetkezéséig, félreállni. Az ötszázas tanács elhatározta, hogy a diktatúra mellőzésével új kormányt alakít, s mindjárt meg is választották a minisztereket. Az új kormány tagjai lettek .

Miniszterelnök: Peidl Gyula.

Belügyminiszter: Peyer Károly.

Külügyminiszter: Ágoston Péter.

Hadügyminiszter: Haubrich József.

Kereskedelmi miniszter: Dovcsák Antal.

Munkaügyi miniszter: Szabó Imre.

Közoktatási miniszter: Garbai Sándor.

Igazságügyminiszter: Garami Ernő.

Földművelési miniszter: Takács József.

Pénzügyminiszter: Miakics Ferenc.

Közélelmezési miniszter: Knittelhoffer Ferenc.

Nemzetiségi miniszter: Knaller Viktor.

A 12 miniszter közül 4 népbiztos volt, azaz kommunista. Érthető tehát, hogy a polgári osztály a „minisztérium” megalakulását a legnagyobb bizalmatlansággal fogadta. Nyilvánvaló volt a szocialista-kommunista pártnak az a törekvése, hogy ha nem is diktatúra formájában, de az osztályuralmat egy szocialista minisztérium, tehát proletár osztály-kormány alakjában fenntartsa. Ez a gyanú magyarázza meg azt, hogy a kommunista kormány bukása nem keltett a polgárság körében oly nagy örömet, mint várni lehetett volna..

Az új kormány részéről a belügyminisztérium értesítette az ország népét a nagy változásról a következő távirat útján:

Valamennyi falu, község, járás, város és megye munkástanácsa útján a lakossággal a következő távirat közlendő:

A kormányzótanács az antanttal folytatott tanácskozások következtében lemondott. A kormányhatalmat a munkás-szakszervezetek régi kipróbált vezetői vették át. Minden munkástanács a helyén marad. Minden öntudatos munkás és polgár öröködjék a közrend és köznyugalom fenntartása felett. Az entente útján megtörténtek a lépések a fegyverszünet megkötése érdekében. Minden összeütközés szigorúan kerülendő. Felhívjuk az ország egész lakosságát, hogy nyugalomával és türelmével támogassa a kormányt rendfenntartó munkájában. Az ezer sebtől vérző ország rekonstruálása, a béke megteremtése, a lakosság élelmezésé-

nek biztosítása oly feladatok, miket a kormány csak a belső béke, rend és nyugalom keretei között oldhat meg sikerrel. A kormány első és legfontosabb teendői közé sorolja e feladatok megoldását és kérve kéri az ország egész lakosságát, hogy nyugalomát megőrizve bízzék és várja be a kormány további intézkedéseit.

A tanácskormány tagjainak legnagyobb része lázasan készülődött az útra. Az új minisztérium élén Peidl a legnagyobb előzenységet tanúsította a népbiztosok iránt és elrendelte, hogy két különvonatot bocsássanak rendelkezésükre. Kun Béla már régebben megegyezett az osztrák kormánnyal abban, hogy Ausztria menedéket ad a menekülő népbiztosoknak, – most már csak arról volt szó, hogy Budapestről kiengedjék őket. Ezt pedig Peidl garantálta nekik. A népbiztosok különvonatait óvatosságból a kelenföldi állomásról indították útnak. Odáig autók vitték ki a népbiztosokat és családjukat. A nép nem is sejtette, hogy a népbiztosok már menekülnek; egyedül Landlert ismerték fel a Fehérvári-út külső részén, ahol állítólag be is lőttek az autójába. Este tizenegykor indult az első különvonat Magyarország diktátoraival.

Augusztus 2-án hajnalban, 3 óra 20 perckor rendelték el a bukásnak a hadsereggel való közlését s az első reggeli órákban kihirdették a csapatoknak a következő proklamációt:

Kiáltvány

a magyar fegyveres erők összes tagjaihoz!

Az eddigi helyzet helyébe egy átmeneti kormány lépett, melynek feladata kizárólag a rend és a belbéke helyreállítása és fenntartása. Bajtársak, első sorban ti vagytok azok, kik ezt biztosíthatjátok. Ez a szegény, sokat szenvedett ország hálás lesz érte, ha most a legteljesebb fegyelmet és rendet fenntartjátok önmagatok között és akkor az országban is meg fog ez tartatni. Bízva bízom bennetek, azokkal szemben azonban, akik ennek a felszólításomnak netalán nem tennének eleget, az ország összes lakossága érdekében a legteljesebb szigorral fogok le-sújtani.

Haubrich, s. k.

hadügyi miniszter, hadseregparancsnok.

Hadm. 16/38.

Haubrich eleinte még azt gondolta, hogy a vörös hadsereg együtt tartható; a régi vezetést fenn akarta tartani, sőt még azt is remélte, hogy a politikai megbízottak is megmaradhatnak helyükön. Noha e megbízottak válogatott kommunisták voltak, Haubrich azt akarta, hogy továbbra is az ő kezükben maradjon a hadsereg.

Az I. hadtest parancsnoksága 2-án reggel 3 óra 20 perckor a következő parancsot (hdm. 18/39. sz.) adta ki:

További részletes intézkedések beérkeztéig a szemben levő ellenséges csapatok parancsnokságaival az összeköttetés keresendő és nekik tudtul adandó, hogy miután Ma-

gyarországon a mai nap folyamán az ente-
tente kívánságainak megfelelő kormány-
alakult és fegyverszünetet célzó lépések már
megegyeztek, a harci ténykedést szüntessék
be. Ezen értesítés átadása és tudomásul-
vétele után megfelelő biztosítási rendsza-
bályok mellett az egyes csapatok gyüle-
keztetendők. Az egyes hadosztályok jelent-
sék az így kialakult csoportosítást; továb-
bira parancsok következnek. A hadsereg-
főparancsnokságot Haubrich hadügymi-
niszter vette át. A hadseregparancsnok-
helyettesi állás megszűnt. Hadtestparancs-
nokok és a többi parancsnokok megmarad-
nak. A politikai megbízottak egyelőre ma-
radjanak helyükön és igyekezzenek a csa-
patnál ezen változás zavartalan keresztül-
vitelét biztosítani. Elrendelem:

a) a hadosztályok jelentsék a harc-cso-
portjaikon belül kialakult csoportosítást j
minél előbb;

b) parlamentairek kiküldendők Szolnoktól
északra a 7. hadosztálynak alárendelt csa-
patoktól, Szolnoktól Alpárig az 5. és Alpár-
tói a Dunáig a 4. hadosztálytól

I. hadtestparancsnokság.

A menekülő népbiztosok még nem messze
jártak Budapesttől, mikor az új kormány
belügyminisztere már táviratot küldött utá-
nuk.

Peyer belügyminiszter, a bányamunká-
sok vezére, régóta politikai és személyes
ellenfele volt Kun Bélának; érthető tehát,
hogy harmadfél órával a népbiztosok mene-
külése után a következő sürgős táviratot
adta fel:

2745. sz. Aug. 2. 1 h. 30 m.

Igen sürgős!

Petersen, határőrség parancsnoka,

Királyhida.

Ma éjjel 11 órakor Kelenföldről elindult különvonaton a magyar kormány által kiadott engedélyek alapján egyes népbiztosok és azok családjai Ausztriába utaznak. Szíveskedjék az illetőket megvizsgálni és amennyiben 10.000 koronánál nagyobb értékű pénzt és ékszereket egy-egy családnál találnak, a többletet lefoglalni és jegyzékbe venni. A vizsgálatot illetőleg utalandó arra, hogy ezt a magyar kormány rendelte el és amennyiben segítségre leend szükségük, a kormány bécsi követe útján fogja azt kiutalni. Vizsgálatnál legnagyobb előzékenység tanúsítandó. A lefoglalt értékek a belügyminiszternek haladéktalanul beküldendők. Az eljárásról holnap reggel távbeszélő-jelentést kérek.

Látta:

Rózsa József.

Peyer Károly,

belügyminiszter.

Reggel azután telefonon jelentették Peyer belügyminiszternek, hogy a menekülő népbiztosoknál összesen 478.000 koronát találtak; a 10.000 koronán felüli összegeket, az értékebb ékszereket és nagy szivar- és dohánykészletét elvették a népbiztosoktól s azután tovább engedték őket.

A *Reggeli Hírek* szeptember 5-iki számában azt olvassuk, hogy „a magyar bolseviki, vezérek bukásuk után Ausztriába való menekülésük alkalmával az Osztrák-Magyar

Bank budapesti főintézetéből huszonöt millió koronát vittek el magukkal”. Ha ez a bizonyára hivatalos forrásból eredő közlés megfelel a valóságnak, akkor huszonnégy és fél millió koronát csempészve sikerült a népbiztosoknak Ausztriába kivinniök, – amiben különben már nagy gyakorlatuk volt. Jelen-téktelen apróság, de ehhez a tárgyhoz tartozik és sok tekintetben jellemző, hogy a királyhidai határrendőr-állomás részéről egy fogalmazó az új belügyminisztertől felhatalmazást kért arra, hogy a Kun Bélától elvett nagymennyiségű dohányféléket a rendőrtisztviselők és altisztek között díjtalanul, jutalmul szétoszthassa.

A már szétvert hadsereg egyes kisebb részei Szolnok környékén még augusztus 1-én is állták a harcot. Az I. hadtest vezérkara főnöke reggel 8 órakor a következőket jelentette a főhadiszállásra:

A támadó csoport déli oszlopa harcok árán Szolnok nyugati szegélyét elérte. Szolnokon utcai harcok folyamatban. Az északi oszlop Békástól délre a Zagyvát elérte és a támadó csoportot Újszász felé biztosítja. Szándékom a déli csoport biztosító részeit Zagyva–Szabó tn – vasúti híd vonalába előre tolni és a Zagyva-vonalat tartani. Az 5. h. o. parancsnokság utasítva van a visszaözlött 22. gy. és egy zászlóalj 28-ast Cegléden gyülekeztetni. Szolnoktól délre a Tisza sem megfigyelve, sem biztosítva nincs; a 38. gy-

logezreddel szándékom e feladatot végrehajtani.

I. hadt. 18/35. hdm.

A szolnoki harcnak volt is eredménye: a város, ha csak igen rövid időre is, még egyszer a vörösek birtokába jutott. Erről a következő jelentés számol be:

Helyzet aug. 1-én délelőtt 11 órakor. Szolnok a déli oszlop birtokában. Rékastól délre a Zagyván átkelt biztosító csapatokat az ellenség visszavetette. A csapatok a Zagyva-vonalat tartják. Csongrádnál délelőtt 11 óra óta tartó harcban a Tisza túlsó partján levő 6. század a város szélére visszaszorított. A Kőrös torkolatánál az ellenség tutajokon és hajókon átkelési kísérleteket tesz. A 15. gyalogezred egy zászlóalja az est folyamán Csongrádra lesz irányítva. Különb a helyzet változatlan.

Szolnokot még aznap elfoglalták a románok s az I. hadtestnek az a csekély része is, amely az utolsó óráig harcolt, most már a gyors visszavonulás útjára lépett, vagy elszéledt.

. Másnap, 2-án, délután az I. hadtest külön} vonataról küldték el az utolsó hadijelentést a főhadiszállásra. Az I. hadtest vezérkari főnökének ez a hattýúdala így szólt:

*Cegléd, különvonat, I. hadtest. 2. 2/30. sr.
Hadseregparancsnokság.*

Helyzet f. hó déli 12 óráig. A kormány változása kihirdetése után úgy a hadtestparancsnoksághoz, mint a hadosztályparancsnokságokhoz volt beosztott politikai

megbízottak teljes számban ellógtak. Jelenleg a hadtestparancsnokságnál csak a beosztott tisztek maradtak helyükön. *A vők politikai osztály oszlopos alakulatai (terror csapat, testőrszázad, stb.) a megszokott módon, a raktárak alapos kifosztogatása után szintén eltávoztak.*

Délelőtt 9 órakor egy ellenséges lovasjárőr és 10-11 óra között egy lovas század géppuskákkal és tüzérséggel Ceglédre bevonult. Tekintettel a folyamatban levő fegyverszüneti tárgyalásokra a hadtestparancsnokság hadműveleti ellenintézkedésektől elállt és parlamentair útján az ellenséges lovas hadosztályparancsnoksággal a tárgyalásokat felvette. A saját hadosztályoktól a parlamentairek délelőtt 6 és 7 óra között az ellenséggel az érintkezést felvették. Különben a helyzet változatlan.

Hdt. különvonat, hdm. 28/1.

Az e jelentésben említett román csapatok másnap, augusztus 3-án délután már Budapest előtt álltak.

A magyar fővárosba augusztus 4-én, hétfőn délután 4-6 óra között vonult be a román hadsereg s ezzel a bolsevista kormányzat története Magyarországon véget ért.

Kétségtelen, hogy nem az entente, hanem a román hadsereg buktatta meg a magyar bolsevizmust.

Megbukthatta volna az entente is, de nem tette. Az a francia haderő, mely hónapok óta itt élt Magyarország, területén, feltétlenül elegendő lett volna a vörös hadse-

reg elsöprésére. Az entente azonban most nem tárgyalható okok miatt mellőzte a beavatkozást. A román királyiságnak más volt a politikai helyzete, mint az entente országainak s így elhatározhatta, magát a rendőri szerep elvállalás

Ismeretes az újságolvasó közönség előtt az entente kormányainak az a nyilatkozata, melyet szikratávíró útján július 27-én közöltek a magyar néppel. E nyilatkozat szerint az entente kormányai „nagyon óhajtják” a békélt a magyar néppel, hogy ezzel véget vessenek annak az állapotnak, mely lehetetlenné teszi Közép-Európa gazdasági újjászületését és a nép élelmezését; békét azonban az entente csak oly kormánnyal köthet, mely a népet képviseli; a Kun-kormányt nem ismeri el az entente a, népakat képviselőjének. Ez a nyilatkozat felszólítás volt arra, hogy alakítson a magyar nép új kormányt.

Bizonyos, hogy a magyar nép erősen hozzájárult „a bolsevizmus megbuktatásához, – főként passzív ellenállásával, azzal a negatív erővel, amellyel szemben minden kormányzat és minden határon tehetetlen. Ha a magyar nép helyeselte volna a kommunizmust, ha a magyar polgárság gazdaságilag és katonailag annyira pártolta volna a táncskormányt, mint amennyire ellene dol-

gozott, akkor a történeti események más ként alakultak volna,.

A történelemben alig volt még példa ilyesmire: Magyarország, melyet egy szomszéd állam hadserege megszállott, ezt a megszállást valóságos megváltásnak tekintette. Mindenki tudta, hogy a megszállásnak politikai és gazdasági következménye: rettenetesek; de még rettenetesebb volt a; az iszonyat, melytől a megszállás révén megszabadult az ország. A bolsevizmus: biztos halál: a megszállás: rettenetes csapás, amely után az ország talán újraéled.

XIV.

Az ellenforradalmi mozgalmak. – Tűszok szedése. – Proletár igazságszolgáltatás. – A hajdúszoboszlói és szolnoki akasztások. – Stenzel és Nikolényi ellenforradalma. – Politikai terrorcsapatok. – A Návayak és Hollánok megöletése. – A gyöngyösi akasztások.

A tanácskormánynak állandó réme volt az „ellenforradalom”. Még ki sem tört az októberi forradalom, – már október 28-án vezércikket közölt a *Népszava* az ellenforradalom veszedelméről. A Károlyi-kormány idejében, egész január végéig, nem az ellenforradalomról beszéltek a terroristák, hanem „a forradalom vívmányai”-nak veszélyéről. Senki sem tudta ugyan, hogy mik a forradalomnak vívmányai (ma már jobban tudjuk), de e vívmányok állítólagos veszélyeztetése elég ürügy volt mindennek eltiprására, ami a kormánynak kellemetlen. A kommunista kormány létének első órájától kezdve harcolt az ellenforradalom ellen, sokszor olyankor is, amikor nem is volt semmi ellenforradalom. Visszatekintve az eseményekre, utólag megállapíthatjuk, hogy az

„ellenforradalmárok” sohasem voltak igazán veszedelmesek a tanácskormányra nézve. A vidéken csaknem mindenki ellensége volt a kormánynak, Budapesten is a lakosság nemproletár részének körülbelül fele, – de csak érzéseiben; cselekedni a kormány ellen nem mert senki, mert mindenki tisztában volt a cselekvés következményeivel.

Az első román offenzíváig” a kormány nem mutatta, hogy kormányzati intézkedésein kívül erősebb eszközöket is akar alkalmazni a polgárság ellen. Wekerlének, majd Lánczy Leónak, mint a nagytőke tipikus képviselőjének, elfogatását politikai rendszabálynak tekintette. Bár a Kun Béla részére Moszkvában kidolgozott Utasításokban benne volt a túsok szedése (ez minden országban ott szerepel a forradalom, előkészítőinek átadott programúiban), a tanácskormány csak a húsvétvasárnap és hétfő közötti éjszakán, a románok első offenzívája alkalmával szedett túsokat. Budapesten kétszáz, a nagyobb vidéki városokban ötven-ötven polgárt letartóztattak. Budapesten meglehetősen ötletszerű volt a túsok névsorának megállapítása valószínűleg a törvényhatósági bizottsági tagok névsorát vették alapul. Az, intézkedés végrehajtása brutális volt: éjnek idején jött az autó, a kiszemelt áldozatot rendesen felöltözni sem engedték: vitték le

a teherkocsira, ahol már vártak reá a hasonló sorsra jutottak. Amint a kocsi megtelt, mentek a túsokkal ki a gyűjtőfogházba. A bánásmód itt is embertelenül szigorú volt: harminc-negyven embert zsúfoltak egy szobába, ahol a padlón csak tizenkét szalmazsák volt. A legjobb társadalmi osztályhoz tartozó, természetesen kifogástalan emberek, rettentő atmoszférában éltek itt, – szükségleteiket benn a szobában kellett végezniök és az edényeket reggel maguknak kellett tisztogatniuk. Volt miniszterekkel „Te gazember!”-tónusban beszéltek az uraik és öreik. A politikai foglyoknak dr. László Jenő ügyvéd volt a legfőbb ura.

A letartóztatottak közé közönséges büntetettek is kerültek, akiknek elbeszéléseiből megismerhették a túsok a proletárbíráskodás elveit.

Ha proletár vétett a „burzsuj” ellen: felmentették.

Ha burzsujt vádolt a proletár: elítélték.

Ha proletár vétett a proletár ellen: mérlegelték a dolgot.

Ha burzsuj vétett a burzsuj ellen: elítélték.

A megokolás sokszor humoros volt. Pl. valaki azzal volt vádolva, hogy a magyar bankjegyekre cseh, bélyegzőt hamisított; azzal a megokolással mentették fel, hogy „javította a magyar valutát”.

Néha rémes dolgokat is tapasztaltak a túsok. Pl. egy ízben „ellenforradalom” címen elfogtak ötven műegyetemi hallgatót s ezeket a túsok szomszédságaiban levő teremben úgy összeverték, hogy nemcsak a padló, hanem még a falak is véresek voltak.

Mikor a tizántúli harcok megkezdődtek, a tanácskormány Szamuely Tibort bízta meg „a front mögötti ellenforradalmak” leverésével és őt nevezte ki a tábori törvényszék elnökévé. Ma már mindenki tudja Magyarországon, ki volt Szamuely; a tanácskormány tagjai már Szamuely kinevezésekor is tudták. Az Est még a kommunizmus előtt megírta Szamuelyról, hogy Oroszországban százötven magyar tisztet megöletett csak azért, mert nem akartak belépni a vörös hadseregbe. Szamuelynek a front mögött nem volt semmi dolga: a vörös hadsereg jelenlétében senki sem szított ellenforradalmat, csak április 25-én nyílt alkalma Szamuelynek, hogy véres munkáját megkezdje. Mikor egy román járőr közeledtének hírére a vörösek kiűrtették Hajdúszoboszlót s azután egy fél napra visszafoglalták, Szamuely a főparancsnokság Szolnokon székelő különvonatáról a következő táviratot küldötte el:

Hajdúszoboszló – Állomásparancsnokság.

Soltész Pál. direktórium tagja, Körner

Géza rendőrkapitány. Demide Antal tanár, Ercsey Gyula főszolgabíró vagy felesége tüstént letartóztatandók; továbbá egy erdélyi pótkeret ott tartózkodó tisztjei, egy alezredes, két törzstiszt, egy százados, ez utóbbi magas, barna, beesett arcú, ki volt jelölve, hogy a polgármesterrel együtt fogadja a románokat, – ezek szintén letartóztatandók, mindnyájan fedezettel Szolnokra bekisérendők.

Szamuely Tibor,
a keleti front rögtönítelő
törvényszékének elnöke.

A bűncselekmény tehát az volt, hogy valaki ki volt jelölve, hogy fogadja a bevonuló románokat; s ha a főszolgabíró nem bírják elfogni, fogják el helyette a feleségét...

Az alatt a fél nap alatt, amíg a „visszafoglalt” Szoboszló ismét a vörösök kezén volt, felakasztották a polgármestert, a városi jegyzőt és egy takarékpénztári igazgatót.

Május első napjaiban Szolnokon kivégeztetett Szamuely mindenkit, akire gyanakodtak, hogy nem vörös érzelműek. Az áldozatok névsora a következő: Surányi Pál árvaszéki ülnök, Gunst Sándor földbirtokos, dr. Hajdú Pál árvaszéki ügyész, Zalán Zoltán főhadnagy, dr. Engel Sándor ügyvéd, László Imre detektív, Mattyasovszky József főhadnagy, Zakariás István csendőrőrmester, Both Ervin főhadnagy, Majthényi Pál hadnagy, Stögermayer Antal kereskedő, Zelei János

írnok, Németh Pál tiszt, Spiller Aladár kereskedő, Zakariás Mihály ügynök, Berger Albert kereskedő, Benedek János, Deményi Lajos, Király Árpád, Hölzinger György, Tóth János, Görszt Mihály, Krisztián Géza éfi Rosenthal Albert, Mellinger Endre 16 éves tanulót azért lőtték agyon, mert a kivégzések láttára fenevadnak nevezte Szamuelyt. Kis Ferenc szolnoki polgárt szintén ki akarlak végezni, de bár öt golyó fűrődött a testébe, életben maradt.

A szolnoki „eset” volt az első nagy munkája Szamuelynek; s egy tanulót kivéve nem akadt senki, aki mert volna felháborodásának kifejezést adni a vérengzés láttára. Sőt voltak, akiknek tetszett a dolog... A proletárdiktatúra első napjaiban Sárospatakon volt kivégzés; valami jámbor sváb „ellenforradalmárt” végeztek ki, s a volt magyar királyi honvédtisztikar egyik tagja sajátkezűleg végezte az akasztást, fehér glacé-keztyűben...

Április végétől kezdve már helyi ellenforradalmi mozgalmak is voltak úgyszólván országszerte mindenütt, de főként a Dunántúl. A legtöbb ily ellenforradalmi mozgalom nem lépte túl egy-egy asztaltársaság kerekeit. Az emberek igen sokat beszéltek az ellenforradalom lehetőségéről, mert látták a tanácsrendszer gyengeségét, s a sok beszéd-

nek rendesen besúgás vagy nyílt feljelentés lett a következménye. Az első „ellenforradalmár” társaságot Budapesten csípték le a Baross-kávéházban. Itt egy asztaltársaságban beszélgettek az ellenforradalomról és hamarosan a vörös őrség kezére került az egész társaság. Az „ellenforradalmár” asztaltársaság egyik tagja, Mezei István technológus Madarász György Lajos tüzérszázados nőgátásaira feljelentette a vörös őrségnek az egész társaságot. A tárgyaláson Cserny József, a csakhamar hírhedtté vált Lenin-fiúk vezére elnökölt. Bár tíz vádlottnak az életbevágó peréről volt szó, Cserny a törvényszék elé érve figyelmeztette soffőrjét, hogy ne állítsa le a motort, mert néhány pere múlva tovább mennek. Az éjfélkor megtartott tárgyaláson a vádbiztos pár szóval ismertette a vádat; a vádlottat megkérdezték, hogy beismeri-e a bűnét? A tagadó válasz után a védőügyvédre került a sor, aki beszélni kezdett:

— Már a halhatatlan emlékű Jaurès megmondta ...

— Stop! – szolt közbe Cserny. – Jaurès már meghalt. Tessék a tárgyhoz térni. Figyelmeztetem, hogy egy percig beszélhet...

És az óráját maga elé kitéve minden vádlott ügyének tárgyalására valóban csak egy percet engedett. S aztán nyomban kihirdette

az ítéletet; nyolc vádlottat halálra ítélt, ket-
tőt pedig, aki elfogatása alkalmával kiugrott
az ablakon és összezúzta tagjait, életfogytig
tartó fegyházra. A kormány még az éjjel
két halálos ítéletet megerősített, hatot pedig
életfogytig tartó fegyházbüntetésre változ-
tatott, így végezték ki Stenzel Vilmos ügy-
védet és Nikolényi Dezső detektívet.

A vidéken a veszprémmegyei Devecser
községben volt az első ellenforradalom: a:
direktórium vezetőit már halálra ítélték a
fellázadt polgárok, mikor megérkezett Buda-
pestről a terror-csapat. Ezek azután a köz-
ség vezetőit akasztották fel, – lefelől is
a tanítót.

A „politikai terror-csapat” néven ismeretes
hóhér-gárdát már a proletárdiktatúra előtti
kezde szervezni Kun Béla, Pogány József
nek, a katonatanács akkori elnökének tud-
tával. Az Oroszországból kapott pénz jelen-
tékeny részét erre a célra fordították
Cserny József volt matróz volt megbízva a
szervezéssel. Cserny részt vett a cattarói
matróz-zendülésben is; a forradalom kitö-
résekor Budapestre jött s elszánt emberei-
vel már a gróf Károlyi-kormánynak nagy
szolgálatokat tett. Április közepén meg-
szállta a terror-csapat a Teréz-körúti gróf
Batthyány-palotát, melyet valóságos erőddé
fegyverezett föl. Ekkor mintegy kétszáz

tagja volt a csapatnak; de a terroristák száma hamarosan hatszázra növekedett és fiók-intézetet nyitottak a Trefort-utcai Hunyady-palotában. Majdnem kizárólag súlyosan rovott múltú emberek leptek be a terrorcsapatba, ahol igen jó dolguk volt: fekete bőrruhát viseltek, oldalfegyveren kívül sertésölő kést is viseltek az övükben, szolgálatban” pedig kézigránátokkal is el voltak látva. Ha a vidéken valahol ellenforradalmi mozgalmat sejtett a kormány, leküldött egy csapat terroristát és ezek az emberek néhány akasztással és a lakosság megsarcolásával lecsendesítették a falut.

A terroristák rémes dolgairól köteteket fognak még írni: hasonló borzalmakat nem tudtak kieszelni még a spanyol inkvizíció örültjei sem. Legelső gonosztetteik közé tartozott Návay Lajosnak, a képviselőház volt elnökének megöletése. Návay egész életében mindig nagyon liberális ember volt és ha alkalma nyílt politikai jogok teljesességét követelte a proletároknak. Ez azonban nemi lehetett akadálya annak, hogy Kun Béla mint túszt el ne fogassa, A terroristák Makóról Budapestre indultak Návayval s útközben, a kiskunfélegyházai állomás közelében Návayt, egy unokaöccsét és egy Kiss nevű helyettes polgármestert megölték. Alig fél méter széles sírjuk elé állították őket és

beléjük lőttek, ezzel a megokolással:

– Burzsujok vagytok, – érkezett az utolsó percek.

A lövések nem voltak halálosak; a terroristák nekiestek áldozataiknak és késeikkel addig szurkálták őket, amíg mozogtak. Azután eltemették őket. A sírgödör oly sekély volt hogy a halottakat valósággal bele kellett gázolni, Návay Lajos ekkor még nem volt halott, – kezét még kinyújtotta a föld alól. Egyik terrorista véres tenyerét a közelben levő deszkakerítésre nyomta: gyilkos kezének lenyomata ma is ott van.

Minden elképzelhető ok nélkül ölték meg Hollán Sándor államtitkárt és atyját, Hollán Miklós miniszteri tanácsost is. Mint tűszokat letartóztatták őket; szállítás közben a Lánchídon megálltak a terroristák, a két Hollánt kiszállították az autóból, egy-egy golyót röpítettek beléjük, azután az apát és fiát összekötötték és ledobták a Dunába.'

A polgári társadalomnak számos- kiváló tagját eltették a terroristák láb alól; rendszeren a Batthyány-palota pincéjében, majd a parlamenti épületben ment végbe az áldozatok válogatott kínzása és sok esetben a lemészárlása. Az entente részéről felszólalás történt a terroristák miatt; Böhm Vilmos, a vörös hadsereg főparancsnoka már áprilisban kiadott egy rendeletet arról, hogy min-

den terrorcsapat azonnal feloszlatandó; e rendelet végrehajtását azonban soha meg sem kísérelte és annyira nem vette komolyan, hogy – ő maga volt a terrorcsapatok főparancsnoka: ő rendelkezett e csapatokkal, ha valahol a vidéken akasztatni akart. A gyöngyösi munkástanács május 6-iki ülésén Endrész elvtárs, az elnök bejelentette, hogy „Böhm elvtárs utasítására” érkezett a terrorcsapat Gyöngyösre, Thausz elvtárs parancsnoksága alatt az, ellenforradalmi mozgalmak elnyomására. Az elnyomást úgy hajtották végre, hogy Welt Ignácot és Csipkay Albert volt huszárszázadost felakasztották május 7-én délután. Csipkay akasztásakor a hurkot számítással a gégefőre helyezték, hogy a halál lassabban következzen be. Ugyancsak halálra volt ítélve, de a végrehajtás elől megszökött Issekutz Lajos volt százados, Krupánszky László volt főhadnagy, Kernács János és Kenyeres János.

XV.

A bakonaki zendülés. – A sopronmegyei ellenforradalom. – Akasztások Kapuvárott és Csornán. – Szamuely csornai hét „függvénye”.

Május végén volt a Bakonaki zendülés, amelyre vonatkozólag itt közöljük a nagykanizsai állomásparancsnokság jelentéseit, mert nagyjában ez volt a típusa a dunántúli enyhébb zendüléseknek.

Hadügyi népbiztosságnak, Budapest.
Sopronból 233 vörös őr; 4 géppuska Enzbrúder elvtárs parancsnoksága alatt karhatalomként az állomásra érkezett és 24-én délután 9 órakor Bakonak községbe mentelt. A község lakosai a szomszéd községek lakosaival megerősödvé a karhatalmat tüzzel fogadták és rendszeres harcot kezdtek. Karhatalom a községet kézbe vette, ellenforradalmárokat, lázítókat letaróztatta. Veszteség karhatalom részéről egy halott. Hangulat úgy Bakonakon, mint környékbeli lakosságnál nem a legkedvezőbb és újbóli zendülések várhatók, miért is egy karhatalmi zászlóaljnak kirendelését sürgősen kérem.

Júl. 25. d. u. 3 ó. 20 p.

Katonai állomásparancsnokság.
Nagykanizsa, 765/áll. par.

Másnap este a következő jelentést küldték Budapestre Nagykanizsáról:

Hadügyi népbiztosságnak Budapest.

Bakonakra kirendelt soproni 233 vörös ör. tegnap este Nagykanizsára bevonult. Bakonakon a rend helyreállott. Előzmény, lefolyás a vizsgálat alapján a következő:

A bakonaki direktórium a község részére kiutalt sőt csakis szervezett embereknek utalta ki. Ezért a nem szervezett kigazdák fellázadtak, a direktóriumot elkergették, a régi rendet visszaállították. Ennek meggátolására a rend visszaállítására folyó hó 23-án kirendelt karhatalmat és nagykanizsai direktóriumi tagokat fegyverrel, fejszével, kapával megtámadta, miért is a karhatalom a politikai megbízottak rendeletére részben túlerő miatt fölösleges vérengzés kikerülése céljából Nagykanizsára visszavonult. A község lakói még az éjjel és következő reggel a szomszéd községek lakóit, fellázították, melynek eredményeként szombaton délután egy órakor körülbelül 1500 felfegyverzett kigazda gyülekezett Bakonakon és az esteli órákban szétmentek azzal, hogy vasárnap reggel Nagykanizsa ellen vonulnak, a síneket felszedik.

A Sopronból kirendelt vörösör század f. hó 24-én éjjel Bakonakot elfoglalta, a községbe vezető utakat lezárta, az ellenforradalmárokat letartóztatta. Vasárnap a községet a környékbeli lakosok megtámadták. Estig rendszeres harcok voltak. A kanizsai népbiztos bemondása szerint ezen harcokban körülbelül 36 kigazda elesett; a vörös örök közül 1 esett el. A rögtönítélő bíróság 3 embert agyonlövés általi halálra ítélt, kik közül egyik egy vörös ört lelőtt, kettő pedig mint futár fegyveresen a szomszéd községekben rémhírekkel kapcsolatosan lázított.

A Murakeresztúron a közelmúltban letartóztatott néhány ember terhelőleg vallott dr. Hegedűs György nagykanizsai ügyvéd ellen, kit nagykanizsai vádbiztos emiatt letartóztatott. A kiskanizsai kisgazdák emiatt engedély nélkül gyűlést tartottak, melynek határozata alapján a nagykanizsai direktorium ellen felvonultak. Magatartásuk annyira fenyegető volt, hogy a vádbizos távollétében Szabados Árpád politikai megbízott, Vántus népbiztos helyettese megfelelő kezesség mellett s mivel különösebb terhelő adatok nem voltak, Hegedűst szabadon bocsájtotta. Hegedűs kibocsájtása után Kiskanizsára költözködött.

Vörös őrség jelentése szerint úgy Hegedűs, mint Kolarits és Újvári kisgazdapártiak Nagykanizsáról az éj folyamán megszöktek, s értesülés szerint a szomszédos községekben lázítanak. Vasárnapról hétfőre virradó éjjel Kiskanizsán a kisgazdapártiak a népet Nagykanizsa ellen való támadásra lázították. Ellenintézkedések megtétettek. Ugyancsak ellenforradalmi agitációk folytak Füzvölgy, Magyarszentmiklós, Csapi községekben, melyek mindannyian kisgazdapártiak által már régebben előkészített ellenforradalmi esetek. Budapestről és Szombathelyről vörös őrs század, azonkívül Vántus népbiztos egy rohamzászlóaljnak még a mai napon való beérkezését tudtul adta. A táviratilag jelentett tárgyilagossá kivizsgálások Szabados, Vántus népbiztos helyettese által eszközöltettek.

Katonai állomásparancsnokság.

Nagykanizsa, 765. áll. par.

Nem komolyabb, de következményeiben véresebb volt a sopronmegyei ellenforradalom, június 8. és 9. napján. A Sopron kör-

nyéki földművesek szekértáborot akartak vonni Sopron körül és meg” akarták ostromolni a várost. Kísérletük azonban nem sikerült, mert a Sopronba került bányász- és erdészakadémia hallgatósága fegyvert ragadott és a proletárdiktatúrát megvédelmezve visszaverte a támadó földműveseket. Cenk, Kapuvár, Csorna volt a felkelés színhelye. A mosonmegyei kormányzótanácsi biztos június 8-án este a következő jelentést küldte Magyaróvárról a belügyi népbiztoságnak:

Szombaton délután kettő órakor kaptam a hírt, hogy Sopronmegye Csornáról fehérek közelednek Mosonszentjános felé, a vasúti sínt feltép vén maguk mögött. A vörös örkkel és katonákkal a megye határán teremtünk és-tudomást szereztünk, hogy Csornát a fehérek elfoglalták, elvtársainkat letartóztatták. Előrenyomultunk előteremtett vasúti kocsikon Csorna felé. Közben felénk eső községeket fellázítani akaró, dum-dum golyóra töltött fegyveres egyéneket elfogtunk. Közben a feltépett sínpárokat megjavítván, este 10 órakor Csornát megszállottuk, cinkosokat elfogtuk és magyaróvári törvényszékhez beszállítottuk. Kihallgatások folyamatban. Csornai őrséget az utánunk megérkező győri csapatnak átadtuk. Határszéli őrségek kint vannak. Szamuelyvel telefonon érintkeztünk. Pénzszükségünk állandó; aprópénzhiány okoz bajokat. Autó kiutalási kérésemet rögtön kérem elintézni, különben nem lehetek nagyon szükségesen mozgékony és nem tudok felelősséget vállalni, mikor csak gyors intézkedés és helyszínén teremni. Pünkösd

kettő napján vármegyében negyvenhét gyűlést tartunk. Sok német, magyar röpiratot kérek.

Wisnovszky

kormányzótanácsi biztos.

E jelentésből nyilvánvaló hogy a Csornán és vidékén kitört ellenforradalmi mozgalom nem volt valami nagyjelentőségű és hogy leverése minden áldozat és különös erőfeszítés nélkül ment végbe, még mielőtt az ellenforradalmárok megfenyítésére kiküldött Szamuely Tibor terror-csapatával megérkezett volna Csornára. Szamuely mégis kegyetlen boszút állt az ellenforradalmárokon: Kapuvárott 8, Csornán 7 embert felakasztatott, a legnagyobb cinizmussal. A halálra szánt emberek nyakán ő maga igazgatta a kötelet. A csornai kivégzésekről szól a győri politikai megbízottnak, Erdélyi Ernőnek a következő, páratlanul cinikus távirata:

Rákos Ferenc elvtársnak, Szovjetház 221.

Budapest.

S S S Győr, katonai kerületi parancsnokság

531 9 8/30 s.

Szamuely hét függvény hátrahagyásával Csornáról Sopronba visszament. Itt mindenhol rend és nyugalom. Fél munkászászlóaljat kedden délután megbeszélte módon Hajmáskérre indítjuk. Kapuvárról és Csornáról karhatalmunkat visszarendeltem. Belügyi népbiztosság közbelépése folytán celldömölki különítményünk bevonulását 48 órával elhalasztottam.

Erdélyi Ernő.

Az akasztások után nem feledkezett meg Szamuely az ügy üzleti részéről sem. Erről a következő jelentése számol be június 10-én:

Kun Béla népbiztos elvtársnak, Budapest.

A sopronmegyei ellenforradalmároktól szerzett zsákmány első részleteként a következőket indítottam útnak a közlélmzési népbiztosság címére :

Nagyce nk állomásról a 351. vonattal Szombathely-Székesfehérváron át Budapest-Ferencváros pályaudvarra 16 vagonban 4 tehén, 15 ökör, 45 növendékmarha, 4 bika, 15 disznó, 35 süldő, 20 malac, 150 darab baromfi.

Németlövő állomásról 24 vagonban ugyancsak Szombathelyen át tegnap este a következőket indítottam el: 25 tehén, 14 bika és 96 tinó, 5 ökör, 39 borjú, 166 darab sertés, 3 birka, 3 v aggon baromfi, körülbelül 4000 diarab.

Fertőszentmiklós állomáson a mai nap folyamán feladatott 100 darab marha,

Iván községből holnap indul útra Sopronon át 100 marha, 60 malac, 3 métermázsa zsir, 1 métermázsa füstölthús, 400 szárnyas.

A szállítmányt saját kísérőkkel láttuk el; úgyszintén saját kísérőt adtunk egy 25 vagonos cukorszállítmánnyal, amelyik ma indul el Budapestre. Megérkezésükről kérek értesítést.

Szamuely Tibor,

A csornai járás népe a maga jelentését Szamuely büntető expedíció járói már csak a proletár diktatúra bukása után adta ki a következő formában:

A csornai járás közönsége ez időig- el-
 némítva a féktelen terrortól, szívének meg-
 indulásával és soha el nem múltó fájdalom-
 mal jelenti az enyhületet nem találó anyák,
 kesergő hitvesek, síró árvák és szerető test-
 vérek nevében is, hogy Tarcsay István (Rába-
 por dány), Akóts Gyula (Csorna), Takács
 Ferenc (Éabacsanak), Laffer Lajos (Csorna),
 Németh Gyula (Farad), Pozsgay Bálint
 (Rábacsanak), Glaser Ferenc (Csorna) köz-
 becsült, mindnyájunk szeretetére mindig
 méltó polgártársaink folyó évi június hó
 9-ón délután 6 órakor a csornai templom
 előtt hóhérkezekről vértanúhalált haltak.
 Kínszenvedett drága halottainkért folyó hó
 20-án (Szent István király napja) délelőtt
 féltizenegy órakor a csornai piactéren mu-
 tatja be az engesztelő szentmise áldozatot
 dr. Burány Gergely prépost-prelátus. A szent
 mise után a Szent Antal-temetőben pihenő
 hamvak felekezetük szertartásai szerint
 megáldatnak és jeltelen sírjaik fölé
 közönségének hálás kegyelete állít emlékét.
 Béke lengjen és a nemzeti érzés virrasszon
 poraik felett. Gyászos emléküket nemzedék-
 ről nemzedékre hagyjuk örökül. Csorna,
 1919 augusztus hava.

XVI.

A tamási akasztások és dr. Rónai Zoltán. – Mozgalom Fehérmegyében. – A dnnamelléki ellenforradalom. – Szamuely büntető expedíciója. – A kalocsai akasztások.

A tolnamegyei *Tamási* községben és környékén május 31-én tört ki az ellenforradalom, melyet csakhamar véresen elnyomtak. Az egész eseményt élesen megvilágítja Tánezos Vendel tolnamegyei népbiztosnak Földes belügyi népbiztoshoz küldött 312/1919. sz. jelentése, mely így szól:

Tamási ellenforradalmi ügy.

F. évi május hó 31-én a szekszárdi forradalmi törvényszék a tamási intézőbizottság elnökétől jelentést kapott, mely szerint Tamásiban ellenforradalmi akció készül. A szekszárdi forradalmi törvényszék Aranyos György tolnamegyei kormányzótanácsi biztossal azonnal útra kelt az ügy megvizsgálása s esetleges ítékezés céljából.

Június 1-én reggel $\frac{1}{2}$ 8 órára ért Tamásiba, hol Szabó veszprémmegyei kormányzótanácsi biztos a hadügyi népbiztostól nyert utasítás folytán ez ügyben a vizsgálatot már folytatta s egyben közölte, hogy a hadügyi népbiztosságtól utasítást nyert rögtönítélő eljárásra. Aranyos kormányzótanácsi biztos, mint Tolnavármegyében illetékes közeg, a

vizsgálat lefolytatását átvette, illetve azzal a. politikai ügyekben eljárni hivatott szekszárdi forradalmi törvényszéket bízta meg.

A forradalmi törvényszék a vizsgálatot lefolytatta-, az eljárás folyamán igazolást nyert, hogy egy rendszere ellenforradalmi akcióról van szó, mely közelebbről úgy kezdődött, hogy május 80-án délután 4-5 óra tájban a főcinkosok a, község lakosságát népgyűlésre dob oltatták össze s felhívták a polgárságot, hogy fogjon fegyvert a vörösek ellen.

A feluszított tömeg a vörös őrséget lefegyverezte, annak Gonda nevű parancsnokát félholtra, verte s mindenkit, aki nem akart fegyvert fogni, lelövással fenyegettek s Dombóvárról az ellenforradalom leverésére érkezett fegyelmi csapattal a harcot felvették.

Az ütközetben nyolc fehér gárdista s egy vörös katona esett el, egy vörös katona súlyosan megsebesült. A forradalmi törvényszék a vizsgálat megejtése után a Szabó kormányzótanácsi biztostól nyerít utasítás folytán átalakult rögtönítelő bírósággá s a három főcinkost, névszerint Madarász- Józsefet, Berta Pált és Hőrig Imrét kötél általi halálra. ítélte s egyben erről értesítette a hadügyi és igazságügyi népbiztosságot telefon útján.

A hadügyi és igazságügyi népbiztosság azon utasítást adta telefonice hogy az ítélet végrehajtásával további intézkedésig várni kell. E közben megjelentek a katonai különítmények kiküldöttei, kik közölték, hogy a katonaság követeli az ítélet azonnali végrehajtását s erre tíz percnyi határidőt adtak. Rónai igazságügyi népbiztos telefonice azonnal felhivatott, ki közölte, hogy utasítást a kormányzótanács megkérdezése nélkül nem, tud adni, amire a vádbiztos bejelen-

tette, hogy legjobb belátása szerint fog cselekedni.

A katonaság fenyegető magatartására, való tekintettel a három elítélt kivégeztetett.

Az ítélet úgy az ottani lakoságnál, mint a katonaságnál megnyugvást keltett, annyival is inkább, mert a kivégzettek a régi rendszer alatt is mint izgága, rendbontó elemek voltak ismeretesek. Az eljárás folyik.

A főcinkosok közül két egyén megszökött. letartóztatva körülbelül 35 egyén. Kérek a további eljárásra nézve sürgős utasítást. Véleményem szerint az akció számai egész, Tolnamegyére kiterjednek,

Tánczos Vendel, vádbiztos,

A tolnamegyei vád-biztos jelentése világosan beszél: noha a hadügyi és igazságügyi népbiztosság telefon útján utasítást adott a halálos ítéletek felfüggesztésére, dr. Bónai Zoltán népbiztos, akinek jelentették, hogy egy küldöttség sürgeti az akasztást, kitérő választ adott; azt felelte, hogy nem tud utasítást adni. Az igazságügyi népbiztos, akit elvtársai szelídlelkű emberként emlegettek, egy szóval se mondta, hogy azt a három szerencsétlen embert, akinek élete az ő kezébe volt letéve, ne akasszák fel. A tolnamegyei vádbiztos jelentése szerint ez ügyben a rögtönítélő bíraskodást Szabó Gáspár veszprémmegyei kormányzó tanácsi biztos (= főispán) rendelte el, akinek Tolnamegyében nem volt semmi jogköre. Ki volt ez a Szabó kormányzótanácsi biztos? El-

mondja a következő, június 26-án feladott távirat:

Veszprém 1. 269 66 2, 58 s

Belügyi népbiztosság, Budapest.

Szabó kormányzótanácsi biztost az itteni forradalmi törvényszék egy évi fogházra ítélte lopás miatt. Kérek kiküldöttet az ügy megvizsgálására, hogy a tényállás valódiságáról a népbiztosság tudomást vegyen. *Zsurek*, vm. hadügyi megbízott.

Mondanunk sem kell, hogy „a tényállás valódiságára” a vizsgálat bőségesen szolgáltatott adatokat, s ezek alapján maga a kommunista sajtó is igen lesújtó cikket közölt a veszprémmegyei kormányzótanácsi biztosról.

Ugyanazon a napon, amikor a tamási-i ellenforradalom, kitört, *Nagyszékely* községben a vörös járört „a lakosság fegyverrel megtámadta; ez, alkalommal a vörösek egy polgárt agyonszúrtak.

Június 5-én *Vértes, Kéthely* és *Császár* községekben a munkástanács tagjait elfogták és tetteleg bántalmazták. A zendülést a szomszédos Kisbér szervezett munkásai elnyomták.

Legerősebb volt az összes mozgalmak közül *a dunamelléki ellenforradalom* júniusi vége felé. Június 20-án a kalocsai járás politikai megbízottjaitól a következő távirata érkezett a vörös őrség főparancsnokához:

Legsürgősebb segítséget! Kalocsa környékén támadás az ellenforradalom részéről megindult.

A táviratot Pakson adták fel, amiből nyilvánvaló volt, hogy oda menekült, a kalocsai politikai megbízott, akitől egyidejűleg a következő távirat érkezett Földes belügyi népbiztos-helyettesnek:

Legsürgősebb segítséget! El vagyunk vágva. Mindenfelől támadás a fehérek részéről megindult.

Azután egymást érték a mozgalomra vonatkozó táviratok. Június 21-én Bölcskéről a következő távirat jött a Máv.-igazgatósághoz és a belügyi népbiztossághoz:

Jelentem, hogy f. hó 20-án délután 5-6 óra között Madocsa község felfegyverzett polgárai Bölcske község és állomás területén megtámadták a vörös őrséget, lefegyverezték és tetteleg bántalmazták, a táviró- és telefonvezetéket pedig megrongálták. A táviróvezeték helyreállítása iránt az intézkedés megtörtént; a pályatest eddig nincs megrongálva.

Faragó, állomáselőljáró.

Másnap már megtámadták a vörösek a madocsai fehéreket; az erről szóló jelentés a következőket beszéli el:

4292 Belügyi népbiztosságnak, Budapest.

Paks, jún. 21.

A madocsai ellenforradalmi mozgalom lokalizálására ma reggel Szekszárdról jött 67 és Bonyhádról jött 14 vörös katonával

Madocsán a harcot felvettem, az ellenforradalmárok közül negyvenet összefogattam, s mintán túlnyomó ellenforradalmárt jelentettek, Kömlődre visszavonultunk. Kérünk azonnali erősítést, legalább 250 embert Kömlődre vagy Paksra. Ugyanezen sürgönyt egyidejűleg a hadügyi népbiztosságnak leadtam. Információt kérek, mi történt Pestmegyében, különösen Kishartán, honét a mozgalom a tolnamegyei Madocsára átsapott?

Aranyos György,
kormányzótanácsi biztos.

Aranyos helyesen volt informálva: a mozgalom Pestmegyéből indult ki, ahol a Duma-menti községekben csaknem mindenütt ellenforradalmi volt a hangulat. A soroksári vörös őrség csak 23-án tett ugyan jelentést a környékbeli mozgalmakról, de ezek: már 20-án megindultak, amint maga a jelentés elbeszéli:

Soroksár, jun. 23.

Folyó hó 20-án délelőtt $\frac{1}{3}$ órakor Ráckeve, Makód és Szigetbecse községek Dömsöd, Tass és Lacháza felől fehérgárdisták által megtámadtak. Ráckeve hídfőnél 100 fő fehérral d. u. 5-ig teljes harc fejlődött ki. Itt három foglyot ejtettünk; a mi részünkről sem fogságba nem került senki, sem sebesülés nem történt. D. u. 6 óra tájban 30 fő vasas segítségül érkezett; ekkor visszavonult az ellenség. D. u. 9 órakor a vasútállomást a fehérek elfoglalták, melyet egy órás harc után sikerült visszafoglalni. Itt a mi részünkről Bihari vörös őr a bal-karján könnyen megsérült; az ellenség ré-

széről 2 elesett. A Budapestről megérkezett dandár az ellenséget Dömsöd és Tassnál üldözi.

Ráckevei vörös szakaszparancsnokság.

Izsák, szakaszparanesnok.

A madoccai zendülés ügyében Aranyos kormányzótanácsi biztos és Tánczos Vendel vádbiztos 21-én este táviratban jelenti, hogy az ellenforradalmi akciót rögtönítelő bírósággal fogja elfojtani. Ugyanezen a napon jelentik a vörös őrséig főparancsnokságának Budapestre:

Dunaföldvár községben ellenforradalom kitört; a vörös őroket lefegyverezték. Katonaságra lenne szükség.

Előszállási szakasz.

A mozgalom egyelőre terjedőben volt. Kiskunhalasról június 22-én hajnalban a következő távirat érkezett a budapesti posta- és távírdahivatalhoz:

Azonnal továbbítandó a hadügyi népbiztosságnak Budapestre: Jelentem, hogy minden összeköttetés, telefon, távírda Budapesttel Kiskőröstől északra megszakadt. Kecel és Kiskörös közt a vasúti sínek fel vannak szedve; azonnali intézkedést és sürgős segítséget kérek.

A kormány ekkor már látta, hogy igen komoly mozgalommal áll szemben és elhátározta, hogy energikus intézkedésekhez fog nyúlni.

A dunántúli ellenforradalmi mozgalmak-

ról június 22-én este Madarász helyettes politikai megbízott a következő jelentést terjesztette elő:

Kun Béla Budapest, Hungária.

A dunántúli ellenforradalmi nyugtalanságok dolgában jelentem a következőket:

Kaposvárott a direktórium távirata szerint egy népgyűlés, melyen munkások és parasztok vettek részt, a tanácskormány lemondását és a régi rend visszaállítását követelte. A telefont el akarták vágni. A direktórium ezt karhatalommal megakadályozta. Az ellenforradalmárok behatolva felfegyverkeztek és a pártvezetőség épületét tüzelés alá vették, A munkás és fegyelmi század a rendet helyreállította. Egy zavargót agyonlöttek. A direktórium, minthogy vidékről is támadást vár, egy karhatalmi század kiküldését kérte Budapestről.

A *paksi* direktóriumot az ellenforradalmárok elmozdították és a közügyek vezetését átvették. Összeütközés nem történt. A paksi események a *dunapentelei* és *dunaföldvári* ellenforradalmi mozgalmakkal függenek össze. Három vasas század hét géppuskával ez éjszaka folyamán érkezik Budapestről Penteleire, illetőleg Dunaföldvára. Ötven tábori vörös őr Székesfehérvárról Dorog irányában nyomul elő Paks felé, hogy a mozgalom továbbterjedésének útját állja.

Pákozdon, Székesfehérvár mellett, ellenforradalmi hangulat; a parasztgyűlés megtagadta az élelmezési diktatúra öt százalékos marhabeszolgáltatási rendeletét: az odame nekült szocialista érzelmű munkáscsaládokat elűzték. A Fahik-csoport járőre a rendet helyreállította.

Szekszárdnak a fehérek által való meg-

támadása előtt a direktórium elszökött. A Tolna vármegyei direktórium elnöke Mór-ágyról 24-én a következőket jelentette Kun Bélának:

Szekszárd ma éjjel 12 órakor a fehérek kezébe került. A munkásgárda és a vörös őrség hősiesség ellenállást tanúsítottak. Direktórium 12 óra 30 percekor hagyta el a várost. Minden irányban bővebbet Bonyhádról telefonon.

Sós,

a tolnavármegyei direktórium elnöke.

Mauthner.

Nem igaz, hogy a direktórium éjfél utá-
nig kitartott; Klein postai megbízott azt
jelentette hogy „a direktórium este 9 óra
óta nem található”. A megszökött direktó-
riumi elnökről szól a következő távirat is:
Szekszárd, júl. 24. 11 ó. 50 p.

Sós direktóriumi elnököt és a vele eltávo-
zott direktóriumi tagokat Bonyhádon őri-
zetbe vették, mert távozásukkor a bankból
pénzt és ékszereket magukkal vittek.

Klein, postai megbízott.

Sós idő előtt ugrott meg, mert, mint a táv-
iratból látjuk, a postai megbízott 24-én dél-
ben még benn volt a városban. A megszö-
kött direktórium helyett pót direktórium ala-
kult, mely a belügyi népbiztosságnak a kö-
vetkező jelentést küldte a szekszárdi harc-
ról:

7704. sz. Huszonharmadikán este 10 órakor
egy Tolnai, Tolnamozs és Siógárd felől érke-
zett fehér csőcselék támadást intézett Szek-

szárd megyei székhely ellen. A támadási szándókról már a délutáni órákban tudomást szerzett a munkásság és intézkedéseket tett a munkásgárda felfegyverzésére, az idő rövidsége miatt azonban csak kevés embert lehetett felfegyverezni; ezek azonban oly hősiesség ellenállást fejtettek ki, hogy hajnali félnegy órára sikerült a fehér csordát megfuttatni. A hősiesség ellenállásban különösen kitűntették magukat: Bibling József, Bányai Ferenc, Maislis Miksa, Kemény Sándor, Füstös N., Tokaji János, Kövesdi Sándor, Krucsai József, Götz János, Baka József és TJri Lajos.. Kérjük, hogy ezeket az elvtársakat hősiesség magatartásért külön táviratban megdicsérni szíveskedjék.

Koretzki,

Tolnavármegye ideiglenes direktóriumára.

A Duna balpartján Szamuely fenyítő expedíció jának Dunavecse volt az első állomása; itt megállapították, hogy Apostag és Harta között a vasúti sinek és átereszek erősen meg vannak rongálva,

Július 24-én Kunszentmiklósról Kun Bélának a következő jelentést küldte Szamuely:

Kun Béla Budapest, Szovjetház.

Az ellenforradalmárok öt órán át szakadatlan tartó tüzéségi és gyalogsági tüzelése dacára sikerült *Dunapataj* előtti állások rohammal való elfoglalása után a községbe bevonulni. A banditáknak óriási veszteségei voltak, de nekünk is kettő halottunk és öt sebesültünk vau. A kettő halottai, Kneicher Györgyöt, az ön különítményem tagját és Huber Gyula vörös őrt Budapest keleti pályaudvarra szállítottam. Az ellenforradalom áldozatai megérdemlik, hogy az elképzelhető

legnagyobb pompával temessék Budapesten. Holnap folytatom a támadást Kalocsa ellem A súlyosan sebesültek között van. egyik legderekabb kommunista elvtársunk, Kovács Gyula, aki öt súlyos sebet kapott.

Szamuely Tibor.

Ugyane nap a hadsereg hivatalos helyzetjelentése, mely a magasabb parancsnokságok számára készült, a következőket közli:

A Szamuely-csoport Kalocsától északkeletre az ellenforradalmárokat Kecelig szorította vissza. A Dunától nyugatra Dunaföldvárat az ellenforradalmárok megint elfoglalták.

„624/3.” a „hadműveleti” száma e jelentésnek; Böhm hadműveleteinek szerves része volt a Szamuely-csoport Duna-menti harca.

Az V. tábori rendészeti zászlóalj 26-án már azt jelenthette a II. hadtest parancsnokságának, hogy Pakson és Dunaföldváron helyreállott a rend. A jelentések természetesen nem árulnák el semmit azokról a sorozatos kivégzésekről, melyeket Szamuely Dunaföldváron és Dunapatajon rendezett, Szekszárdon Krammer Károly vette üldözőbe a „fehéreket” hírhedt terrorista csapatával, Kalocsán, az expedíció végpontján pedig maga Szamuely akasztatott.

A kalocsai, jezsuita rendház előtt egymás után felkötötték Szamuely legényei Gallina Károly érseki uradalmi intézőt, Császár István százados, főszolga bírót, Mészáros pol-

gári iskolai tanárt, Kálmán József fakereskedőt, Horváth Lajos tartalékos hadnagyot, Vargacz József gazdát, Múzsza Gergely csizmadiát, Csiszár Jenő tanítót, Horváth Gyula cimbalmost, Elkán Lajost, Schwarz Józsefet és Weisz Manót, Grósz Vilmos kereskedőt pedig lelőtték. Gallina uradalmi intéző kötele elszakadt; a szerencsétlen ember erre nyakában a kötéllel futni kezdett, de azonnal elfogták és újra felhúzták. Vargacz József gazda pipára gyújtott és úgy lépett a fa alá, amelyre felhúzták. A kivégzések alatt a kolostor ablakában ott állott egy pap ornátusban s a távolból adta meg a halálra-szántaknak a feloldozást...

XVII.

A budapesti ellenforradalmárok. – Lemberkovics százados megöletése. – Bomanelli közbelépése. – Haggard kapitány közbelépése a monitorok ügyében. – Böhm a zsidó kapitalisták és a papok ellen. – Proletár kitüntetések?

Június 24-én Budapesten is kitört az ellenforradalom. A fővárosban ekkor legalább tíz ellenforradalmi csoport mozgólódott és szervezkedett, de egyiknek sem volt se fegyvere, se pénze, se elég embere ahhoz, hogy komoly akciót kezdhessen. A magyar ember fecsegő természeténél fogva nem is lehetett valami komoly vállalkozásba fogni. Már június 24-ike előtt elnyomta a tanácskormány a Dormándy-féle összeesküvést, ez a csoport, amelynek Dormándy ezredes volt a vezére, ritka könnyelműséggel szervezkedett, gyermekeleányokra És házmesternékre bízott titkokat stb. A társaság elfogatása alkalmával Dormándyt félholtra verték. Az akció vezetőit az entente egyik missziójának közbelépése mentette meg a biztos haláltól.

Az ellenforradalmár csoportok több ízben terveztek puccsot, amelynek azonban már

előre elfecsegte minden részletét bármely vénasszony.

Június 24-én délután 3 órára volt kitűzve az ellenforradalom kitörése; erről Budapesten száz meg száz ember beszélt; az, emberek a zsebórát kezükben tartva várták délután 3 órakor az ellenforradalmat... A *Vörös Újság* később megírta, hogy a kormány is tudott, mindent, sőt megnevezte az árulót is Pacor ezredesnek, a volt védőrség parancsnokának személyében. Az ellenforradalom részesei nyíltan beszéltek, hogy együtt dolgoztak Haubrich József népbiztossal, a IV. hadtest parancsnokával, aki azonban csak „beugratta” és cserbenhagyta őket.

Az Engels-kaszárnyában a tüzértisztek már délután közölték a legénységgel, hogy délutánra „készül valami”. Délután a kaszárnyába csak az ellenforradalmárok által megállapított jelszóval leheteti bejutni. Délután 4 óra 10 perckor néhány ágyúlövés dördült el, jeladásul a többi ellenforradalmár-csoportok számára. Néhány céltalan lövés után a politikai megbízottaknak sikerült a legénységet a tisztek ellen hangolniok: a tüzerek újra lelkes kommunisták lettek és azonnal elfogták a tisztjeiket.

A jelző ágyúlövésre az óbudai kikötőben három monitor kitűzte a, nemzeti lobogót, s azután végig sétált a Dunán – lementek a

vasúti összekötő hídig, onnan visszamentek a Belváros elé és közvetlen közelből három gránátét lőtték a szovjet-házra, a Hungária-szállóra. A népbiztosok családjaikkal mind ebben a szigorúan őrzött épületben laktak ugyan, de Budapesten minden gyermek tudta a támadás órájában, hogy a népbiztosok a parlamenti épületben vannak, a nagy szovjet ülésén. A lövöldözésnek tehát egyáltalán semmi értelme sem volt. A monitorok azután itthagyták a fővárost és dél felé hajóztak.

Ugyanekkor a Józsefvárosban ötven Ludovika-akadémiai növendék megszállotta a „József”-telefonközpontot, ami megint értelmetlen dolog volt, mert a másik „Teréz”-telefonközpontnak és a központi távírdának megszállására még csak nem is gondoltak. Este hat órától tizenegy óráig heves harc volt itt a vörös katonák és a Ludovika-akadémia növendékei között. A harc azzal végződött, hogy a növendékek letették a fegyvert. Azok a növendékek, akik künn maradtak az akadémia épületében, másnap reggel hat óráig állták a harcot s azután ők is megadták magukat.

A munkásságból egyedül az újpesti Mauthner-gyárban voltak az ellenforradalomnak hívei; ezek azonban arra a hírre, hogy egy terror-csapat közeledik, köpönyeget fordított-

tak és a proletárdiktatúra mellé állottak. A gyár munkásai másnap nyilvános fogadalmat is tettek, hogy a proletárdiktatúrát vérükkel és életükkel is mindenkor, bárki ellen megvédelmezik. Az újpesti ellenforradalomnak Orczy László vendéglős volt a vezetője, aki megszökött. Hajden László főiskolai hallgatót, Robitsek Lászlót, Szücs János soffört és Dezső Elemért, a vízművek hivatalnokát, Kakas terrorista csoportja egyik gyár előtt agyonlőtte. Két másik ellenforradalmárt, ifjabb Orszy Lászlót és Martinovics művezetőt Paksi József elnöklete alatt egy rögtönzött proletártörvényszék hállára ítéletek szerencsétlen embert nyomban fel is akasztották.

Az ellenforradalom estéjén hat óra tájban már mindenki látta, hogy a vörösek feltétlen urai a helyzetnek. A város azonban mégis rendkívül izgatott volt: a vörösek állandóan lövöldöztek az utcákon. Arra a hírre, hogy egy József-kör úti házban géppuska van elrejtve, egész sortüzet adtak a házra. Tömérdek sebesülés történt ezen az éjszakán: a sebészeti klinikákra alig győzték behordani a szerencsétlenül jártakat. Végeredményként tizenhat vörös halottja volt az ellenforradalomnak, – a fehér halottakat senki sem tartotta számon. A vörös katonaságból és a vörös őrségből körülbelül

ötvenen sebesültek meg: súlyosabban. A retentő zűrzavarban senki sem kérhette számon, ha valakit az utcán egyszerűen lelőttek. Ez a sors érte el dr. Berend Miklós egyetemi tanárt, a kiváló gyermekorvost is, aki állítólag” az utcán elővette zsebkendőjét s azt lengetve, az ellenforradalmat élte. A holttestet rögtön kifosztották s estig a kövezeten hagyták, este pedig beledobták a Dunába. Néhány hónap múlva megtalálták a hullát az uszoda gerendáihoz, tapadva, éppen az előtt a ház előtt, amelyben lakott. Az ellenforradalom főszervezője, Lemberkovics Jenő százados is életét vesztette. Egy tisztársával együtt letartóztatták az Engelskaszárnyaiban és a főkapitányság épületébe vitték; itt Weisz Fülöp, a vörös őrség egyik politikai biztosa megölte őket. Weisz, aki a tanácskormány bukása, után öngyilkos lett, Lemberkovics megöléséről június 25-én a következő hivatalos jelentést írta:

Tájékoztató eseményközlés a vezetésem alatt álló századok legénységének és azok parancsnokainak:

Tegnap délután öt órakor a kerületből átmentem Pestre a hadosztályparancsnoksághoz. Amint a Lánchídra értem, föltűnt a Dunán úszó három, monitor nemzetiszínű zászlóval. A Dunán cirkáltak fel és alá, majd gépfegyverrel löni kezdték a volt főkapitánysági épületet. Én ekkor Jancsik elvtárs-

nál tartózkodtam, ahová később tizennégy volt tisztet hoztak, akik parancsnoksági minőségben azt a disznóságot követték el, hogy az Engels-laktanyában a legénységet rútol becsapták. Mintha a hadügyi népbiztosság parancsára cselekednének: kiadták a félrevezetett legénységnek a parancsot az újpesti hídfő lövetésére. Le is adtak körülbelül tizenhat lövést, csakhamar azonban a legénység rájött, hogy a disznó huligánok becsapták őket, letartóztatták mindnyájukat a két főcinkos kivételével, akiknek sikerült meglogni, azonban nemsokára ezeket is elfogták és Jancsik elvtárhoz előállították. Itt éppen a kihallgatások alatt hirtelen gépfegyverrel löni kezdtek a hadosztályparancsnokságot, mire ez a két emberi mivoltából kivetkőzött állat a tumultusban revolvert ragadott, de még mielőtt használhatták volna, ott a helyszínen *mind a kettőt egy-egy lövéssel leterítettem.*

Eltársaim! Mert ha elvünkről van szó, *egy pár száz hullá az nulla!!!*

Éppen azért, elvtársaim, csak bátorság és kitartás és eszméinkhez és elveinkhez tántoríthatatlan ragaszkodás, akkor mienk lesz a győzelem.

Éljen az igazi proletárdiktatúra!
Weisz, politikai biztos.

Az ellenforradalom leveretése után a kormányzótanács ülést tartott, melyen az ellenforradalmárok ügyében úgy határoztak a népbiztosok, hogy „a forradalmi törvényszékek által hozott halálos ítéletek meg nem fellebbezhetők és azonnal végrehajthatók”.

Kedden este volt az ellenforradalom, s szerdán reggel halálra ítélték Kiss István, Grassi József és Szabó László volt tiszteket. Dél tájon halálra ítélték Osváth Zoltán és Imrey Ferenc századosokat és Waldinbrecht Antal főhadnagyot. Csütörtökön estefelé óriási izgalom volt a fővárosban: híre futott, hogy három ellenforradalmár tisztet fel fognak akasztani az Oktogontéren. A tér közepét a katonaság kordonnal elzárta, a kordonon kívül mintegy tíz-tizenöt ezer ember várta rettentő izgalomban a kivégzések rémes látványát.

Az akasztás azonban elmaradt. Romanelli alezredes, a budapesti olasz katonai misszió vezetője, az entente nevében jegyzéket intézett Kun Bélához. „Követelem, írta, hogy az utolsó események folytán kezébe esett túsók és politikai foglyok életét minden kivétel nélkül respektálják, még azokét is, akik fegyverrel kezükben estek foglyul... Emlékeztetem önt és kormányának minden tagját, hogy önök együttesen és egyénenként felelősségre lesznek vonva, ha a fentemlített erőszakos rendszabályok valóban végre lesznek hajtva.” Kun Béla válaszában tiltakozott ugyan „a belügyekbe való beavatkozás” ellen, de az akasztások elmaradtak, sőt az oktogon-téri kivégzés hírét a Népszavában „ostoba álhírek” nyilvánították. Haubrich

népbiztos is közzétett egy nyilatkozatot arról, hogy „a kivégzések nem lesznek nyilvánosak.

A budapesti ellenforradalom áldozatai minden sajnálatra méltóak, mert a siker minden lehetősége és minden reménye nélkül tették kockára életüket. Az emberek nem tudták, mit cselekszenek. Különösen érthetetlen a monitorok magatartása. Zemplényi parancsnok és Arkner politikai megbízott megnyerte a matrózokat az ellenforradalomnak; ez érthető. De hogy céltalan lövöldözésük után egyszerűen elvonultak és hogy senkivel összeköttetésben nem állottak, az már érthetetlen. Az ellenforradalmat követő napon délben visszatértek a hajók Budapestre s néhány lövést váltottak a vörösekkel; ez alkalommal belelőttek a Budafoki-út egyik sarokházába, – minden cél és értelem nélkül és súlyosan megsebesítettek két nőt. A monitorokon nyilván nagy volt a fejtelenség: a legénység egy része a vörösekkel érzett együtt. Félték attól is, hogy családjukat túsökként fogják kezelni, amivel egy szikratáviratban meg is fenyegették őket. Mikor az aknazáron át a monitorok átmentek a szerbekhez, az entente dunai flottillájának angol parancsnoka, Haggard kapitány Kun Bélának szikratáviratot küldött, melynek megcsonkított szövegéből ennyit lehetett

megérteni:

„Bizonyos vagyok benne, hogy ön el fogja rendelni, hogy azoknak a tiszteknek és katonáknak a családjai, akik az e pillanatban fehér lobogó járó magyar monitorok személyzetéhez tartoznak, a civilizáció törvényei szerint kezeltessenek...”

Kétségtelen, hogy a budapesti ellenforradalom a munkásságot nagyon felháborította, s a puccs könnyű leverése a tanácskormány helyzetét, ha csak rövid időre is, nagyon megszilárdította.

A pesti ellenforradalom utáni héten a kormány mindenünnen kapta az üdvözlő táviratokat. A vidéki munkásgyűlések távirataiban a legélesebb kifakadások hangzottak el a polgárság ellen s a Vörös Újság, mely már egészen a legszélső baloldalt képviselte, roppant erőfeszítéssel izgatott a minél vörösebb terror mellett. Még Böhm Vilmos főparancsnok is, aki pedig két héttel azelőtt még úgy tett, mintha a diktatúra ellen irányuló szakszervezeti mozgalmat támogatná, a következő üdvözlő táviratot küldte Haubrich Józsefnek, a IV. hadtest parancsnokának:

A proletárságot hátbatámadó gaz ellenforradalmi puccs sikeres leveretése alkalmából az egész vörös hadsereg nevében szeretettel és hálával üdvözlöm a IV. hadtestet, annak parancsnokát, vörös katonáit, a vörös

őrséget, a vörös vasas hadosztályt és a munkás tartalékszázalójak szerszámmal és fegyverrel küzdő katonáit. Amíg a proletárság egyik része fegyverrel a kezében harcol az imperialisták gálád támadása ellen, addig a volt tiszték egy része, zsidó kapitalisták, papok, burzsoák és vagyonukat vesztett földbirtokosok szövetsége gyáva orvtámadással, lepénzelt bérencekkel megtámadta tanácsköztársaságunkat. A proletárság azonban megmutatta, hogy a nehéz napi munkától fáradtan a ezerszám mellett erős. kezében tartja a hátaimat biztosító fegyvert és. könnyedséggel gázolja, le azokat, akik a proletárság uralmát meg akarják dönteni. Hála és köszönet mindenkinek, akik a vörös hadsereget és a proletárhatalmat a gyáva orvtámadások ellen megvédelmezték. Elrendelem, hogy fejezze ki a vörös hadsereg köszönetét, külön elismerésemet és hálámat mindazoknak, akiknek, részük volt az ellenforradalom leverésében, elsősorban a vörös őrség, a. vörös vasas hadosztály és a munkászászlóalj, a, póttettek vörös katonáinak és mindazoknak a parancsnokoknak, akiknek ébersége és erélye hozzájárult a puccs letöréséhez. Azokról, akik külön kitüntek áldozatkészségükkel, bátorságukkal és. hősiességükkel, terjesszen fel hozzám, névjegyzéket.

Mi ez? Cezarománia? Csak nem akart kitüntetésekot osztogatni a proletárhadsereg vezére? De igen, – íme a bizonyíték:

175/hf. *Kun Béla, Budapest.*

Az eredményes harcok szükségessé teszik, hogy a proletár-kitüntetésről szóló rendelet végre megjelenjen. Kérem, azt az ügyet sürgősen elintézni.

Kiadatott Száritó és Kun elvtársaiknak.

Böhm.

XVIII.

A. Lenin-fiúk. – A terrorcsapatok vidéki szereplése. – Korvin Ottó és Schön Gábor vallatási módszere. – A csendőralezredek megöletése. – A Lenin-fiúk menekülése.

A budapesti terrorista csapatok tagjait május elseje óta „Lenin-fiúk” néven ismerték az országban. A csapat Teréz-kör úti főtáb őrhelyét a május elsejei ünnepen egy nagy Lenin-szobor díszítette s a májusi felvonulásban a terrorcsapat jelzőtábláján már a „Lenin-fiúk” felírás szerepelt. A terrorcsapat Teréz-körúti szállásán a gróf Batthyány-palotában mintegy kétszáz Lenin-fiú lakott; kisebb csapatok voltak a Trefort-utcai gróf Hunyady-palotában s a Mozdony-utcai tanítóképzőintézetben. A Lenin-fiúkhöz tartozott a 28 tagból álló Szamuely-különítmény Szovjetház 40 főnyi állandó őrsége, Kun Béla testőrsége. A Szamuely-különítmény vezérének a különvonatán lakott s állandóan útrakészen állott. Ennek a csapatnak a feladata volt a vidéki ellenforradalmi mozgalmak elfojtása és megtorlása. Kun Béla testőrségét „fix őrség” néven ismerték; ennek

egy Dögei nevű Lenin-fiú volt a parancsnoka.

Szállásaik valóságos arzenálok voltak; a ház előtt a járda el volt barrikádózva s állandóan gépfegyverrel felszerelt teherautók állottak a házuk előtt. A Batthyány-palotában és a mozdony-utcai tanítóképző intézetben ágyúik is voltak. A Lenin-fiúk majdnem mind súlyosan rovott múltú emberek voltak. A parancsnokuk, Cserny József 27 éves bőrmunkás, mindenre kész fickó. Alparancsnokaik: Medvegy Vili, a leghírhedtebb és legügyesebb betörő és Nick Gusztáv pékség, aki rablógyilkosságért volt elítélve, de a proletárdiktatúra napján kiszabadították, mert csak burzsoá nőt ölt és rabolt ki. A Lenin-fiúk közül természetesen mindenki vállalkozott a hóhér-szerepre, de az akasztásokat csak azoknak volt szabad végezniök, akik különös ügyességet tanúsítottak az áldozatok megkínzásában. A Szamuely-különítményben nyolc „vizsgázott” hóhér volt; a főnökük, Kohn-Kerekes Ármin Árpád losonci 23 éves vasesztergályos, saját vallomása szerint „személyesen” lőtt agyon öt embert és tizenháromat felakasztott. Gáspár József nyolc embert ölt meg Szamuely parancsára Kapuvárott, Vigh Sándor nyolcat Kalocsán, Reinheimer Dezső pedig nem kevesebb, mint huszonöt embert Debrecen-

ben. Bergfeld Izidor Lenin-fió lelkiismeretét száz ötvenöt ember halála terheli.

A vidéki ellenforradalmak leverésekor a helyi direktórium vagy a munkástanács állította össze az „ellenforradalmárok” jegyzékét; az ő feljelentésükre rendelte el Szamuely a kivégzéseket. Maga a kivégzés a legembertelenebb módon történt: a családtagok és gyermekek jelenlétében. Volt rá eset, hogy az elemi iskola növendékeit kivezényelték a kivégzéshez;. Az apa lába alól, az akasztófa alatt, a saját fiának kellett kirúgnia a széket, Szamuely több kivégzendővel megcsókoltatta a kötelet, majd, mint valami nyakkendőt, maga igazgatta a nyakukon a hurkot. Megtörtént, hogy egy főszolgabíró felakasztottak az utcán egy fára s azután elhivatták Szamuelyhez az áldozat feleségét, aki nem tudott a kivégzésről, s az asszonynak azon az úton kellett mennie, ahol a férjét felakasztották, – Szamuely „meglepetést” akart neki szerezni, hogy véletlenül lássa meg a férje holttestét. Az, hogy a tömeges kivégzéseknél a „fő-ellenforradalmár” egyik szemét kiszúrták s úgy kellett végignéznie társainak kivégzését, míg rá nem került a sor, – egészen közönséges dolog volt. A kivégzés előtt némely Lenin-fió kihúzta az áldozat nyelvét, egy másik pedig azzal mulatott, hogy a még

vonagló embernek felmetszette a hasát és kihúzta a beleit Július végén Budapesten egy csendőralezredest úgy öltek meg, hogy a torkát elvágták, mint a csirkének és a vérét a félreeső helyen folyatták ki, – hogy ne kelljen a gyilkosság után takarítani.

Eleinte a diktatúra egyes vezéreinek utasítására dolgoztak a Lenin-fiúk. Pl. a makói ellenforradalmi zendülés után, áprilisban, dr. Landler Jenő ügyvéd, a magyar szociáldemokrata vasutasok vezére, a későbbi hadvezér, mint belügyi népbiztos Kritzler detektív-főfelügyelő jelenlétében e szavakkal küldte a terror-csapatot Makóra:

– Ne merészkedjeteK félmunkát végezni f

A makóiak tudják, hogy a terror-csapat megfelelt dr. Landler intencióinak. Jól dolgozott neki Tót Géza rovott múltú betörő is, akit dr. Landler és dr. Rónay a rögtönítélő forradalmi törvényszék elnökeként küldött ki Makóra

Később, májusban, már szabályozták a Lenin-fiúk szolgálati viszonyait: az „országos politikai nyomozó osztály” végrehajtó szerveiként osztották be őket. A nyomozó osztály a parlamenti épületben ütötte fel a tanyáját. Guzi János vasmunkás volt az osztály névleges, és Klein-Korvin Ottó magánhivatalnok a tényleges vezetője. Külön nyomozásokat végzett a vörös őrség kerü-

leti parancsnokságának politikai biztosa, Schön Gábor. A nyomozás és vallatás módjait könnyű elképzelni: jajgatás, ordítás, halálhörgés hallatszott a vallató szobákból; néha egy-egy revolverdurránás vetett véget az áldozat szenvedéseinek. Klein-Korvin Ottó, egy kis púpos fiatalember a vallatás közben azzal szokott mulatni, hogy vonalzóját a vallatott ellenforradalmár torkába dugta. Az ily vallatás közben sok ember meghalt; ezeket többnyire a Dunába dobták, de néha még ezzel sem fáradtak. Pl. június 25-én Szócs András színészt egyszerűen ledobták a harmadik emeletről az udvarra és ott hagyták a hottestét. A Lenin-fiúk nem csupán ellenforradalmárokat üldöztek, saját számlájukra is sokat dolgoztak, rablási és egyéb célokból és sohase kérte tőlük senki számon az áldozataikat. A Batthyány-palota pincéjében néha célbálítottak egy-egy áldozatra. Dr. Légrády Imre lapszerkesztőnek a kivégzése ügyében „szavazást” rendeztek; mivel dr. Légrády vak ember, a többség mellőzte a kivégzését. Maguk a politikai nyomozók sem mindig ellenforradalmi vád miatt üldözték az embereket; pl. Dobsa Miklós zászlóst azért vitték Schön Gábor politikai biztos elé, mert valami szabálytalanság volt az egyenruháján. Schön átadta a fiatalembert a Lenin-fiúk-

nak, akik előbb rettentően megkínózták, összeszurkálták, a fogait kiverték s azután a Dunába dobták. Schön azért ölette meg Dobsát, mert kihallgatásakor „büszke volt”.

A nyomozásoknál minden eszközt igénybe vettek. Pl. Korvin a diktatúra alatt a formaiságok mellőzésével „feleségül” vette Sipos Erzsit, egy nyomdai gépmester leányát. A csinos Erzsébet vendéglőkben, kávéházakban ismeretséget kötött tisztekkel s ezeknek a fecsegése alapján igen sok „ellenforradalmárt” juttatott a másvilágra. Cserny József parancsnoknak egy 14. éves fiú volt a főnyomozója, akiben senki sem sejtette a detektívet. Alkalmilag ilyen diszkrét szolgálatot teljesített Kun Béla atyja is. Az öreg Kunt április közepén internálták Erdélyben a románok, de azután szabadom bocsátották. A pestmegyei Alberti-Irsa község munkásai nagy lelkesedéssel községi jegyzőnek választották Kunt, aki időnként jelentést tett a fiának egyes „fehér érzelmű” urakról. Kun ezen az alapom azután megindította az illetők ellen az eljárást.

Maga Kun Béla is igénybe vette a Lenin-fiúk szolgálatait: a Hungária-szállóban, leövetett két ukrán tisztet, akikről azt hitte, hogy Denikin tábornok kémei; a két tisztnek követ kötöttek a nyakába s a Hungária-szálló előtt beledobták őket a Dunába.

A Lenin-fiúk legutolsó borzalmainak egyike Ferry és Borhy csendőr alezredeknek és Menkina ezredesnek a meggyilkolása. Az említett tiszteket a vörös őrség egyik parancsnoka, Chlepkó Ede fogatta el. Cserny állítólag elrendelte, hogy ne végezzék ki őket, de egy éjszaka mégis megölték mind a hármat a Lenin-fiúk s aztán a hullákat összekötözték, egy körülbelül 20 kilós követ reájuk akasztottak és a Dunába dobták őket.

A proletárdiktatúra vége felé már annyira elhatalmasodtak a Lenin-fiúk, hogy maga a hadsereg vezetősége is félt tőlük. Június közepén híre járt (a bécsi lapok meg is írták), hogy Szamuely és Vágó a Lenin-fiúk közreműködésével puccsra készül Kun Béla ellen. Az volt Szamuelynek a terve, hogy a proletárokat, akik a polgársággal együtt nagyon érezték már az élelmiszerek hiányát, felszólítják, hogy „elégítse ki magát a burzsoá készleteiből”. Ez más nyelven annyit jelent, hogy szabad fosztogatást akartak elrendelni. Más verzió szerint nagy vérengzést akartak rendezni, hogy a zűrzavarban Kun Béla elmenekülhessen Budapestről. Maga Szamuely e nap okiban úgy nyilatkozott, hogy ő ellene irányul a Lenin-fiúk mozgolódása. Se Kun elfogatásának a terve nem volt igaz, se az, hogy a mozgalom, Szamuely ellen irányult; ellenben tény, hogy Kun

Béla eleinte támogatta a mozgalmi Chlepkó elvtárs tizennégy ágyút szerzett a Lenin-fiúknak, továbbá két páncélos autóbilt, s rengeteg muníciót vett át a csepeli lőszer-gyárban. A hadsereg főparancsnoksága ez ellen tiltakozott s az offenzívára hivatkozva kérte a két páncélos autót, annál inkább, mert a hadseregnek egyáltalán nem volt páncélos autója, – Kun azonban úgy dön-tött, hogy a páncélos autók maradjanak meg a Lenin-fiúknál.

Július 25-én, amikor a tanácskormány ka-tonailag már teljesen megbukott, Kun Béla elrendelte a Lenin-fiúk lefegyverzését. Az ágyúkat elvették tőlük, szállásaik kiürül-tek s a sok muníciót teherautókon vissza-szállították Csepelre. A Lenin-fiúk nem vár-ták meg a katasztrófa teljes kifejlődését: a június 25. és 26. közti, éjjelen megszöktek szállásaikról. A proletárdiktatúra bukása után azonban egy részük kézre került Fogva van Korvin, a főinkvizítor, Cserny, a parancsnok és vagy kétszáz terrorista. Igen soknak sikerült a szökés.

A rendőrség vezetői azt állítják, hogy a tanácskormány után következő Peidl-kor-mány „hamis útlevelekkel és más módokon elősegítette a szökést”. Ez tény. Nemcsak népbiztosok, de közönséges gonosztevők is menekülhettek hamis útlevelekkel. Maga

Korvin Ottó a proletárdiktatúra bukása után is nyugodtan sétált Budapest utcáin és nem értette, miért fogják el, hiszen „az új kormányban levő barátai biztosították, hogy semmi baja nem lesz”. Szabadon bocsájtották a Sopronban levő foglyokat, köztük a Szamuely-csapat hóhérait, továbbá a hamis útlevéllal szökésben levő Csernyt s a vörös őrség már elfogott főparancsnokát, Jancsik Ferencet, aki a vasutas-státárium egyik diktátora volt.

Dr. Balogh György igazságügyminiszter a terroristák elleni vizsgálat eredményéről nyilatkozott a *Reggeli Hitek* szeptember 3-iki számában; a miniszter nyilatkozatából idézzük a következő sorokat:

A terroristák közül kiemelem: Cserny József parancsnokot, Papp Sándort, helyettesét, Bonyhádi Tibort, Weisz Samut és Kocsándi Bélát, akik annak vezérkarát képviselték, Bergfeld Izidort, aki 160 embert gyilkolt le, kik közül *hatvanat a Marx-laktanya sütőkemencéjében elégetett*, Gáspár Józsefet, aki 8 embert gyilkolt meg Kapuváron, Reinheiner Rezsőt, aki 25 embert gyilkolt meg Debrecenben, Kohn-Kerekes Árpádot, aki 15 gyilkosgot ismer be és aki ellen az államügyész már vádindítványt is adott be, Vigh Sándort, aki Kalocsán 8, Kovács Lajost, aki 5 embert akasztott fel, Szarvas Istvánt, aki Kun Béla megvesztegetésére Denikin tábornok által küldött nagymennyiségű aranypénzt hozó két ukrán tisztet több még szökésben levő társával együtt meggyilkolt.

XIX.

A bécsi magyar ellenforradalmárok. – A május 2-iki bécsi puccs. – Az aradi kormány. – Az ellenkormány Szegeden.

A főúri és polgári társadalomnak számos tagja Bécsbe menekült a proletárdiktatúra elől. Ezek a bécsi menekültek természetesen mind ellenforradalmat óhajtottak, de az ellenforradalom érdekében semmit sem bírtak cselekedni. A menekült politikusok kormányalakítási tervekkel foglalkoztak, amelyek azonban csak akkor válhattak volna aktuálisokká, ha valaki az ellenforradalmat megcsinálta és sikerre juttatta volna. Bár nem volt valószínű, hogy valaki éppen a Bécsbe menekült, egyáltalán nem népszerű politikusok érdekében kockáztatta volna életét egy ellenforradalmi mozgalommal, – a magyar kormányalakítási tervek Bécsben gombamódra tenyésztek.

A bécsi „ellenforradalmárok” javára két akciót írhatunk fel. Az egyik katonai akció volt: betörési kísérlet Magyarországra, Királyhida állomás elfoglalására. Erre az éretlen csínyre megnyertek nyolcvan-száz

tisztet, akiket az autóikkal együtt visszakergettek a magyar határról az – osztrák határőrök. A másik egy pénzügyi akció volt, amely teljes sikerrel járt. Május 2-án este megszállották a bécsi magyar minisztérium épületét, Bolgár Elek és Fenyő Andor követeket elfogták és a követség pénzét elvitték.

A követeket hamarosan kiszabadította a rendőrség, a pénznek azonban nyoma veszett. Óriási összegről volt szó, melynek az volt a rendeltetése, hogy az ausztriai és külföldi kommunista propagandáit táplálják vele. A bécsi lapok akkoriban 150, majd 140 millióról szóltak. A kaland egyik főszereplőjének elbeszélése szerint, amelynek alapján az esetről itt megemlékezünk, még ennél is sokkal nagyobb összegről volt szó, – nem kevesebb, mint 356 millió koronáról, mely idegen értékekből állott; az idegen pénzek és értékpapírok névértéke alul volt a száz millió, de a teljes érték a május 2-iki árfolyam szerint koronára átszámítva 356 millió volt. Ezt a kincset váltott autókon vitték egyik helyről a másikra, míg meg nem érkeztek vele ideiglenes rendeltetési helyére, hol egy idegen úrnak a jelenlétében megszámlálták és jegyzőkönyvet vettek fel róla. Minden jel arra vall, hogy ebből az ügyből a nem messze jövőben még világszenzáció lesz. A bécsi „ellenforradalmárok” kisebb-na-

gyobb csoportjainak ügyeivel nem tévesztendő össze; Bethlen István gróf akciója. Június második felétől kezdve Bethlen István gróf a szegedi ellenkormány megbízottjaként tartózkodott Bécsben; ott nem hivatalos jellegű diplomáciai tárgyalásokat folytatott és valamelyes kapcsolatot tartott fenn az osztrák kormánnyal is; meg tudta csinálni pl. azt, hogy a Führichgasseban a magyarok számára „Repatriierungsstelle” létesült, melynek révén bármely magyar tiszt elmehetett Szegedre az ellenkormányhoz.

Az ellenkormány, mint ismeretes, május elején alakult meg Aradon. A kommunista sajtó akkoriban úgy tüntette fel ezt az alakulást, mintha az tisztán csak helyi vállalkozás volna; a valóság az, hogy az egész megszállott Délvidék társadalma tudott az ellenkormány alakulásának tervéről és helyeselte azt. Az ellenkormány, melynek elnökéül Károlyi Gyula grófit, Aradmegye volt főispánját választották, május 5-én tette közzé proklamációját Aradon, de tizenegy napra volt a kormánynak szüksége, hogy proklamációját a „Neue Freie Presse”-ben közölni tudja és Budapest népe csak a bécsi lap közlése révén szerzett tudomást az aradi kormány megalakulásáról. Már ez a tény maga is az ügyetlenségnek és tehetet-

lenségnek a bizonyítéka volt s a kommunista sajtó nem sokat kockáztatott, mikor a szegedi kormányt mindjárt az első napon „cirkuszkormány”-nak nevezte el. Az ellenkormány addig, amíg Aradon tartotta székhelyét, teljes tétlenségre volt kárhozzátva; nem is volt egyéb értelme, mint hogy a létezése élő tiltakozás volt a tanácskormány ellen. Károlyi mellett a kormány legjelentékenyebb tagja Varjassy Lajos volt, az aradi kereskedelmi és iparkamara egykori titkára, aki az Aradot megszállva tartó francia csapatok tisztjei előtt meglehetősen népszerű ember volt. A pénzügyminiszter, báró Solymossy Lajos volt képviselő természetesen nem vezethette a nem létező pénzügyeket, de miniszterségének mégis volt értelme, mert ez állása révén figyelmeztető nyilatkozatokat tehetett közzé a bécsi sajtóban arról, hogy a tanácskormány által Bécsben eladásra kínált ékszereket és értékpapírokat senki ne vegye meg, mert a tanácskormány jogtalanul jutott az eladásra kínált áru birtokába, Az aradi ellenkormány pénzügyminisztere pusztán a létezésével és nyilatkozataival megrontotta a tanácskormány külföldi üzleteit és sok magyar értéket megmentett

Júniusban Aradról Szegedre tette át az ellenkormány a székhelyét. Bécsből Sze-

gedre költözött politikusokkal kiegészítettek a kormányt, mely súlyban határozottan növekedett. Zichy János gróf, Teleki Pál gróf, Horthy ellentengernagy és mások csatlóztak a kormányhoz.

A Szegedet szintén megszállva tartó franciák, mint az entente helyi képviselői, azt a magatartást tanúsították a szegedi kormánnyal szemben, amit az entente érdeke megkívánt: bizonyos minimális erkölcsi támogatást nyújtottak neki, de egyebet nem cselekedtek. Az entente politikájába jól beleillett egy magyar ellenkormány léte a szovjetkormánnyal szemben, de egyelőre pusztán csak a létére volt szükség, – az entente még várta a magyarországi dolgok kialakulását, s a szegedi kormányt hivatalosan nem ismerte el. Pénzügyi támogatásban sem részesült a szegedi kormány az entente részéről. Beszélnek, hogy a bécsi magyar követségről elvitt pénz jelentékeny részét a szegedi kormány kapta meg; erről azonban hiteles adatok nincsenek. Tény az, hogy Szeged városa tíz millió korona kölcsönt folyósított az ellenkormány céljaira.

Amint az ellenkormány Szegedre költözött, rögtön hozzálátott a „nemzeti hadsereg” szervezéséhez. Eleinte csak önként jelentkezőket vettek fel; jobbára volt tisztek jelentkezték, nem csupán a Délvidékről

hanem az ország minden részéből, ha meg bírtak szökni a vörös uralom elől. Szeged egy nagy katonai táborrá vált; a rendkívül erős francia helyőrség mellett egy tekintélyes magyar garnizon is kialakult, mely egy tekintetben igen hasonlított a kolumbiai hadsereghez: sokkal több volt benne a tiszt, mint a közlegény. A szegedi „fehér hadsereg” legnagyobb létszáma 3500 tiszt, 2500 legénységi állománybéli és 800 csendőr volt; ennek a létszámnak is csak körülbelül a harmadrésze volt felfegyverezve. Mikor az önkéntes sorozást elrendelték, ezen az aktív katonaságon kívül még körülbelül 12.000 embert vettek be; ezek kötelezték maguk arra, hogy behívás esetén katonai szolgálatot fognak teljesíteni. Körülbelül 18.000 főnyi haderőre támaszkodhatott volna tehát a nemzeti hadsereg fővezére, Horthy Miklós, ha úgy alakult volna a dolog, hogy a fehér hadseregnek akcióba kell lépnie. Horthy mellett (Sós és Bernátsky tábornokok voltak a nemzeti hadsereg szervezői és vezérei. Vezérkaruk egyelőre csak a hírszerzésre szorítkozott; ennek a szolgálatnak Ottrubay Károly őrnagy volt a vezetője. A nemzeti hadsereg felszerelése nem volt éppen mintaszerű, az élelmezés azonban jó volt; a fizetéseket elég rendszeren teljesítették. A francia és a magyar tisztek nem érint-

keztek egymással, csak a magyar összekötő tisztek útján; a franciák különben a szervezkedést nem akadályozták, hanem csak a felfegyverkezés mértékét ellenőrizték. A francia és a magyar tisztek kötelesek voltak egymásnak tisztelegni, azzal a megszorítással, hogy az egyenlőrangúak közül a magyar tiszt köteles volt előbb tisztelegni. A minisztériumok, mint a közigazgatás névleges vezetői, közvetlenül érintkeztek a francia katonai hatósággal. A külügyminisztérium politikai osztályának Woracziczky Olivér gróf, követségi titkár, temesmegyei birtokos volt a vezetője, mellette dolgozott Csáky Imre gróf követségi titkár s néhány konzul és alkonzul. A belügyminisztérium politikai osztályát Siket Andor volt miniszteri titkár vezette. A propagandaügyek élén Barcsay Andor volt képviselő állott.

XX.

Kun Béla külpolitikája. – Az utolsó kísérlet Szovjet-Ausztria megteremtésére. – A menekülés, – Szamuely vége. – Cserny elfogatása. – Kun Béla Karlsteinban.

A tanácskormány megalakulásakor Kun Béla nem vállalta a kormányelnökséget, mert célszerűbbnek tartotta, hogy ezt az állást kereszténnyel töltsse be; a resszort-tárcák közül a külügyeket tartotta fenn magának, mert jól tudta, hogy a magyar tanácskormány fenntartása vagy megbuktatása nem a magyaroktól függ, hanem a külföldtől.

Kun külpolitikájának sarokköve a nemzetközi forradalom várása, s a lehetőséghez képest előkészítése volt. A külügyek terén mindent e szempontból cselekedett. Bizonyos figyelmet tanúsított az idegen hatalmak iránt azért, hogy ezek ne lássák sürgős szükségét annak, hogy a tanácsrendszernek végét vessenek. Az idegen missziókkal szemben figyelmes és előzékeny volt, de azért volt olyan helyzet, amelyben pl. az olasz

misszióinak nem engedte meg, hogy futárjáratokat tartson fenn Bécs és Budapest között. Az idegen állampolgárok is. különös védelemben részesültek: személyi és vagyoni biztonságuk elég jó volt.

Rengeteg az a munka, amit Kun a külügyek terén végezett: igen kis személyzetrel oly gyorsan dolgozott, hogy meglepte vele a diplomatákat. Jobb (vagy bal?) keze a külügyekben Alpári Gyula újságíró volt. Se diplomatát, se idegen újságírót nem fogadott anélkül, hogy Alpári jelen ne lett volna. Az utasításokat maga adta meg külföldi megbízottainak.

A tanácskormánynak csak két követsége volt: Moszkvában és Bécsben. A moszkvai követ Rudnyánszky Endre (vidéki újságíró) volt, Rudnyánszky Gyula költő és Réti Laura vidéki operett-énekesnő fia, aki Szamuelyvel együtt lépett be az orosz vörös gárdába. Moszkvában a Kremlben lakott Rudnyánszky, aki közvetlenül Csicserin külügyi népbiztossal érintkezett. Ha Lenin valamit üzeni akart Kun Bélának, ezt mindig Rudnyánszky közvetítésével cselekedte. Csicserin közvetlenül küldte jegyzékeit Budapestre.

Az ukrán tanácskormány fejével, Rakovszki román szocialista vezérrel nem jó viszonyban volt Kun Béla, – érintkezésük

csak a legszükségesebb dolgokra szorított.

A román és a délszláv szocialistákkal nem sikerült Kun Bélának kapcsolatot létesítenie, szintúgy elzárkóztak előle a svájciak és a franciák is. Az angol és az amerikai közvéleményre azonban egyes újságírók révén, akiknek támogatását sikerült kieszközölnie, nem csekély befolyást gyakorolt Kun Béla. A világ sajtója meglehetősen rá volt utalva a Kun Béláival való érintkezésre, mert Moszkvával minden érintkezést csak a magyar tanácskormány közvetített.

Igen élénk volt a kapcsolat az olaszokkal. Morgari Odino olasz szocialista képviselő április eleje óta több ízben megfordult Budapesten, itt a kommunista gyűléseken fel is szólalt s a legmelegebb barátságot kötött Kun Bélával. Budapestről Ukrániába is elment Morgari. Állandóan Kiebben dolgozott egy Angelika Balabanov nevű orosz agitátornő, aki a kapcsolatot fenntartotta az orosz és az olasz szocialisták között. Balabanov üzenetei és direktívái Morgari és az „Avanti” számára Budapesten át mentek Bécsbe egy- Schweide nevű úrhoz, aki már tudta a módját, hogy az üzeneteket hogyan továbbítsa Milanóba, Rómába s más olasz centrumokba.

A németek közül a bajorokkal volt szoros

kapcsolatban Kun Béla, Magyar kommunis-
ták beszéltek annak idején, hogy a müncheni tanácskormány húsz milliójába került a magyar tanácskormány. Egy július 1-én érkezett szikratáviratban adatok vannak arra, hogy a június végén kitört berlini vasutas-sztrájkot Kun Béla pénzzel támogatta és hogy azokat a fegyvereket is magyar pénzen vásárolták, melyeket június végén az utolsó puccs alkalmával szenes- és eukrost-zsákokban csempészték be Hamburgba,

A csehekkel csak az első hetekben tartott fenn érintkezést Kun, – különösen Muna orosz agitátorral, ki a cseh, szénbányászokat szervezte. De a csehekről hamar lemondott, – nem tartotta őket elég éretteknek a kommunizmusra,

Kun Béla, ausztriai politikája közismertes: a bécsi magyar követségnek az volt a főfeladata, hogy az osztrák tanácsköztársaság kikiáltását minden eszközzel elősegítse. Erre a célra nagy pénzösszeg állott a követség rendelkezésére. Hogy ezt a pénzt hogyan használták fel, erre vonatkozólag részletes adatok voltak Schober bécsi rendőrfőnöknek abban a jegyzékében, amelyben követelte az osztrák kormánytól a bécsi magyar követség üzelmeinek megakadályozását. Július 4-én közölték ezt a jegyzéket a

bécsi lapok, és mivel kétségtelen bizonyítékok voltak a jegyzékben arra nézve, hogy az osztrák állam egész rendjét meg akarta buktatni a követség, az osztrák kormány Bauer Ottó külügyminiszter pártfogása ellenére is, kénytelen volt a magyar tanácskormánytól Czobel Ernő követ visszahívását követelni. Ez meg is történt s Czobelt a követségen (Böhm Vilmos, a vörös hadsereg volt főparancsnoka váltotta fel.

Ez azonban nem jelentette azt, hogy Kun a bécsi agitációról lemond. A legnagyobb erővel dolgozott továbbra is a magyar követség, hogy a kommunista agitációt fenntartsa s e téren nem kímélt semmi áldozatot. A világ még nem tudja, hogy Bauer külügyminiszter lemondása a legszorosabb összefüggésben volt a magyar tanácskormány agitációjával és hogy Bauer lemondásakor az osztrák kormányválság Kun Béla utasítása szerint jött létre, s a válságnak célja osztrák tanácsköztársaság kiáltása volt. Erre nézve két dokumentumot közölhetünk.

Június 22-én reggel Böhm követ részletes információt küldött Budapestre az ausztriai helyzetről. Ennek az információnak az alapján Alpári helyettes külügyi népbiztos az azon a napon Salgótarjában időző Kun Bélának a következő táviratot küldte:

Sehr dringend.

S S Budapest Hu 216 8222 1/30 s

Kun Béla Salgótarján

Bécsből a következő értesítést kaptam: A szociáldemokraták visszautasítják az, entente által felajánlott Nyugat-Magyarországot; csak akkor hajlandók ezt elfogadni, ha az átadás a népek önrendelkezési jogának megfelelően történik. A polgári pártok, különösen a keresztényszocialisták, kapva-kapnak az entente ajándékán és arra akarják kényszeríteni a kormányt, hogy minden további nélkül fogadja el. Bauer ez ügyből kabinetkérdésit csinált. A kormányzótanácsnak a nyugatmagyarországi kérdésben hozott határozatát eljuttattam illetékes helyre, ahol ezt az álláspontot az osztrákokkal szemben a viszonyoknak megfelelő formájában képviselni fogja, *Alpári.*

Kun Béla erre a jelentésre a következő utasítással válaszolt még aznap délután:

Alpári, Hungária, Budapest.

Álláspontom a proletariátus önrendelkezési joga. A konfliktus kitörése a burzsoá-pártok között minden eszközzel élesítendő, hogy lehetőleg *kormányválság idéztessék föl. Egy kormányválság a hatalom általános válsága mellett, melyet a békefeltételek már előidéztek, döntő fontosságú lehet a diktatúra szempontjából.*

Tomanéknak küldj pénzt rögtön. Olyan célzásokat tenni, hogy *a Szovjet-Ausztria kaphatja tőlünk fegyver nélkül* azt, amit az entente ígért s nem adhat neki még fegyverhasználat mellett sem. Egyébként álláspontom a proletár önrendelkezés. Chiffírozott táviratban közöld ezeket Böhmmeel.

Kun Béla.

Kun Béla tehát a Szovjet-Ausztriának felkínálta Nyugat-Magyarországot s az osztrák kormány válságot azért idéztette fel, mert ez „döntő fontosságú lehet a diktatúra szempontjából”, és pénzt küldetett Tomannak, az osztrák kommunista párt vezérének. Már Schober rendőrfőnök jelentéséből is kitűnt különben, hogy az egész osztrák kommunista agitáció magyar pénzen folyt.

Bauer Ottó azonban lemondásával már nem tehetette meg a proletárdiktatúrának azt a szolgálatot, amelyet Kun óhajtott, – a diktatúra megbukott azzal, hogy a június 21-ikére tervezett világsztrájk nem sikerült. Bécsset kivéve egy világváros sem lépett sztrájkba a diktatúráért és Kun Bélaért. Kun különben még 21-én reggel is bízott az európai sztrájkban és vele együtt a nemzetközi forradalomban, pedig már 19-én a kezében volt egy távirat, mely azt jelentette, hogy Olaszországban a vasutasok a sztrájk ellen foglaltak állást... A magyar szovjet magára volt hagyatva.

A magyar Szovjet hajójáról az első menekülő. Stromfeld Aurél vezérkari főnök volt: ő már július 3-án lemondott és visszavonult a magánéletbe. Kevesen tudják, hogy vele szemben a tanácskormány mily hálátlan volt. Stromfeld a családjával Siófokra ment, melyet akkor már birtokba vettek a prole-

tárok, s a vezérkar volt főnökének megszál-
lást sem adtak: a legkisebb fürdő-diktátor-
nak sem imponált a vörös hadvezér, úgy
hogy végül Pogány hadtestparancsnoknak
kellett a kormánynál kiveszekednie, hogy
Stromfeld ugyanúgy szállást kapjon, mint
valami terrorista.

Szamuely egy sínautón augusztus 1-én este
szökött meg hatodmagával a Déli vasút vo-
nalán. Augusztus 3-án Szamuely halálát je-
lentette a következő távirat:

1138 *Hadügyi minisztérium*

Budapest,

Szamuely Tibor tegnap, miután az osztrák
rendőrség letartóztatta, öngyilkos lett és
hullája Savanyúkúton lett eltemetve. Hulla
ottani elhelyezését lakosság ellenszenvvel
vette. Szamuely segédei, kik ítéleteit hajtot-
ták végre, Holemann Lipót német honos és
Tablon Max krakói illetőségű egyének le-
tartóztattak Dékány István kolozsvári illető-
ségű sofförjével együtt. Kérek további teen-
dőkre sürgős intézkedést. Szamuely személy-
autóját a soproni védőszakaszparancsnok-
ság vette át fontos szolgálati érdekből.
Kérem az autót a megyei rendőrparancs-
nokságnak kiutalni, hogy azzal a sürgős in-
tézkedések esetenként megtehetőek legyenek.
Sopronmegyei rendőr parancsnokság.

Ugyanez a rendőrparancsnokság augusztus
5-én jelentette, hogy a soproni vádbiztosság,
melyet a Peidl-kormány hivatalában meg-
hagyott, Szamuely hóhérait „folyó hó 4-én
indokolás nélkül szabadon bocsájtotta”.

Győrött azonban újra elfogták a hóhérokat.

Az azonossági tanúk, akik Szamuelyt felismerték (mert Budapesten kételkedtek a savanyúkúti halott személyazonosságában), Both Gyula és Varga Sándor vasúti forgalmi tisztviselő, Morvay pályafelügyelő és Beichardt Ferenc üzletvezető voltak.

Cserny Józsefnek, a Lenin-fiúk parancsnokának elfogatásáról Haubrich a következő jelentést kapta augusztus 4-én:

Szombathely, aug. 4. 15/30.

Cserny József és Papp Sándor állítólagos vörös őrségi nyomozóik Nebel József és Weisz Samu sofförökkel autón Körmenten feltartóztattak. Nevezetteknel többféle igazolvány és irat van, 8 pisztoly, 37 darab kézi-gránát, továbbá 124.000 korona kékpénz és értékes ékszer. Állításuk szerint Budapestről jöttek, Haubrich hadügyminiszter engedélyezett nekik szabadságot és ő adta az autót. Gyanú merült fel, hogy autóval és pénzzel ki akarnak szökni. Kérek utasítást, mi történjék velük? Nem terheli-e őket bűncselekmény?

Szombathelyi IV. sz. vörösőrkörületi parancsnokság.

A népbiztosok legnagyobb része szerencsésen elmenekült azon a két különvonaton, melyet Peidl miniszterelnök bocsájtott rendelkezésükre.

Kun Béla ez idő szerint Van der Straaten Pouthoz gróf karlsteini kastélyában, melyet az osztrák kormány bocsájtott rendelkezésére.

Győrött azonban újra elfogták a hóhérokat.

Az azonossági tanúk, akik Szamuelyt felismerték (mert Budapesten kételkedtek a savanyúkúti halott személyazonosságában), Roth Gyula és Varga Sándor vasúti forgalmi tisztviselő, Morvay pályafelügyelő és Reichardt Ferenc üzletvezető voltak.

Gserny Józsefnek, a Lenin-fiúk parancsnokának elfogatásáról Haubrich a következő jelentést kapta augusztus 4-én:

Szombathely, aug. 4. 15/30.

Cserny József és Papp Sándor állítólagos vörös őrségi nyomozók Nebel József és Weisz Samu sofförökkel autón Körmenten feltartóztattak. Nevezetteknel többféle igazolvány és irat van, 8 pisztoly, 37 darab kézi-gránát, továbbá 124.000 korona kékpénz és értékes ékszer. Állításuk szerint Budapestről jöttek, Haubrich hadügyminiszter engedélyezett nekik szabadságot és ő adta az autót. Gyanú merült fel, hogy autóval és pénzzel ki akarnak szökni. Kérek utasítást, mi történjék velük? Nem terheli-e őket bűncselekmény?

Szombathelyi IV. sz. vörösőrkörületi parancsnokság.

A népbiztosok legnagyobb része szerencsésen elmenekült azon a két különvonaton, melyet Peidl miniszterelnök boosájtott rendelkezésükre.

Kun Béla ez idő szerint Van der Straaten Pouthoz gróf karlsteini kastélyában, melyet az osztrák kormány bocsátott rendelkezésére.

elmélkedhetik arról, hogy hiába nyomatta a fehér pénzt tizenkilenc nyomdában, vörös hadserege, vörös őrsége és terrorcsapata hiába félemlített meg egy egész országot, a háború és a forradalom által már úgylis koldussá tett Magyarországot hiába döntötte a legvégső nyomorba, a két-háromszázezer ipari munkással szemben, akire támaszkodott, erősebbnek mutatkozott a magyarföldnek nyolc milliónyi népének passzív ellenállása.